

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Markéta Bulantová

PRÁVNÍ ASPEKTY OSVOJENÍ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. listopadu 2011

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 30. listopadu 2011

Markéta Bulantová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala JUDr. Ondřeji Frintovi Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za cenné připomínky, rady a odborné vedení při zpracování této práce.

Obsah

Úvod.....	3
1. Pojem náhradní péče o dítě.....	5
2. Pojem osvojení.....	7
3. Historický vývoj.....	11
3.1 Vývoj právní úpravy na našem území po roce 1918 do současnosti.....	13
4. Druhy a typy osvojení.....	22
5. Podmínky osvojení.....	24
5.1 Podmínky stanovené pro oba typy osvojení.....	24
5.1.1 Osvojení musí být osvojení ku prospěchu (§ 65 odst. 2 ZoR).....	24
5.1.2 O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele (§ 63 odst. 2 ZoR).....	25
5.1.3 Osvojit lze jen nezletilé dítě (§ 65 odst. 2 ZoR).....	25
5.1.4 Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl (§ 65 odst. 1 ZoR).....	26
5.1.5 Osvojení nemůže vzniknout tam, kde mezi osvojitelem a osvojencem již existuje pokrevní rodinný nebo blízký příbuzenský vztah.....	26
5.1.6 Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům (§ 64 odst. 2 ZoR).....	27
5.1.7 Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti (§ 64 odst. 1 ZoR).....	27
5.1.8 Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé (§ 66 odst. 1 ZoR) ..	28
5.1.9 K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte (§ 67 odst. 1 věta první ZoR).....	31
5.1.10 Také osvojované dítě má s osvojením projevit svůj souhlas (§ 67 odst. 1 věta druhá ZoR).....	37
5.1.11 Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojitele a osvojence (§ 70 ZoR)	38
5.1.12 Soud je povinen poučit osvojitele o účelu, obsahu a důsledcích osvojení (§ 69a ZoR).....	40
5.1.13 Preadopční péče (§ 69 ZoR).....	40
5.1.14 Probíhající řízení o určení otcovství zahájené na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte (§ 70a ZoR).....	42
5.2 Podmínky stanovené pro nezrušitelné osvojení.....	42
5.2.1 Nezrušitelně mohou dítě osvojit pouze manželé nebo manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte, výjimečně i osamělá osoba (§ 74 odst. 2 ZoR).....	42
5.2.2 Nezrušitelně lze osvojit jen nezletilého staršího jednoho roku (§ 75 ZoR) ...	43
6. Vznik a právní následky osvojení.....	45
6.1 Právní následky společné pro oba typy osvojení.....	45
6.2 Právní následky nezrušitelného osvojení.....	48
7. Zrušení osvojení.....	49
8. Zprostředkování osvojení.....	52
9. Procesní úprava osvojení.....	63
9.1 Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení.....	63
9.2 Řízení o osvojení.....	66

9.3 Řízení o zrušení osvojení.....	69
10. Právní úprava osvojení v novém kodexu občanského práva.....	71
11. Německá právní úprava osvojení.....	84
11.1 Osvojení nezletilého	84
11.1.1 Podmínky osvojení.....	84
11.1.2 Řízení.....	92
11.1.3 Právní následky osvojení.....	94
11.1.4 Zrušení osvojení	97
11.2 Osvojení zletilého.....	101
Závěr	105

Úvod

Osvojení (adopce, adoptio) neboli přijetí cizího dítěte za své, resp. za vlastní, patří k nejdokonalejším institutům náhradní rodinné péče. Znalo jej již právo římské. Jedná se o imitaci (fikci) biologického svazku (adoptioe natura imitatur). Osvojení v poslední době nabývá na významu i z toho důvodu, že stále více párů není schopno počít své vlastní potomky a volí poté právě možnost osvojení.

Jak uvádí profesor Švestka, osvojení je mnohostranným společenským jevem, který má celou řadu sociologických, psychologických, pedagogických a rovněž právních aspektů. Cílem této diplomové práce je provést analýzu institutu osvojení zejména po stránce právní. Pomocí analyticko deskriptivní metody se v rámci práce pokusím popsat platnou právní úpravu, provést její zhodnocení a navrhnout možné změny de lege ferenda. Budu se zabývat také právní úpravou v navrhovaném novém kodexu občanského práva a provedu její kritické zhodnocení. Závěrem práce popíši německou právní úpravu a provedu její srovnání se současnou i navrhovanou právní úpravou v České republice. Tuto práci s ohledem na omezený rozsah nelze koncipovat jako vyčerpávající rozbor institutu osvojení, ale budu se snažit postihnout jeho nejfrekventovanější a nejdůležitější právní aspekty ve vzájemných souvislostech.

Stejně jako v jiných právních odvětvích českého práva, i v oblasti práva rodinného a právních aspektů osvojení hraje vedle zákonných norem významnou roli rovněž výklad podávaný soudní judikaturou. Právní problematika osvojení je tak formována rozhodnutími Nejvyššího soudu ČR, Ústavního soudu ČR a rovněž Evropského soudu pro lidská práva. Významným rozhodnutím těchto soudů se bude tato práce rovněž na mnoha místech věnovat.

Kromě již zmíněné analyticko deskriptivní metody použiji dále především metodu komparativní, a to při srovnání některých dílčích aspektů osvojení v úpravě Spolkové republiky Německo. Téma se pokusím vyložit rovněž prostřednictvím interpretace historické, gramatické, logické a systematické.

V úvodní kapitole své diplomové práce se zmíním obecně o náhradní péči o dítě. Dále se již budu věnovat plně institutu osvojení. Nejrozsáhlejší část práce se bude zabývat rozbořem institutu osvojení z hlediska platné právní úpravy. Nejprve budou uvedeny typy osvojení, následně budou podrobně popsány podmínky osvojení. Právní

problémy spojené se vznikem osvojení a především právní následky osvojení a zákonné možnosti jeho zrušení budou tvořit obsah následujících kapitol.

Vzhledem k tomu, že chci téma zpracovat komplexně, považuji za důležité pojednat rovněž o zprostředkování osvojení a dále o procesní úpravě osvojení. Těmto tématům budou věnovány samostatné kapitoly.

S ohledem na velmi pokročilou fázi schvalování nového občanského zákoníku považuji za velice důležitou a v dnešní situaci již nepostradatelnou kapitolu popisující právní úpravu institutu osvojení v novém kodexu soukromého práva. Tato předkládaná nová úprava osvojení přinese některé velmi významné změny, kterým se budu blíže věnovat.

Na závěr své práce bych se ráda podrobněji zabývala úpravou institutu osvojení ve Spolkové republice Německo, kde jsem měla možnost díky programu LLM/Erasmus strávit dva semestry a studovat tamní právní úpravu problematiky osvojení. Německá právní úprava osvojení je v některých ohledech poměrně rozdílná od současné české právní úpravy. Je nesporně zajímavým faktem, že navrhovaná právní úprava v novém občanském zákoníku se ve značné míře inspirovala německým občanským zákoníkem. Proto se mi jeví jako přínosné provést popis platné německé právní úpravy a srovnat ji se současnou i navrhovanou právní úpravou českou.

1. Pojem náhradní péče o dítě

Náhradní péče o dítě¹ je pojem, který náš platný zákon o rodině nepoužívá, je ale poměrně často používán v teorii i praxi pro případ, „*kdy bylo dítě svěřeno soudním rozhodnutím do péče někomu jinému než vlastnímu rodiči*“.² Můžeme se setkat i s dalšími podobnými pojmy jako například náhradní rodinná výchova či náhradní rodinná péče. Náhradní rodinnou výchovu můžeme definovat jako „*právem předvídaný vztah mezi nezletilým dítětem a jiným občanem, než je rodič dítěte, který vznikl na základě soudního rozhodnutí o svěřeni dítěte do výchovy*“.³ Náhradní rodinnou péčí pak rozumíme „*péči o děti opuštěné či osiřelé v prostředí jiné, nové rodiny, nebo v tak uspořádané malé skupině, která se rodině nejvíc podobá*“.⁴ Jedná se tedy vždy o případy, kdy o dítě nemůže být pečováno v jeho vlastní biologické rodině. Důvody mohou být různé, od přirozeného osiření, tedy smrti obou rodičů, až po případy, kdy rodiče nejsou schopni či ochotni se o dítě starat a vychovávat ho ať již z objektivních či subjektivních důvodů (tzv. sociální osiření).⁵ Poté je nutný zásah státu a umístění dítěte do jedné ze zákonem uznaných forem náhradní péče o dítě.

Základní předpoklady pro umístění dítěte do náhradní péče o dítě tedy jsou: „*rodiče nezabezpečují řádnou výchovu dítěte, zájem dítěte vyžaduje jeho svěřeni do jiné rodiny a existence občana, způsobilého zabezpečit náhradní rodinnou výchovu*“.⁶ Jedná se ale o velmi citlivou problematiku, protože zde dochází k zásahu do základních práv týkajících se rodiny, upravených v čl. 32 LZPS, tedy práva rodičů na péči o dítě a jeho výchovu a práva dítěte na rodičovskou výchovu a péči. Proto je vždy nutné, aby rozhodujícím hlediskem při zásahu do těchto práv, stanovených i v mezinárodních úmluvách, byl zájem dítěte a aby v souladu s LZPS k zásahu docházelo jen soudním rozhodnutím učiněným na základě zákona. To potvrdil i Nejvyšší soud ve svém

¹ Pojem dítě je možné definovat různým způsobem, například negativně jako „ne dospělý“ či věkem dospělosti, který stanovují právní předpisy. Pro naše účely bude nejvhodnější ho definovat dosažením zletilosti, tedy podle našeho platného právního řádu dosažením věku 18 let. Dříve lze dosáhnout zletilosti pouze uzavřením manželství osobou starší 16 let na základě povolení soudu. V podrobnostech viz Hrušáková, M.: *Dítě, rodina a stát*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. 1993.

² Radvanová, S. - Zuklínová, M.: *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 123.

³ Hrušáková, M., et al.: *Rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1995, s. 103.

⁴ Hrušáková, M., et al.: *Rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1995, s. 103.

⁵ Hrušáková, M., et al.: *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 304.

⁶ Hrušáková, M., et al.: *Rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1995, s. 104.

stanovisku ze dne 8. prosince 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010, týkajícím se nařizování ústavní výchovy, když konstatoval, že „pro rodiče a dítě je možnost být spolu základním prvkem rodinného života. Opatření, která jim v tom brání, představují zásah do práva na rodinný život (srov. čl. 32 odst. 4 LZPS a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.) Takový zásah ze strany státu (soudu) je možný, jen je-li nezbytný a v souladu se zákonem; nezbytnost znamená, že zásah je založen na naléhavé společenské potřebě, která je zejména přiměřená sledovanému legitimnímu cíli, kterým je ochrana zájmu dětí.“

Obsahem všech forem náhradní péče o dítě jsou konkrétní práva a povinnosti subjektů, tedy především výchova nezletilého dítěte, zastupování a správa záležitostí dítěte pouze v běžných záležitostech, s výjimkou osvojení. V podstatných záležitostech náleží rozhodovací právo buď rodičům nebo soudu. Vyživovací povinnost zpravidla dána není, výjimku tvoří opět osvojení a případ, kdy vyživovací povinnost vyplývá z jiného rodinněprávního vztahu (např. prarodiče se stanou pěstouny dítěte).⁷

Náhradní péče o dítě (s výjimkou osvojení) může zaniknout z různých důvodů. Patří mezi ně smrt jednoho ze subjektů, rozvod manželů, kterým bylo dítě společně svěřeno do péče. V takovém případě je nutné nové rozhodnutí soudu o novém vhodném výchovném prostředí. Dalším důvodem je zletilost dítěte, neboť došlo ke splnění účelu a smyslu náhradní péče o dítě. Konečně může soud rozhodnout o zrušení náhradní péče o dítě, pokud neplní svůj účel.⁸

V souladu s literaturou i praxí můžeme náhradní péči o dítě dělit na péči rodinného typu a na náhradní péči (výchovu) ústavní, která se dále dělí na prostou ústavní výchovu civilního typu (nařizovanou podle § 46 ZoR) a ochrannou výchovu (upravenou v § 98 TZ a především v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže), která je vyslovována trestním soudem. Mezi formy náhradní péče rodinného typu řadíme osvojení (§ 63 – 77 ZoR), svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 ZoR), pěstounskou péči (§ 45a – 45d ZoR) a individuální poručenství, pokud poručník osobně o dítě pečuje ve své domácnosti (§ 78 – 82 ZoR).⁹

⁷ Hrušáková, M., et al.: Rodinné právo. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1995, s. 104.

⁸ Hrušáková, M., et al.: Rodinné právo. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1995, s. 104 - 105.

⁹ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 125.

2. Pojem osvojení

Osvojením (adopce – adoptio - adoption) rozumíme „*přijetí cizího nezletilého dítěte za své, resp. za vlastní*“.¹⁰ Jedná se tedy o „*imitaci neboli fikci biologického svazku (adoptioe natura imitatur), o změnu statusovou mající význam nejen v právu rodinném, resp. soukromém, ale i v právu veřejném*“.¹¹ Osvojení jako takové je velice starobyklým institutem, známým již právu římskému, který ovšem ve svém pojetí, společenském poslání a právní úpravě prodělal mnoho podstatných změn.¹² Původně bylo hlavním účelem osvojení získat dědice. Hlavní byl tedy majetkový zájem a nikoliv blaho dítěte. Dnes je naopak hlavním cílem osvojení „*založit mezi osvojitelem a osvojencem takový právní vztah jako mezi přirozenými rodiči a dětmi a vytvořit tak nezletilému dítěti stabilní a harmonický domov*“.¹³

Samotný výraz osvojení můžeme chápat v několika významech. Předně jím rozumíme již zmíněné „*přijetí cizího dítěte za vlastní*“. Z hlediska objektivního práva lze osvojení chápat jako „*právní institut, tj. jako soubor právních norem, které ono přijetí cizího dítěte za vlastní umožňují*“. Výraz osvojení se také v běžné řeči používá „*pro označení procesu, jehož cílem a výsledkem je založení vztahu mezi osvojencem a osvojitelem*“. Konečně může osvojení označovat *konkrétní bod v čase, v němž je osvojení – ve výše uvedeném smyslu procesu – ukončeno, a od kterého počíná existence vztahu mezi osvojencem a osvojitelem*“. Zajímavé je také podívat se na etymologii slova osvojení, které pochází od přivlastňovacího zájmena svůj. Samotné slovo osvojit znamená především „*založit vztah, který je pevný, trvalý, (zásadně) nezrušitelný a který znemožňuje jiné osobě, aby s předmětem takto přivlastněným mohla nakládat bez souhlasu toho, kdo si jej přivlastnil*“. Ze sociologického hlediska je osvojení chápáno jako „*způsob sociálního zaopatření (v nejširším slova smyslu, tj. jako péči o veškeré aspekty života jedince) dítěte osobami rozdílnými od jeho přirozených rodičů*“. Sociální podstatou osvojení tedy je „*přijetí cizího dítěte za vlastní s cílem o ně*

¹⁰ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 303.

¹¹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 278.

¹² Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 126.

¹³ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 277.

*všestranně pečovat, zejména je vychovávat a vyživovat obdobně, jako je tomu mezi rodiči a pokrevními dětmi“.*¹⁴

Osvojením v právním smyslu rozumíme právní vztah osvojitelů, resp. jejich příbuzných na straně jedné a osvojence a jeho potomků na straně druhé, založený individuálním právním aktem vydaným státním orgánem – soudem. Obsahem tohoto vztahu jsou vzájemná subjektivní práva a právní povinnosti. Na základě tohoto rozhodnutí dochází k zásadní změně právního postavení – statutu osvojovaného dítěte, které pozbývá dosavadní příbuzenské vztahy k pokrevní rodině a naopak vstupuje do příbuzenských vztahů k nové adoptivní rodině.¹⁵ Proto v této souvislosti někteří autoři uvádějí, že osvojení tím, že zde dochází ke změně příbuzenských vztahů, přesahuje pojem pouhé náhradí rodinné péče, protože zde nejde jen o péči o dítě, ale dochází k zásadní změně osobního statusu dítěte.¹⁶

Osvojení je v řadě případů jedním z nevhodnějších a nejdokonalejších institutů, které může nahradit dětem co nejpřirozeněji chybějící trvalou rodičovskou péči a lásku. Rozsáhlé výzkumy z oblasti pedopsychologie, pedopsychiatrie, pedagogiky a sociologie (u nás zejména profesor Zdeněk Matějček, který popsal mimo jiné psychickou deprivaci dětí) prokázaly, že určitá část dětí, které prožijí dětství v kolektivních zařízeních, trpí neuspokojivým rozvojem citového života. Jeho rozvoj může nejdokonaleji zabezpečit právě *„harmonicky fungující rodinné prostředí s trvalou mateřskou a otcovskou individuální péčí“*. Osvojení se tedy stává velice důležitou hodnotou, která přispívá jednak k *„příznivému individuálnímu vývoji samotného dítěte“* (nová rodina se stará o uspokojování jeho základních potřeb a pečuje i o zdárný duševní a tělesný rozvoj jeho osobnosti), jednak k *„životnímu obohacení a naplnění duševních potřeb těch, v jejichž prostředí dítě nově žije“* (ze strany osvojitelů dochází k naplnění často velice vytoužené mateřské a otcovské funkce, naplnění smyslu života osvojitelů, často může dojít i k upevnění a větší stabilitě manželského svazku osvojitelů). Můžeme tedy říci, že osvojení se v naší společnosti, ať již v dobách minulých či současných, *„stává neméně důstojnou a velikou individuální a společenskou hodnotou jako pokrevní rodičovství samo“*. Na druhé straně je třeba zdůraznit, že význam osvojení nelze přeceňovat ani

¹⁴ Frinta, O.: Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník. 2007, č. 9, s. 961 - 962.

¹⁵ Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 17.

¹⁶ Radvanová, S., et al.: Občanské právo hmotné III. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 109.

na něj nahlížet jako na jakýsi všelék, který může zachránit všechny děti, které by se jinak ocitly v ústavní výchově nebo v pěstounské péči. Výsledky výzkumů spolu s praktickými zkušenostmi totiž ukazují, že „některé děti se z nejrůznějších důvodů pro osvojení buď vůbec nehodí, resp. že u některých (zejména u dětí v pozdějším věku) účinnost osvojení nejen z hlediska psychologického, nýbrž i sociologického do určité míry slábné“.¹⁷

Na závěr kapitoly týkající se pojmu osvojení bych ráda uvedla určité základní principy, které by měla moderní právní úprava institutu osvojení respektovat a které byly definovány panem profesorem Jiřím Švestkou již v sedmdesátých letech minulého století, přesto podle mého názoru ani v dnešní době neztratily nic na své platnosti a především správnosti. Jedná se o následující principy:

- a) „výlučná ingerence – intervence úředního orgánu formou státního aktu při vzniku osvojení (důsledné vyloučení smluvního systému)
- b) urychlené – bez zbytečných průtahů – prováděné osvojení (nikoli však na úkor provádění potřebných a účelných důkazů)
- c) osvojení musí být po všech stránkách v první řadě ku prospěchu a blahu osvojence, musí jím být však sledován i zájem osvojitele, čímž vším se osvojení zprostředkovaně stává institutem sloužícím zároveň zájmům celé společnosti
- d) osvojit lze pouze nezletilé dítě
- e) osvojení bude namíste umožňovat v první řadě manželským dvojicím, a to zejména tehdy, jsou-li ve věku přirozeného rodičovství
- f) osvojením musí být maximálně po všech stránkách založen co nejtěsněji a tím zároveň co nejstabilněji svazek s osvojitelem a s jeho rodinou
- g) osvojení nesmí vést k neodůvodněnému zkracování práv odpovědných pokrevních rodičů
- h) osvojení však na druhé straně lze – za určitých, zákonem přesně vymezených podmínek – vyslovit s ohledem na přednostní (primární) zájem nezletilých i proti vůli neodpovědných rodičů

¹⁷ Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 9 – 16, 100.

- i) *naprostá výjimečnost zrušení osvojení (zejména s ohledem na blaho dítěte) za zásadní účasti – ingerence úředního orgánu formou státního aktu“.*¹⁸

¹⁸ Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 96 - 99.

3. Historický vývoj

Institut osvojení byl známý již v nejstarších dobách lidských dějin. Vyskytoval se již v prvních společnostech, například ve starém Egyptě, Oceánii, Indii, Číně, Řecku a zejména v Římě.¹⁹ Můžeme ale najít určité výjimky, jakou je například první kniha Mojžíšova, kde adopci zakazuje samotný Hospodin a Korán, kde Mohamed prohlašuje adopci za neplatnou.²⁰

Poměrně propracovaný byl institut osvojení v římském právu. Osvojení bylo chápáno jako právní jednání, kterým otec rodiny (*pater familias*) přijímal cizího člověka za vlastního. Rozlišovalo se osvojení dvojího druhu: arrogace a adopce v užším slova smyslu. Arrogace (*adrogatio, arrogatio*) byla prováděna slavnostnější formou (nejprve před kuriátními komiciemi, poté sborem 30 liktorů, za císařství formou císařského reskriptu) a týkala se osob „*sui iuris*“ (tedy svéprávných, nepodřízených otcovské moci). Arrogovaný při ní vstupoval s celou svou rodinou a celým svým majetkem do rodiny osvojitele, prodělal *capitis deminutio minima* a stával se osobou „*alieni iuris*“ (osobou podřízenou cizímu právu). Adopce v užším slova smyslu (*adoptio*) se týkala osob „*alieni iuris*“, které takto přecházely z jedné rodiny do druhé. Nejprve bylo její provedení poměrně složité (osvojitel získával osvojence injurecessí do své moci), za justiniánského práva stačilo k adopci souhlasné prohlášení obou otců a pokud bylo dítě již dospělé, byl nutný i jeho souhlas. U adoptované osoby došlo tedy ke změně rodinné příslušnosti (*mutatio familiae*) a prodělala *capitis deminutio minima*. V justiniánském období měla adopce tyto účinky pouze v případě, pokud dítě adoptoval jeho pokrevní předek, tedy ascendent (tzv. *adoptio plena*), poté dítě přecházelo pod jeho otcovskou moc. Každá jiná adopce byla pouhou neúplnou adopcí (tzv. *adoptio minus plena*), kdy osvojenec získával pouze zákonná dědická práva – tedy právo intestátního dědice po osvojiteli, jinak zůstával ve své původní rodině, pod původní otcovskou mocí. Společné pro oba typy osvojení byla dodnes platná poučka „*Adoptione natura imitatur*“. Platilo, že osvojitelem mohli být pouze muži. Mezi osvojencem a osvojitelem musel být věkový rozdíl minimálně 18 let. Nemohly být adoptovány vlastní nemanželské děti

¹⁹ Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 7.

²⁰ Frinta, O.: Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník. 2007, č. 9, s. 963.

a děti propuštěné z otcovské moci. Osvojitel mohl jinou osobu osvojit jako syna nebo jako vnuka. Podmíněná adopce nebo adopce s doložkou času byla neplatná. Přísnější podmínky platily pro arrogaci, kdy arrogator nesměl mít vlastní děti a musel dosáhnout minimálně 60 let věku.²¹

V období feudalismu došlo k určitému poklesu významu osvojení, neboť feudální rodiny nechtěly připustit rozšiřování svých výsadních práv a privilegií na další osoby.²²

Zavedení institutu osvojení bylo diskutováno i při tvorbě francouzského občanského zákoníku (Code Civil či Code Napoleon, 1804). Nejprve byl tento institut přijat s odporem, nakonec ale došlo k jeho zavedení a to jako „*typické instituce majetkového práva s třídními aspekty*“. Osvojení vznikalo na základě smlouvy. Osvojitel musel dosáhnout minimálně 50 let věku a nesměl mít vlastní potomky. Osvojenec musel být zletilý. Dále bylo možné osvojit osobu jako odměnu za to, že osvojiteli zachránila život v boji, při požáru, povodni. Code Civil měl podstatný vliv i na ostatní evropské právní úpravy (například švýcarskou, německou, polskou, ale později i československou), což mělo za následek, že i v ostatních zemích výchova a péče o dítě ustupovala do pozadí.²³

Můžeme tedy konstatovat, že v dobách minulých, ale platí to jistě i dnes, se k osvojení přistupovalo především tehdy, pokud rodina neměla vlastního (tedy pokrevního, biologického) potomka. Poté docházelo k osvojení, aby bylo zajištěno pokračování rodu a aby měl kdo pečovat o rodový majetek i kult. Šlo tedy hlavně o majetkoprávní vztah. Vlastní zájem a prospěch osvojovaného byl až na druhém místě, proto na takto pojaté osvojení nemůžeme ještě nazírat jako na institut náhradní péče o dítě. Ke změně náhledu na osvojení dochází teprve po 1., resp. spíše po 2. světové válce. Následkem obou válek bylo plno sirotků, kteří ztratili své rodiče, a na druhé straně existovala celá řada rodičů, kteří naopak přišli o své děti. Navíc dochází k přijetí celé řady mezinárodních dokumentů, které důsledně prosazují ochranu lidských práv.

²¹ Kincl, J. – Urfus, V. – Skřejpek, M.: Římské právo, 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 58 - 59, 69 - 70, 147 - 148.

²² Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 7.

²³ Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 7.

Díky tomu se osvojení postupně stává institutem, který má zajišťovat výchovu a péči o děti v náhradní rodině a nejde již o pouhý majetkoprávní vztah.²⁴

3.1 Vývoj právní úpravy na našem území po roce 1918 do současnosti

Vývoj právní úpravy na našem území je zajímavý především po roce 1918, kdy došlo ke vzniku samostatné Československé republiky. Vzhledem k tomu, že nebylo možné tak narychlo vypracovat nové zákony, byla přijata tzv. recepční norma č. 11/1918 Sb., kterou bylo prozatímně převzato dosud platné právo. To mělo za následek, že na území českých zemích platilo právo rakouské, zatímco na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platilo obyčejové právo uherské. Tento právní stav byl nežádoucí, proto zde byly intenzivní snahy o sjednocení právní úpravy a byly započaty práce na novém občanském zákoníku, který se ale nakonec nepodařilo přijmout.²⁵

Osvojení bylo nejprve upraveno v převzatém Obecném zákoníku občanském, který jeho úpravě věnoval pouhých sedm paragrafů (§ 179 – 185). Osvojení bylo pojímáno jako čistě soukromoprávní institut, vznikající způsobem typickým pro právo soukromé, tedy smlouvou. Zákon umožňoval i osvojení zletilých osob, přičemž osvojenec nepozbýval práva ke své původní rodině. Osvojitelem se mohli stát pouze bezdětné osoby, které byly starší 40 let. Zákon dále stanovil, že věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojenecem musel být minimálně 18 let.²⁶

Dílním úspěchem v rámci unifikačních snah bylo přijetí nového zákona č. 56/1928 Sb., o osvojení, který sjednotil právní úpravu v celém Československu. Přinesl sice podrobnější úpravu osvojení, ale důraz byl opět kladen především na vznik majetkových práv osvojenec v nové rodině osvojitele.²⁷ Zákon nejprve v § 1 a 2 ZoO stanovil podmínky osvojení. Osvojitelem se mohl stát pouze ten, kdo neměl vlastní manželské děti nebo jim na roveň postavené (tedy legitimované, osvojené či v poměru k matce nemanželské) muselo mu být minimálně 40 let, přičemž věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojenecem musel činit minimálně 18 let. Tyto podmínky nemusely být

²⁴ Frinta, O.: Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník. 2007, č. 9, s. 962 - 964

²⁵ Malý, K., et al.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. vydání. Praha: Linde, 2003, s. 440 - 441.

²⁶ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 126.

²⁷ Malý, K., et al.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. vydání. Praha: Linde, 2003, s. 443.

splněny pouze v případě, kdy muž chtěl osvojit vlastní nemanželské dítě. Osvojit bylo možné osobu zletilou i nezletilou. Výslovně zakázáno bylo osvojení vlastního manžela, sourozence a příbuzných v přímém pokolení. K osvojení nadále docházelo smlouvou, kterou ale nově musel schválit soud. Podrobnosti týkající se smlouvy o osvojení upravoval zákon v § 8 ZoO, kde stanovil, že smlouva musela mít formu veřejné listiny nebo soukromé listiny se soudně nebo notářsky ověřenými podpisy. Smlouva nabývala účinnosti teprve jejím schválením příslušným soudem (v případě svéprávného osvojence to byl okresní soud osvojitele, u nesvéprávného smlouvu schvaloval poručnický soud). Soud byl oprávněn její schválení odepřít, pokud chyběly zákonné náležitosti osvojení, smlouva nebyla k prospěchu nesvéprávného osvojence či pokud by osvojení nemanželského dítěte mohlo vést k rozvratu manželství. Zákon poměrně podrobně upravoval potřebné souhlasy. Poprvé stanovil, že je třeba k osvojení souhlasu rodičů dítěte, přičemž rozhodné bylo otcovo mínění. Zákon také upravil možnost nahrazení jejich souhlasu soudem, pokud odpírali oba rodiče či jeden z nich svolení bez závažného důvodu (§ 2 ZoO). Manžel potřeboval souhlas druhého manžela. Zákon dále stanovil, že jako společné dítě mohou někoho osvojit pouze manželé. V § 3 – 6 ZoO byly upraveny účinky osvojení. Zákon v § 4 ZoO výslovně stanovil, že mezi osvojitelem a osvojencem vzniká po právu týž poměr, jako mezi rodiči a manželskými dětmi a že osvojenec nabývá všech majetkoprávních nároků jako manželské děti. Nezletilý osvojenec přecházel pod otcovskou moc osvojitele. Vůči rodině osvojitele však osvojenec nenabýval žádných majetkoprávních nároků ani mezi nimi nevznikal příbuzenský vztah. Osvojenec proto nepozbýval práva ve své vlastní rodině a naopak osvojitel nenabýval žádných majetkoprávních nároků vůči osvojenci. Vyživovací povinnost přecházela v zásadě na osvojitele. Pokud ji nebyl schopen plnit, vracela se opět na původní rodinu. Zákon upravoval také zrušení osvojení (§ 7 ZoO). Mohlo k němu dojít dohodou všech účastníků právního poměru založeného osvojením či rozhodnutím soudu ze závažných důvodů.

Koncem roku 1949 byl přijat nový zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který poprvé upravoval osvojení tak, jak jej známe dnes, tedy jako institut náhradní rodinné péče.²⁸ Zákon osvojení upravoval v hlavě druhé, části čtvrté, v § 63 – 69 ZPR.

²⁸ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 127.

Nově bylo v § 64 ZPR stanoveno, že je možné osvojit pouze osoby nezletilé a to pouze tehdy, pokud je jim osvojení ku prospěchu. Tato podmínka je podle mého názoru zcela zásadní, a proto zůstala zachována v naší právní úpravě dodnes. Dále byla zrušena podmínka bezdětnosti, pevně určená věková hranice pro osvojitele i pevně určený věkový rozdíl, a místo toho bylo stanoveno, že mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojitelem se nemohl stát ten, kdo nebyl svéprávný. Zásadní byl také § 66 ZPR, který nově upravoval vznik osvojení. Zákon opustil smluvní princip a místo toho požadoval, aby o osvojení rozhodoval soud na žádost osvojitele. K osvojení bylo dále třeba přivolení zákonného zástupce osvojence a případně i souhlasu osvojence, pokud byl schopen posoudit dosah osvojení. Pokud jde o účinky osvojení, zákon stanovil, že osvojením vznikne mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi (§ 63 ZPR), a že dochází k zániku rodičovské moci původních rodičů. I přesto jedno právo vůči původním rodičům nezanikalo, a tím byla tzv. podpůrná vyživovací povinnost (§ 68 ZPR).²⁹ Ke zrušení osvojení mohlo dojít na návrh osvojitele nebo osvojence soudním rozhodnutím z důležitých důvodů, přičemž je zajímavé, že právní následky nastávaly ke dni podání návrhu. Pokud byl osvojenec již zletilý, mohlo být osvojení zrušeno dohodou mezi ním a osvojitelem, která musela mít formu soudního zápisu (§ 69 ZPR).

Zákon o právu rodinném byl novelizován zákonem č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, kterým došlo k několika poměrně významným změnám. Předně bylo zavedeno tzv. nezrušitelné osvojení spojené se zápisem osvojitele do knihy narození matriky.³⁰ Velmi významnou změnou bylo, že nebylo třeba souhlasu rodičů dítěte, přestože byli zákonnými zástupci dítěte, pokud zde byl jeden ze tří zákonem stanovených důvodů. Prvním důvodem byl pobyt dítěte po dobu nejméně jednoho roku v ústavní péči, během níž o něj rodiče neprojeví žádný zájem. Druhým důvodem byl případ, kdy rodiče neprojeví o dítě žádný zájem po dobu nejméně dvou let, a konečně třetím skutečnost, že rodiče dali přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Přivolení bylo možno dát jen ústně do protokolu před soudcem nebo před orgánem pověřeným péčí o mládež (§ 66 odst. 3 cit. zákona). Dále se novelizace

²⁹ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 128.

³⁰ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 128.

týkala právních následků osvojení. Nově stanovila, že pokrevní rodiče nemají právo se s osvojencem stýkat. Vyživovací povinnost vůči osvojení v jeho původní rodině trvala pouze tehdy, pokud jiné výživou povinné osoby nebyly schopné osvojence vyživovat, což neplatilo u nezrušitelného osvojení, kde docházelo k zániku i této tzv. podpůrné vyživovací povinnosti. Naopak vyživovací povinnost osvojence vůči dosavadní rodině zanikala.

Koncem roku 1963 byl přijat nový zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který osvojení upravoval podrobněji než předchozí zákon a přinesl také určité změny. Osvojení bylo upraveno v části druhé, hlavě čtvrté, konkrétně v § 63 – 77 ZoR. Zákon nově stanovil, že osvojiteli se mohou stát pouze občané, kteří způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti (§ 64 odst. 1 ZoR). Další změnou byla úprava týkající se výjimek z jinak obligatorně potřebného souhlasu rodičů dítěte. Úprava byla zakotvena v § 68 ZoR, který stanovil, že přivolení rodičů dítěte s jeho osvojením není třeba, i když jsou jeho zákonnými zástupci, jestliže rodiče neprojeví nejméně po dobu jednoho roku o dítě opravdový zájem nebo jestliže rodiče dají přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Můžeme tady říci, že došlo k určitému zjednodušení právní úpravy, protože nová právní úprava zakotvila pouze jednu jednoroční lhůtu a zavedla nový pojem opravdový zájem.³¹ Souhlas dítěte, které bylo schopno posoudit dosah osvojení, se vyžadoval i nadále, nově bylo ale stanoveno, že souhlas není potřeba, pokud by tím byl zmařen účel osvojení (§ 67 ZoR). Další novinkou bylo zavedení obligatorní preadopční péče budoucích osvojitelů trvající nejméně tři měsíce (§ 69 odst. 1 ZoR). Poměrně kontroverzní byl druhý odstavec tohoto paragrafu, který stanovil, že dítě do preadopční péče svěruje ústav po dohodě s okresním národním výborem. Pouze u dětí, které jsou v ústavu z rozhodnutí soudu, tak činí soud. Zákon tedy umožňuje, aby ve většině případů o vztazích mezi rodiči a dětmi a zásahu do rodičovských práv rozhodoval ústav, tedy přesněji ředitel ústavu - lékař a nikoliv, jak by bylo vhodné, soud. Toto ustanovení bylo poplatné době svého vzniku, která příliš nepřála nerozlišování soudních a správních kompetencí.³² Podle § 70 ZoR byl soud povinen zjišťovat, zda se zdravotní stav osvojence a osvojitele nepřiči účelu

³¹ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 128.

³² Haderka, J. F.: K některým domnělým (i skutečným) nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. Právní praxe. 1999, číslo 7, s. 412.

osvojení. Osvojením nově dochází k zániku všech vzájemných práv mezi osvojencem a původní rodinou, včetně vyživovací povinnosti, k čemuž původně docházelo pouze u osvojení nezrušitelného (§ 72 ZoR). Osvojení mohlo být zrušeno buď soudem z důležitých důvodů nebo v případě zletilosti osvojence dohodou mezi ním a osvojitelem (§ 73 ZoR). Nezrušitelně mohli osvojit dítě pouze manželé nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství (§ 74 ZoR). Nová byla také podmínka týkající se pouze nezrušitelného osvojení, kterou stanovil § 75 ZoR. Nezrušitelně bylo možné osvojit pouze nezletilého staršího jednoho roku.

Zákon o rodině byl několikrát novelizován. Osvojení se týkala novela z roku 1982 (zákon č. 132/1982 Sb.), která zkrátila původní jednoletou lhůtu na pouhých šest měsíců a nově stanovila, že nezrušitelně může osvojit výjimečně i osamělá osoba.

Zásadní byla především novela provedená zákonem č. 91/1998 Sb., která přinesla některé podstatné změny. Pokud se týče souhlasu rodičů, bylo stanoveno, že je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý (§ 67 odst. 2 ZoR). Dále došlo ke zpřesnění podmínek, za kterých není souhlas rodičů potřeba. Zákon nově stanovil, že opravdový nezájem musí být soustavný a upravil podmínky, podle kterých měl být tento nezájem hodnocen (zejména pravidelnost návštěv, plnění vyživovací povinnosti, skutečná snaha upravit si rodinné a sociální poměry umožňující osobní péči o dítě), přičemž smyslem této úpravy bylo především to, aby rodiče nemohli znemožnit osvojení, které by bylo ve skutečném zájmu dítěte tím, že projeví jednorázový formální zájem o dítě (například zasláním pohledu).³³ Dále nebyl souhlas rodiče potřebný, pokud po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v tom nebránila závažná překážka (§ 68 odst. 1 písm. b) ZoR). O splnění těchto podmínek rozhoduje soud v samostatném řízení. Nově byl upraven také tzv. blanketový souhlas, tedy souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům, a to v samostatném § 68a ZoR. Tento souhlas musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas mohl být dán nejdříve šest týdnů po narození dítěte, což bylo ustanovení chránící především unáhlené rozhodnutí

³³ Haderka, J. F.: Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe. 1998, č. 7, s. 405.

matky v šestinedělí.³⁴ Jednou udělený souhlas mohl být odvolán pouze do doby, než bylo dítě umístěno do péče budoucích osvojitelů. Novela změnila kompetence orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který napříště namísto ústavu rozhoduje o svěřeni dítěte nacházejícího se v ústavní výchově do preadopční péče. Tato úprava byla odbornou veřejností vesměs kritizována, protože se jedná o omezení práv rodičů, a proto by rozhodovací právo mělo příslušet výlučně soudu.³⁵ Rovněž bylo upraveno, že obligatorní tříměsíční preadopční péče se nevyžaduje u pěstounů, osob, kterým dítě bylo svěřeno do výchovy podle § 45 ZoR a poručníků osobně pečujících o dítě, pokud je u nich dítě minimálně po dobu tří měsíců. V novém § 69a ZoR byla stanovena poučovací povinnost soudu vůči osvojiteli o účelu, obsahu a důsledcích osvojení. V řízení je soud nadále povinen zkoumat zdravotní stav osvojitele i osvojence, ale u osvojence odpadl požadavek, aby se jeho zdravotní stav nepřičil účelu osvojení, což značně diskriminovalo zdravotně postižené děti.³⁶ Nově byl vložen § 70a, podle kterého platilo, že pokud byl podán návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, nemohlo dojít k osvojení, dokud nebyl vydán pravomocný rozsudek v řízení o určení otcovství. Dále již nebylo možné zrušit osvojení dohodou mezi osvojitelem a zletilým osvojencem. Nezrušitelně mohl osvojit i pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Poslední novelizované ustanovení, § 76 ZoR, se týkalo opětovného osvojení, které bylo připuštěno jen v případech osvojení manželem osvojitele, smrti osvojitele či zrušení dřívějšího osvojení.

Další novela, která se dotkla institutu osvojení, byla provedena zákonem č. 360/1999 Sb. Stanovila, že k osvojení dítěte do ciziny je zapotřebí souhlasu Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 67 odst. 3 ZoR). Dále je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí (§ 70 ZoR).

Zákonem č. 315/2004 Sb. bylo stanoveno, že orgán sociálně-právní ochrany dětí svěřuje do preadopční péče nejen dítě, které je v ústavu, ale nově i dítě, které je v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Zatím poslední novela byla provedena zákonem č. 342/2006 Sb., který stanovil, že do knihy narození matriky se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení

³⁴ Haderka, J. F.: Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe. 1998, č. 7, s. 405.

³⁵ Viz např. Haderka, J. F.: Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe. 1998, č. 7, s. 412 – 413, Nykodým, J.: Novela zákona o rodině. Bulletin advokacie. 1998, č. 8, s. 21 - 22.

³⁶ Nykodým, J.: Novela zákona o rodině. Bulletin advokacie. 1998, č. 8, s. 22.

zapiše osvojitel (§ 63 odst. 3 ZoR), k čemuž dosud docházelo pouze u nezrušitelného osvojení.

Institut osvojení není upraven pouze v zákoně o rodině, ale týká se ho at' již přímo nebo zprostředkovaně celá řada dalších právních norem. Proto bych ráda uvedla alespoň stručný přehled těch nejdůležitějších.

S osvojením úzce souvisí článek 32 LZPS, který zakotvuje ochranu rodičovství, rodiny a dětí. Ve svém odstavci 4 pak výslovně stanoví, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a naopak, že děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči, přičemž práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Zákon tedy chrání především přirozenou rodinu a k zásahu do ní je vždy nutné rozhodnutí soudu.

Řízení o osvojení je upraveno v Občanském soudním řádu (zákon č. 99/1963 Sb.), zejména v § 180a – 185 OSŘ. Zprostředkování osvojení a činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí je zakotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V případě osvojení s mezinárodním prvkem je nutné použít kolizními normy zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (zejména § 26, 27 a 41). Zákon o rodině v § 104 ZoR stanoví subsidiární použití ustanovení občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.). Dalšími předpisy souvisejícími s osvojením jsou správní řád (zákon č. 500/2004 Sb.), který se používá subsidiárně pro řízení před orgány sociálně-právní ochrany dětí, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) a zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.

Právní úpravu osvojení zásadním způsobem ovlivnila a stále ovlivňuje celá řada mezinárodních dokumentů, kterým bych se chtěla stručně věnovat v závěru této kapitoly.

Ač právně nezávazná, přesto významná je Deklarace OSN o sociálních a právních zásadách ochrany a péče o děti se zvláštním zřetelem k pěstounské péči a národnímu a mezinárodnímu osvojení (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 41/85), z níž vycházel dokument Hlavní politická linie v oblasti mezinárodního osvojení, který byl přijat na 5. zasedání Defence for Children International v roce 1989. Tento dokument zdůrazňuje především subsidiaritu mezinárodního osvojení a nutnost regulace

a monitorování mezinárodní osvojení, aby se zabránilo nelegálnímu obchodování s dětmi a jejich zneužívání.³⁷

První mezinárodní úmluvu vztahující se k osvojení, kterou Česká republika po roce 1989 ratifikovala, byla Úmluva o právech dítěte (publikovaná pod číslem 104/1991 Sb.). Tato úmluva byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1989 a je prvním mezinárodním dokumentem, který se týká pouze práv dětí³⁸, a to od jejich narození až po dosažení zletilosti. Nejdůležitějším principem je nejvyšší zájem dítěte při jakékoli činnosti týkající se dětí (čl. 3 odst. 1 úmluvy). Úmluva osvojení pojímá jako náhradní řešení nefungující přirozené rodiny, které má být povolováno pouze k tomu kompetentními orgány v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení. Dále je zdůrazněna subsidiarita mezinárodního osvojení a nutnost zabránit zneužívání osvojení (čl. 20 a 21 úmluvy).³⁹

Další úmluvou, která byla v této oblasti ratifikována, je Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (publikovaná pod číslem 43/2000 Sb. m. s.). Úmluva byla schválena Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého v roce 1993 a jejím hlavním cílem bylo zamezit komercializaci osvojení.⁴⁰ Úmluva se použije pouze při osvojení nezletilého dítěte (souhlasy ústředních orgánů obou států musí být dány před dovršením osmnáctého roku věku dítěte) a vztahuje se jen na osvojení, kterým se vytváří trvalý vztah mezi rodiči a dětmi (čl. 2 a 3 úmluvy). Opět je zdůrazněna subsidiarita mezinárodního osvojení a jeho uskutečnění jen pokud je v nejlepším zájmu dítěte při respektování jeho práv (preambule, čl. 1 a 4 úmluvy). Úmluva dále vyžaduje, aby byl určen ústřední orgán pro výkon povinností uložených úmluvou (čl. 6 úmluvy), kterým se u nás stal Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně.

Nejkomplexnější úpravu problematiky osvojení obsahuje Evropská úmluva o osvojení dětí (publikovaná pod číslem 132/2000 Sb. m. s.), která byla přijata členskými státy Rady Evropy ve Štrasburku roku 1967. Cílem úmluvy stanoveným

³⁷ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 281 - 282.

³⁸ Dítě je definováno v čl. 1 úmluvy jako každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, který se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

³⁹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 282 - 283.

⁴⁰ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 283.

v preambuli bylo přijetí společných zásad a postupů provádění osvojení, které měly přispět k omezení potíží způsobených národními odlišnostmi a zároveň podpoření sociálního statusu a blaha osvojovaných dětí. Úmluva se opět vztahuje jen na osvojení nezletilého dítěte (čl. 3 úmluvy stanoví, že úmluva se aplikuje pouze na osvojení dítěte, které v době, kdy osvojitel žádá o jeho osvojení, nedosáhlo 18 let věku, neuzavřelo sňatek a podle zákona se nepovažuje za zletilé). O osvojení může nadále rozhodovat pouze soudní nebo správní orgán a vždy musí být provedeno v zájmu dítěte. Do našeho právního řádu byla promítnuta zákonem č. 91/1998 Sb. Určitá ustanovení této úmluvy se však vzhledem k prodělanému vývoji jeví již jako zastaralá, proto byla provedena její celková revize, při které došlo k rozšíření původního textu, nikoliv jeho zásadnímu přepracování, a v roce 2008 byla po schválení Výborem ministrů Rady Evropy otevřena k podpisu revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí, která vstoupila v platnost 1. září 2011. Jejím cílem je zohlednit společenský a právní vývoj, kterým Evropa od 60. let minulého století prošla, a nahradit stávající úmluvu. Úmluva tak mimo jiné nově zakotvuje povinnost získat souhlas otce nemanželského dítěte. Dále dochází k posílení postavení dítěte v procesu osvojení a dává smluvním státům možnost povolit osvojení páry stejného pohlaví, které jsou spolu oddány nebo vstoupily do registrovaného partnerství, a nesezdaným párům, které žijí společně v trvalém svazku. Česká republika, ač se podílela na jejím vypracování, dosud revidovanou úmluvu nepodepsala. Vzhledem k tomu, že revidovanou Evropskou úmluvu o osvojení dětí plně reflektuje návrh nového občanského zákoníku a tato kapitola je zaměřena na právo platné v České republice, nebudu se jejím obsahem blíže zabývat.

4. Druhy a typy osvojení

V průběhu historického vývoje se v různých právních úpravách vyvinuly různé druhy a typy osvojení, které od sebe můžeme rozlišovat „*podle způsobu začlenění dítěte do nové rodiny osvojitelů, a dále podle toho, do jaké míry zůstává zachován vztah mezi osvojovaným dítětem a původní rodinou, podle osob osvojitelů, na základě možnosti zrušení osvojení, resp. možnosti tzv. readopce, z hlediska teritoria apod.*“⁴¹

Podle toho, do jaké míry je dítě začleněno do nové rodiny lze rozlišovat:

- a) osvojení úplné, kdy dochází k zániku všech právních vztahů osvojence k původní rodině a mezi osvojitelem a osvojencem, příp. osvojencem a příbuznými osvojitele dochází ke vzniku nového právního vztahu jako mezi rodiči a dětmi, a
- b) osvojení neúplné, kdy naopak nedochází k zániku všech právních vztahů osvojence k původní rodině (např. nezaniká vzájemné dědické právo či podpůrná vyživovací povinnost) a nedojde k úplnému právnímu začlenění osvojence do rodiny osvojitele (např. nemusí vzniknout příbuzenské vztahy k širší rodině).⁴²

Náš zákon o rodině zakotvuje pouze úplné osvojení, přičemž z tohoto pravidla připouští jedinou výjimku, pokud jde o osvojení dítěte manželem jeho rodiče, kde dochází k zániku právních vztahů k původní rodině pouze u jednoho rodiče, přičemž u druhého rodiče zůstávají zachovány.⁴³

Z hlediska osoby osvojitelů je možné rozlišovat rovněž dva druhy osvojení:

- a) osvojení individuální, tedy jedním osvojitelem, a
- b) společné osvojení

Platná právní úprava upravuje jak osvojení individuální, tak osvojení společné, přičemž jako společné dítě mohou někoho osvojit pouze manželé, nikoliv např. druh a družka či osoby stejného pohlaví.⁴⁴

⁴¹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 279.

⁴² Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 279.

⁴³ Radvanová, S., et al.: Občanské právo hmotné III. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 110.

⁴⁴ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 279.

Typické je dělení osvojení podle možnosti jeho zrušení na:

- a) osvojení zrušitelné (jednoduché, prosté, obyčejné, osvojení I. typu, resp. I. stupně), které je možné dodatečně zákonem stanoveným způsobem zrušit či naopak přeměnit na nezrušitelné osvojení, a
- b) osvojení nezrušitelné (osvojení II. typu, resp. II. stupně)⁴⁵

Platný zákon o rodině umožňuje oba typy osvojení, přičemž v praxi převažují nezrušitelná osvojení.⁴⁶

Zajímavé je také dělení podle místa budoucího bydliště dítěte na:

- a) osvojení vnitrostátní,
- b) osvojení z ciziny a
- c) osvojení do ciziny.

Mezinárodní osvojení, tedy osvojení z ciziny a do ciziny je upraveno v řadě významných mezinárodních dokumentů, kterými je naše republika vázána a které byly promítnuty do naší právní úpravy. Můžeme tedy konstatovat, že současná právní úprava umožňuje všechny tři uvedené varianty.⁴⁷

⁴⁵ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 279.

⁴⁶ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 305.

⁴⁷ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 280.

5. Podmínky osvojení

Ke vzniku osvojení vyžaduje platná právní úprava splnění celé řady podmínek. Jejich řádné splnění je soud povinen zkoumat v rámci řízení o osvojení a v případě, že by byl i jedna z nich splněna nebyla, je nutno osvojení nepřipustit, tedy návrh na osvojení zamítnout. Většina podmínek je stanovena společně pro oba typy osvojení. Vzhledem k tomu, že nezrušitelné osvojení má velice závažné právní následky a není možné neuvážené rozhodnutí o osvojení následně reparovat, přistupují k společným podmínkám ještě podmínky další, které je třeba splnit, aby dítě mohlo být osvojeno nezrušitelně.

5.1 Podmínky stanovené pro oba typy osvojení⁴⁸

5.1.1 Osvojení musí být osvojenci ku prospěchu (§ 65 odst. 2 ZoR)

Tato podmínka je stěžejní zásadou a základním principem naší právní úpravy osvojení, která byla zakotvena již v zákoně o právu rodinném. Aby bylo osvojení dítěti ku prospěchu, je nutné, aby se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil citový vztah, jaký je obvyklý mezi rodiči a dětmi. Soud je proto povinen náležitě zkoumat, zda je osvojení opravdu osvojenci ku prospěchu, a opatřit si pro takové posouzení potřebné podklady a poznatky. Nestačí pouhé konstatování, že již samotný přechod dítěte z ústavní péče do péče rodinné je pro dítě prospěšný. Naopak soud musí mít dostatečné znalosti o osobě osvojitele, vědět, jaký je jeho vztah k dítěti, zda je schopen o dítě řádně pečovat a znát řadu dalších poznatků, aby mohl řádně odůvodnit prospěšnost osvojení v individuálním případě.⁴⁹ Judikatura k tomu dodává, že „*při rozhodování o osvojení nelze prospěch dítěte posuzovat jen z hlediska hmotných podmínek a předpokladů, nýbrž především z hlediska záruk všestranného rozvoje dítěte, to je i rozvoje duševního a citového*“.⁵⁰ Můžeme říci, že naše právní úprava je v tomto směru v souladu s mezinárodními standardy, které považují zájem dítěte za přední hledisko při jakékoliv

⁴⁸ Třídění a uspořádání jednotlivých podmínek se v různých pramenech liší, v této práci bylo vycházeno z uspořádání provedené docentkami S. Radvanovou a M. Zuklínovou v publikacích Kurs občanského práva: instituty rodinného práva a Občanské právo hmotné III.

⁴⁹ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 132.

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29. března 1967, sp. zn. 5 Cz 26/67.

činnosti týkající se dítěte (jako např. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, jehož stěžejní význam potvrdil i Ústavní soud v nálezu ze dne 19. dubna 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000). Soudy tedy při rozhodování o osvojení musí mít vždy na paměti zájem dítěte. Pokud by osvojení bylo pouze v zájmu osvojitele, je třeba osvojení nepřipustit.

5.1.2 O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele (§ 63 odst. 2 ZoR)

Dříve bylo možné uzavřít smlouvu, kterou docházelo ke vzniku osvojení. Dnes je rozhodování o vzniku osvojení svěřeno výlučně do rozhodovací pravomoci soudu, což je třeba hodnotit velmi kladně, protože vznik osvojení je spojen se závažnými právními následky, a to nejen v oblasti soukromoprávní, ale též ve sféře veřejnoprávní. Vlastnímu rozhodnutí soudu o osvojení musí vždy předcházet návrh podaný osvojitelem. Je tedy nutné svobodné rozhodnutí osvojitele a jeho dobrovolně projevená vůle stát se náhradním rodičem pro nezletilé dítě a poskytnout mu potřebnou péči a výchovu. Řízení o osvojení tedy nelze zahájit bez návrhu. Vůle osvojitele je v tomto směru rozhodující.

5.1.3 Osvojit lze jen nezletilé dítě (§ 65 odst. 2 ZoR)

Současná právní úprava umožňuje pouze osvojení nezletilého dítěte, které se již narodilo. Nelze osvojit dítě sice počaté, ale dosud nenarozené (nascitura). Tato možnost není zákonem o rodině výslovně upravena, jako například u uznání otcovství (§ 53 ZoR), proto je třeba ji nepřipustit. Navíc by nebyly splněny další zákonem obligatorně vyžadované podmínky (tedy preadopční péče a u nezrušitelného osvojení podmínka minimálního věku dítěte). Právně nejasná situace by navíc nastala v případě vícečetného porodu. To, že naše právní úprava neumožňuje osvojení zletilých osob, vede k zamyšlení nad tím, zda není narušena ústavní zásada rovnosti fyzických osob. K této otázce se v minulosti vyjádřil Ústavní soud v nálezu ze dne 5. listopadu 1996, č. 295/1996 Sb., kde konstatoval, že ústavní zásadu rovnosti v právech zakotvenou v čl. 1 LZPS nelze pojímat absolutně, ale je třeba ji vykládat jako rovnost relativní. Postavení nezletilých a zletilých dětí je v platné právní úpravě nestejně, ale nejde o nerovnost, která by dosahovala intenzity nerovnosti protiústavní. Tato nerovnost je totiž opodstatněna přirozenou, objektivně existující odlišností mezi nezletilými a zletilými osobami, která je dána naléhavou potřebou zajistit náhradní rodinné vztahy

právě u nezletilých dětí. V rámci rekodifikace by mělo dojít k znovuzavedení osvojení zletilé osoby, což považuji za krok správným směrem.

5.1.4 Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl (§ 65 odst. 1 ZoR)

Naše právní úprava výslovně neupravuje věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem, pouze stanoví, že tento rozdíl musí být přiměřený. Hledisko přiměřenosti bude muset soud konkretizovat v každém jednotlivém případě zvlášť. Přičemž hlavním kritériem musí být účel osvojení, tedy aby mezi osvojitelem a osvojencem vznikl takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi, včetně věkového rozdílu, jaký mezi rodiči a dětmi normálně bývá. Proto by například soud neměl připustit osvojení šestnáctiletého nezletilého pětadvacetiletým osvojitelem.⁵¹ Podle judikatury má soud posuzovat věkový rozdíl individuálně, a to tak, aby na osvojence bylo možné pohlížet jako na přirozené dítě osvojitelů.⁵² Zákon o rodině neupravuje ani výslovně určenou horní či dolní hranici pro osvojitele, jak to činí například Úmluva o osvojení dětí v čl. 7, který stanoví, že minimální věková hranice nesmí být stanovena mimo rozmezí 21 a 35 let věku osvojitele. K tomuto článku ale Česká republika učinila výhradu, proto se u nás neaplikuje. Naše právní úprava pouze požaduje, aby měl osvojitel způsobilost k právním úkonům, tedy aby dovršil 18 let věku či osoba starší 16 let uzavřela na základě povolení soudu manželství. De lege ferenda by však bylo žádoucí zakotvit aspoň minimální věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem.

5.1.5 Osvojení nemůže vzniknout tam, kde mezi osvojitelem a osvojencem již existuje pokrevní rodinný nebo blízký příbuzenský vztah

Tato podmínka není výslovně upravena v zákoně o rodině, ale vyplývá z podstaty osvojení a z účelu jím sledovaného. K osvojení nemůže dojít mezi příbuznými v řadě přímé, tedy mezi prarodiči a vnukem či vnučkou, kde by osvojení navíc bránil i věkový rozdíl, který by zpravidla nebyl přiměřený, a mezi sourozenci. Naopak vzdálenější pokrevní příbuzenský poměr podle konstantní judikatury osvojení nebrání. Lze tedy připustit osvojení neteře či synovce tetou nebo

⁵¹ Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 37.

⁵² Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. prosince 1976, sp. zn. Cpj 49/76.

strýcem či osvojení mezi bratrance a sestřenicemi.⁵³ Tato podmínka se mi jeví jako velmi důležitá, proto bych doporučila její výslovné zakotvení v rámci rekonstrukce.

5.1.6 Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům (§ 64 odst. 2 ZoR)

Naše právní úprava požaduje, aby měl osvojitel plnou způsobilost k právním úkonům. Ta vzniká v plném rozsahu zletilostí, přičemž zletilost se nabývá dovršením 18 let věku či uzavřením manželství osobou starší 16 let na základě povolení soudu (§ 8 OZ v kombinaci s § 13 ZoR). Osvojit tedy nemohou osoby nezletilé a dále osoby, které byly způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím zbaveny či jim byla omezena (§ 10 OZ). Pokud by osvojitel sice nebyl zbaven způsobilosti k právním úkonům ani mu nebyla omezena, ale trpěl by duševní poruchou či by nadměrně požíval alkoholické nápoje či omamné prostředky či jedy, pak by osvojení nemohlo být povoleno.⁵⁴ Tato podmínka je důležitá především proto, že zákon výslovně stanoví, že osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí (§ 63 odst. 1 ZoR), tedy souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, při jeho zastupování a při správě jeho jmění (§ 31 odst. 1 ZoR). Nositelem rodičovské zodpovědnosti však nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (§ 34 odst. 2 ZoR). Pokud by tedy osvojitel neměl rodičovskou zodpovědnost vůči osvojenci, nemohlo by dojít k naplnění hlavního účelu a cíle osvojení, kterým je zajištění výchovy dítěte v nejširším slova smyslu.

5.1.7 Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti (§ 64 odst. 1 ZoR)

Zde se jedná o obecný požadavek bezúhonnosti osvojitele. Tuto zákonnou formulaci je nutno vykládat tak, že „*osvojitel musí jak svými osobnostními vlastnostmi, svou motivací neboli vnitřním přesvědčením pro osvojení dítěte, tak i ostatními předpoklady a dispozicemi (např. bytovou situací, majetkovými poměry zajišťujícími hmotné zabezpečení osvojence) poskytovat stabilní a harmonické prostředí, a tím*

⁵³ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 317.

⁵⁴ Holub, M. – Nová, H. – Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 226.

*i záruky celkově zdárného tělesného a duševního vývoje osvojovaného dítěte“.*⁵⁵ Soud je povinen zkoumat společenské postavení osvojitele, tedy například jaký vede rodinný život, zda je jeho manželství řádné a jak dlouho trvá, jakým způsobem se živí, jaké jsou jeho majetkové poměry. Dále zkoumá osobnostní vlastnosti osvojitele, například zda je to duševně vyrovnaný člověk, zda je schopen navázat citové vztahy, zda netrpí závislostí na drogách, alkoholu či hráčskou závislostí, jaký je jeho zdravotní stav.⁵⁶ Při zkoumání osobních a charakterových vlastností osvojitele soud vychází z informací a vyjádření příslušných orgánů z místa bydliště a zaměstnání, které doplňuje podle povahy a okolností případu výpisem z rejstříku trestů, provedením dokazování obsahem trestních spisů a vyžádáním jiných spisů a písemností, díky kterým soud lépe pozná osobu osvojitele.⁵⁷ Zákon o rodině v současné době upravuje jednotlivá kritéria pro posuzování osvojitele pouze velmi stručně v § 70 ZoR (zdravotní stav osvojitele, jeho osobnostní dispozice a motivace k osvojení) a bližší kritéria jsou dovozovány ustálenou judikaturou. Požadavek, aby osvojení bylo ku prospěchu společnosti, mi připadá nadbytečný a poplatný době svého vzniku. Hlavním hlediskem při osvojení by měl být prospěch dítěte. Pokud bude osvojení ku prospěchu dítěte, bude zajisté i ku prospěchu společnosti.

5.1.8 Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé (§ 66 odst. 1 ZoR)

Platná právní úprava umožňuje společné osvojení pouze manželům, nikoliv osobám, které nejsou manželi, tedy například druhovi a družce, a to i přesto, že jejich soužití je dlouhodobě zcela harmonické a často může poskytovat lepší výchovné prostředí než leckterý manželský pár. Stejně tak není možné, aby jako společné dítě někoho osvojily osoby stejného pohlaví, a to ani tehdy, pokud žijí v registrovaném partnerství, kde naopak zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů, v § 13 odst. 2 výslovně stanoví, že trvalý partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte. Toto ustanovení, pokud jde

⁵⁵ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 315.

⁵⁶ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 133.

⁵⁷ Holub, M. – Nová, H. – Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 226.

o individuální osvojení, je podle názoru Jana Wintra⁵⁸ v rozporu s novým výkladem čl. 14 ve spojení s čl. 8 EÚLP, který poskytl Evropský soud pro lidská práva v rozsudku E. B. proti Francii ze dne 22. ledna 2008, č. 43546/02. Vyplývá z něho, že v rozhodování o povolení individuálního osvojení mají sice vnitrostátní orgány poměrně široký prostor pro uvážení s ohledem na princip blaha dítěte, nesmějí se však dopustit přímé ani nepřímé diskriminace na základě sexuální orientace. Tím se ocitlo citované ustanovení zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů, pokud jde o individuální adopci, ve zjevném rozporu s EÚLP i s ústavním pořádkem České republiky, neboť představuje zakázanou diskriminaci na základě sexuální orientace ve vztahu k právu na ochranu rodinného a soukromého života. Vzhledem k tomu, že EÚLP je součástí ústavního pořádku České republiky, může Ústavní soud zrušit toto ustanovení pro jeho rozpor s ústavním pořádkem. Naopak nemožnost společné adopce dítěte párem stejného pohlaví neodporuje EÚLP ani ústavnímu pořádku České republiky.⁵⁹ A je zcela v souladu i s mezinárodní úpravou osvojení. Evropská úmluva o osvojení dětí totiž v článku 6 stanoví, že je možné povolit osvojení pouze osobám žijícím v manželství či jediné osobě. Argumenty proti možnosti osvojení dítěte páry stejného pohlaví jsou především tradice a preference náhradní výchovy dítěte heterosexuálním párem, neboť adopce je pojímána jako imitace přírody, což u párů stejného pohlaví nepřichází v úvahu, protože oni od přírody děti mít nemohou. Umožnění takové adopce nemá podporu ani v rámci politické scény, ani u veřejného mínění. Argumenty pro umožnění takové adopce mohou být především velký počet dětí umístěný v dětských domovech, pro které by výchova partnery mohla být příznivější než život v dětském domově. Bude zajímavé sledovat, jaké změny přinese ratifikace revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí, která naopak dává státům možnost rozšířit právo adoptovat děti i na páry stejného pohlaví a také na nesezdané páry, které žijí společně v trvalém svazku. Dosud však platí, že druh s družkou a osoby téhož pohlaví, pokud nežijí v registrovaném partnerství, mohou žádat pouze o individuální osvojení.

⁵⁸ Jeho mínění potvrzují i další odborníci např. Boučková, P: E. B. v. Francie: Je odmítání adopce homosexuálním jednotlivcům diskriminační?, *Jurisprudence*, 2008, č. 2; Kühn, Z.: ESLP k možnosti homosexuálů adoptovat dítě, [online]. *Blog Jiné právo*, 2008 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z WWW:<<http://jinepravo.blogspot.com/2008/01/eslp-k-monosti-homosexul-adoptovat-dt.html>>.

⁵⁹ Wintr, J.: Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách [online]. *Gender Studies*, o.p.s., 2009 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.glpartnerstvi.cz/zakaz-adopci/pravni-analyza-osvojeni-ditete.html>>.

K vlastnímu osvojení nezletilce jako společného dítěte může dojít dvojným způsobem. Manželé mohou dítě osvojit současně (tzv. simultánní – současné společné osvojení) či postupně, tedy tak, že nejprve dítě osvojí jeden z manželů a následně druhý manžel (sukcesivní – následné společné osvojení). Vždy se jedná o jedno osvojení, při kterém na straně osvojitelů vystupují dva subjekty, které netvoří nerozlučnou stranu osvojeneckého poměru, což má význam zejména při zrušení osvojení.⁶⁰

Zákon dále upravuje případ, kdy dochází k osvojení pouze jedním z manželů. Ustanovení § 66 odst. 2 ZoR výslovně stanoví, že k takovému osvojení je třeba souhlas druhého manžela. Tento souhlas se nevyžaduje, pokud druhý manžel pozbyl způsobilosti k právním úkonům (je nutný pravomocný výrok soudu) nebo pokud by opatření jeho souhlasu bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou (např. manžel je neznámého pobytu v cizím státě, s nímž je obtížný právní styk). V ostatních případech je nutné souhlas získat, tedy i v případě, kdy spolu manželé nežijí ve společné domácnosti. Pokud dojde k rozvodu, souhlas již nutný není. Pokud manžel souhlas odepře, nesmí soud vyslovit osvojení. Tuto podmínku je třeba hodnotit velmi kladně, protože pokud by druhý manžel nesouhlasil s osvojením, nelze předpokládat, že by došlo k vytvoření příznivého výchovného prostředí pro dítě. Souhlas s osvojením je zcela osobním a nezastupitelným právem manžela, a proto není možné jeho nahrazení v rámci zástupčího práva manželů (§ 21 odst. 1 ZoR) či soudním rozhodnutím, přičemž soud nemá právo přezkoumávat důvodnost uděleného souhlasu či jeho odepření.⁶¹ V případě, že manželé spolu žijí ve společné domácnosti, je třeba bezvýjimečně trvat na podmínce souhlasu druhého manžela. Pokud ale došlo k odcizení manželů a již spolu nežijí ve společné domácnosti, je možné si položit otázku, zda by nebylo vhodné upravit například možnost nahrazení souhlasu druhého manžela soudním rozhodnutím či stanovit nějakou lhůtu, jakou musí minimálně trvat doba odděleného soužití. Ale i zde je nutné mít na paměti zájem dítěte a v zásadě trvat na udělení souhlasu druhého manžela a pouze ve výjimečných případech případně uvažovat o jeho nahrazení.

Zvláštní problematikou je osvojení dítěte manželem matky, resp. manželkou otce (v praxi nazývané jako tzv. nepravé osvojení). Dítě v těchto případech žije v úplné

⁶⁰ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 323.

⁶¹ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 324.

rodině tvořené rodičem a jeho manželem a prioritní tedy není otázka zajištění náhradního rodinného prostředí. Osvojením se řeší vytvoření právního vztahu mezi dítětem a tzv. nevlastním rodičem a jeho příbuznými, tedy dochází k zásadní statusové změně.⁶² Soud by se proto při zkoumání otázky, zda je osvojení dítěti ku prospěchu, měl zaměřit důkladněji na manželství osvojitele, zda je dostatečně stabilní, jak dlouho trvá, zda spolu vedli společnou domácnost již před uzavřením sňatku, jak dlouho se před uzavřením sňatku znali. Dále je vhodné zkoumat, zda má osvojitel vyživovací povinnost ještě k jiným osobám a zda ji řádně plní. Soud by se měl tedy přesvědčit, že takové osvojení bude oproti dosavadnímu stavu skutečně ku prospěchu dítěte. I v tomto případě je nutný souhlas manžela osvojitele, tedy rodiče nezletilého dítěte, který se ale bude krýt s jeho souhlasem, který uděluje jako zákonný zástupce dítěte podle § 67 ZoR.⁶³ V literatuře se objevuje i opačný názor, podle kterého takový souhlas není potřebný, protože by se jevil jako nadbytečný.⁶⁴

5.1.9 K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte (§ 67 odst. 1 věta první ZoR)

Zákonnými zástupci dítěte, kteří udělují souhlas s jeho osvojením, budou ve většině případů jeho biologičtí rodiče. Pokud není některý z rodičů naživu, není znám, byl zbaven rodičovské zodpovědnosti či nemá způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu, je zapotřebí souhlasu pouze druhého rodiče. Pokud tyto okolnosti nastanou u obou rodičů, dává souhlas s osvojením poručník ustanovený soudem (§ 78 ZoR). Vzhledem k tomu, že se jedná o podstatnou věc týkající se dítěte, bude nutné, aby takový souhlas byl schválen soudem (§ 80 odst. 4 ZoR). Dříve bylo sporné, zda je nutný souhlas nezletilého rodiče, který není nositelem rodičovské zodpovědnosti. Velká novela zákona o rodině z roku 1998 proto výslovně zakotvila v § 67 odst. 2 ZoR, že k osvojení je třeba souhlas rodiče, i když je nezletilý. To je podle mého názoru krok správným směrem, protože i nezletilý rodič může být dobrým rodičem a pokud má zájem se o dítě starat, mělo by mu to být umožněno. Jestliže dochází k osvojení do ciziny, je podle § 67 odst. 3 ZoR nutný souhlas Úřadu pro mezinárodněprávní

⁶² Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 300.

⁶³ Švestka, J. In: Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 323.

⁶⁴ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 133.

ochranu dětí, přičemž pravomocné rozhodnutí o souhlasu je osvojitel povinen připojit již k návrhu na zahájení soudního řízení o osvojení (§ 63 odst. 2 ZoR).

Pokud jde o vlastní udělení souhlasu, můžeme vycházet z ustálené judikatury. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005, musí souhlas zákonného zástupce podle § 67 ZoR splňovat všechny náležitosti, které občanský zákoník stanoví pro právní úkony (§ 104 ZoR, § 37n OZ). Souhlas musí být dán před soudem osobně (což soud dovodil z § 70 ZoR a v něm zakotvené informační povinnosti), výslovně a určitě. Musí být vysloven k určité osobě budoucího osvojitele, konkrétnímu stupni osvojení (zrušitelné či nezrušitelné) a musí dojít k poučení zákonného zástupce osvojovaného dítěte o právních následcích osvojení. Souhlas musí být dán osobně, protože jde o osobnostní právo, které může vykonat pouze zákonný zástupce, a není možné ho nahradit. Dále výslovně, nestačí tedy pouhé konstatování, že osvojení doporučuje či nemá proti němu námitky a zároveň není možné vázat souhlas na splnění jakékoliv podmínky (například podmínky finančního prospěchu) ani ho omezit určením lhůty.⁶⁵ V minulosti se vyskytly spory, dokdy a zda vůbec je možné souhlas udělený zákonným zástupcem odvolat. Nejvyšší soud v již zmíněném rozhodnutí stanovil, že takový souhlas je možné odvolat až do doby, než rozsudek o osvojení nabude právní moci. Soud je povinen k takové skutečnosti přihlédnout, aniž by se zabýval důvodem odvolání souhlasu.

V případě, že dochází k osvojení dítěte, ke kterému mají rodičovskou zodpovědnost oba rodiče, je nutný souhlas obou, a to i tehdy, pokud o dítě osobně nepečují, jejich rodičovská odpovědnost byla omezena či byl její výkon pozastaven. Odmítne-li jeden z nich souhlas udělit, není možné osvojení uskutečnit, neboť jeho souhlas není možné nahradit projevem vůle druhého manžela v rámci zástupčího práva (§ 21 odst. 1 ZoR) ani rozhodnutím soudu podle § 49 ZoR.⁶⁶ Z tohoto pravidla zákon připouští výjimky pro případ, kdy rodiče jsou sice nositelé rodičovské zodpovědnosti a tedy zákonnými zástupci dítěte, ale neprojeví o dítě po určitou zákonem přesně stanovenou dobu kvalifikovaný či dokonce vůbec žádný zájem. V tomto případě

⁶⁵ Králíčková, Z.: Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte. Správní právo. 2003, č 5 – 6, s. 308 - 309.

⁶⁶ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 326.

podle mého názoru zcela oprávněně dochází k upřednostnění zájmu nezletilého dítěte před rodičovskými právy pokrevních rodičů, kteří však nejeví o dítě potřebný zájem.

Souhlas rodičů není vyžadován v případě kvalifikovaného nezájmu, tedy pokud rodiče po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě (§ 68 odst. 1 písm. a) ZoR). Zákonodárce dále demonstrativně vyjmenovává určité formy chování rodičů, ze kterých lze v jejich komplexu usuzovat na kvalifikovaný nezájem rodičů. Předně rodiče soustavně neprojevují opravdový zájem o dítě, pokud dítě pravidelně nenavštěvují, tedy neudržují soustavný osobní či podle okolností písemný styk s dítětem, nezajímají se, jak se dítěti daří, jaký je jeho zdravotní stav, školní prospěch, nedávají mu dárky.⁶⁷ Dále pokud rodiče neplní pravidelně a dobrovolně svou zákonnou vyživovací povinnost. Třetím zákonem uváděným případem je neprojevení opravdové snahy upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry (např. bytové, výdělečné) tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě. Zda se jedná o kvalifikovaný nezájem, je nutné posuzovat vždy se „*zřetelem k dané situaci a k daným poměrům, ve kterých se rodič nacházel*“, přičemž rodiči nesmějí být přičítány k tíži „*okolnosti, které mu – objektivně posuzováno, tj. bez zřetele na jeho vlastní subjektivní počínání a snahu – znemožnily projevit soustavný opravdový zájem o nezletilé dítě*“, jako například dlouhodobé umístění rodiče v léčebně.⁶⁸ Vyžadováním soustavného zájmu má být zabráněno tomu, aby rodiče nemohli bránit osvojení dítěte projevením pouhého ryze formálního, předstíraného zájmu, jako například zasláním jedné pohlednice či jediným telefonátem. Lhůta šesti měsíců je podle mého názoru přiměřená, další zkracování by však již nebylo žádoucí vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně závažný zásah do základních práv rodičů i dětí.

Souhlas rodičů dítěte se dále nevyžaduje v případě, kdy po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě vůbec žádný zájem (§ 68 odst. 1 písm. b) ZoR). Jedná se tedy o případ absolutního nezájmu ze strany rodičů. Zákonodárce však výslovně stanoví, že rodičům v projevení zájmu nesmí bránit závažná překážka. Tu je nutno opět posuzovat objektivně a mohlo by jí být například zadržení pro podezření ze spáchání trestného činu v cizí zemi, se kterou je obtížná

⁶⁷ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 333.

⁶⁸ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 334.

mezistátní komunikace, či velmi nepříznivý zdravotní stav rodiče.⁶⁹ Toto ustanovení přináší poměrně značný zásah do rodičovských práv, který je však podle mého názoru ospravedlnitelný požadavkem ochrany dítěte a jeho blaha. Pokud rodiče nejeví žádný zájem o dítě, je žádoucí, aby se dítě co nejdříve dostalo do náhradní rodiny a nemuselo strávit měsíce, které jsou nejdůležitější pro jeho zdárný vývoj, v ústavním zařízení.

MPSV připravilo velkou novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí, v jejímž rámci by mělo dojít i k novelizaci § 68 ZoR, podle které nebude nově třeba souhlasu rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem. Návrh však zatím nebyl schválen ani na vládní úrovni a je otázkou, zda v této podobě bude vůbec přijat, protože stejné ustanovení obsahuje návrh nového občanského zákoníku.⁷⁰

Rozhodování o tom, zda je dán kvalifikovaný či absolutní nezájem, svěřuje zákon o rodině v souladu s LZPS do výlučné pravomoci soudu (§ 68 odst. 3 ZoR). Jedná se o samostatné řízení (tzv. incidenční řízení), které časově předchází řízení o osvojení.⁷¹ Ke zjištění zájmu či nezájmu rodičů dítěte tak musí dojít v rámci řádného - spravedlivého procesu, což potvrdil i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 28. ledna 2004, sp. zn. I ÚS 669/02, kde konstatoval, že „vzhledem ke skutečnosti, že rozhodnutí podle ustanovení § 68 odst. 3 ZOR je výrazným zásahem do vztahu mezi rodiči a dětmi a do rodičovské zodpovědnosti stěžovatelů, musí být podmínky stanovené v § 68 odst. 1 písm. a) ZOR splněny bezezbytku a nesmí existovat nejmenší pochybnost o tom, že v konkrétním případě naplněny nejsou. Při rozhodování o neexistenci opravdového zájmu rodičů o děti musí soud především posoudit, zda, popř. jaký mají rodiče skutečný vnitřní vztah k dětem. Soud se tedy musí zabývat i hodnocením vnějších projevů rodičů vůči dětem, vůči orgánům ve věci rozhodujícím apod., to vše s přihlédnutím k jejich snaze a možnostem, k jejich sociálním poměrům, schopnosti jejich sociální orientace, stupni jejich inteligence a vzdělání“.

Ustanovení upravující kvalifikovaný a absolutní nezájem se podle výslovné právní úpravy uplatní i tehdy, pokud je rodič nezletilý (§ 68 odst. 2 ZoR). Otázkou je, zda je tato úprava vhodná, protože nezletilý rodič je sice rodičem, ale nadále i dítětem, které si zaslouží zvýšenou ochranu. Ta však v tomto případě chybí. Proto by měl soud

⁶⁹ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 57.

⁷⁰ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony [online]. Praha: MPSV, 2011 [cit. 2011-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>>.

⁷¹ Blíže o tomto řízení bude pojednáno v rámci kapitoly Procesní úprava osvojení.

podle mého názoru zkoumat zvlášť pečlivě, jaké důvody brání rodiči v projevení zájmu o dítě a pokud by nezletilý rodič chtěl o dítě pečovat a měl by k tomu potřebné zázemí a schopnosti, bylo by třeba dát přednost setrvání dítěte v přirozené rodině.

Pro úplnost považuji za vhodné zmínit se o anonymních porodech a porodech s utajením totožnosti matky. O anonymní porod se jedná tehdy, pokud matka není vůbec známa (např. dítě bylo odloženo do baby-boxu, matka předložila falešné doklady). Poté má dítě právní status dítěte nezjištěné totožnosti a po bezvýsledném pátrání policie po jeho rodičích je možné jej zařadit do seznamu dětí vhodných k osvojení.⁷² V případě porodu s utajením totožnosti matky jsou osobní údaje matky známy, avšak utajeny (v zapečetěné obálce uloženy u zdravotnického zařízení, kde k porodu došlo), vznikl tedy rodinněprávní vztah matka – dítě a je nutné zjišťovat míru nezájmu matky v incidenčním řízení, popřípadě umožnit pravděpodobnému otci podat žalobu na určení otcovství.⁷³

Kromě kvalifikovaného a absolutního nezájmu zjištěného v rámci zvláštního řízení není třeba v řízení o osvojení souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci dítěte, ještě v jednom případě. Jedná se o zvláštní formu souhlasu, tzv. blanketový souhlas. Rodiče v tomto případě dávají souhlas k osvojení předem a bez vztahu k určitým osvojitelům, tedy anonymně (§ 68a ZoR). Souhlas musí splňovat všechny požadavky kladené obecně na právní úkony (stejně jako souhlas podle § 67 ZoR). Navíc musí splňovat požadavky stanovené přímo v § 68a ZoR, tedy musí být dán osobně přítomným rodičem, písemně, a to před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Tím je obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa, kde se rodič zdržuje (§ 61 odst. 3 písm. e) ZSPOD). Pokud by byl dán například v zastoupení, ústně či před pracovníky zdravotnického zařízení, jednalo by se o neplatný souhlas. Další podmínkou platnosti souhlasu je jeho udělení nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Tato lhůta, která má chránit především matky před neuváženými rozhodnutími v šestinedělí, odpovídá požadavkům zakotveným již v Evropské úmluvě o osvojení z roku 1967 a také mezinárodními standardům sledujícím ochranu matek a je podle mého názoru velice žádoucí. V souhlasu musí být také

⁷² Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 291.

⁷³ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 292.

uvedeno, jakého stupně osvojení se týká, popřípadě zda se uděluje k oběma stupňům osvojení (což bude v praxi pravidlem) a zda byli rodiče v tomto směru náležitě poučeni.⁷⁴ Jednou udělený blanketový souhlas mohou rodiče odvolat, avšak pouze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů (§ 68 in fine ZoR). V literatuře je tato úprava podle mého názoru oprávněně kritizována s ohledem na Úmluvu o právech dítěte, protože vztah rodiče a dítěte zaniká až pravomocným rozsudkem o osvojení. Navíc tím vzniká určitá nerovnost oproti rodičům, kteří udělili souhlas podle § 67 ZoR a mají právo ho odvolat až do právní moci rozsudku o osvojení. Spornou v literatuře zůstává otázka, zda blanketový souhlas může udělit i nezletilý rodič. Zákon ponechává tuto otázku bez odpovědi. Podle jednoho pohledu je blanketový souhlas výjimkou z pravidla, že souhlas s osvojením musí být udělen v soudním řízení. Takovou výjimku je třeba vykládat restriktivně, tedy tak, že zákon nedává právo nezletilému rodiči vyslovit souhlas mimo soudní řízení, bez řádného poučení o důsledcích osvojení a předem.⁷⁵ Opačný názor zastává profesor Švestka, který naopak připouští, aby blanketový souhlas poskytl i nezletilý rodič.⁷⁶ V rámci rekonstrukce by bylo podle mého názoru žádoucí zakotvit výslovnou právní úpravu.

V případech kvalifikovaného či absolutního nezájmu a udělení blanketového souhlasu není v následujícím řízení o osvojení třeba souhlasu rodičů dítěte a ti tedy nejsou ani jeho účastníky. Přesto je nutné zajistit ochranu zájmů dítěte. Proto zákon o rodině v § 68b stanoví, že k osvojení je v těchto případech třeba souhlasu opatrovníka, který byl osvojovanému dítěti ustanoven v řízení o osvojení. Jeho posláním bude chránit zájmy osvojovaného dítěte v probíhajícím řízení a především vyslovit souhlas s osvojením. Takto ustanovený opatrovník je zástupcem dítěte, který dává souhlas s osvojením namísto rodičů, nikoliv kolizním opatrovníkem podle § 37 odst. 3 ZoR, který nemůže bez dalšího dát souhlas s osvojením, avšak funkce opatrovníka podle § 68b ZoR mu může být soudem výslovně svěřena.⁷⁷

⁷⁴ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 342.

⁷⁵ Králíčková, Z.: Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte. Správní právo. 2003, č 5 – 6, s. 308 – 309.

⁷⁶ Švestka, J. In: Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 342.

⁷⁷ Holub, M. – Nová, H. – Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 240.

5.1.10 Také osvojované dítě má s osvojením projevit svůj souhlas (§ 67 odst. 1 věta druhá ZoR)

Zákon vyžaduje souhlas osvojovaného dítěte, pokud je schopno posoudit dosah osvojení (pozitivní předpoklad) a pokud by tím nebyl zmařen účel osvojení (negativní předpoklad). Vždy je zapotřebí zkoumat, zda je dítě již natolik rozumově vyspělé, aby bylo schopno posoudit význam a dosah osvojení.⁷⁸ Naše právní úprava nestanoví konkrétní věkové hranice, od kterých by byla dítěti přiznána alespoň omezená způsobilost k právním úkonům, občanský zákoník pouze stanoví, že nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku (§ 9 OZ). Zároveň právní úprava výslovně zakotvuje tzv. participační práva dítěte, podle kterých dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření, má právo obdržet potřebné informace, svobodně se vyjadřovat ke všem záležitostem, které se ho týkají, a být slyšen v každém řízení (§ 31 odst. 3 ZoR, čl. 12 Úmluvy o právech dítěte). I když by soud dospěl k závěru, že dítě je schopné posoudit dosah osvojení, je třeba dále zkoumat, zda není splněn negativní předpoklad, tedy zda by udělením souhlasu nedošlo ke zmaření účelu osvojení. K tomu by mohlo dojít například tam, kde dítě žilo u osob, které žádají o jeho osvojení, již delší dobu, citově k nim přilnulo a považovalo je za své rodiče a dále v případě, kdy soud rozhoduje o přeměně osvojení na nezrušitelné a dítě neví, že osvojitelé nejsou jeho pokrevními rodiči. Zde by bezvýjimečné vyžadování souhlasu mohlo vést k nežádoucímu narušení již existujícího citového vztahu mezi dítětem a budoucími osvojiteli, přičemž kdy hrozí takové nebezpečí, je třeba posuzovat vždy individuálně podle okolností a povahy každého jednotlivého případu.⁷⁹ Soudní praxe vyžaduje souhlas nezletilého dítěte s osvojením zejména tam, kde již ukončilo povinnou školní docházku, a za předpokladu, že nezletilý ví, kdo jsou jeho pokrevní rodiče. Pokud soud dospěje k závěru, že souhlas dítěte je třeba, musí ho udělit přímo dítě, není ho možné nahradit souhlasem někoho jiného. Osvojení, které by se uskutečnilo bez potřebného souhlasu dítěte či dokonce proti jeho vůli, by jen těžko mohlo být dítěti ku prospěchu. Proto by podle mého názoru mělo být

⁷⁸ Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 136.

⁷⁹ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 329.

právo dítěte udělit souhlas s osvojením posilněno například tím, že bude stanovena určitá věková hranice, od které bude zásadně vyžadován jeho souhlas, a pokud nebude jeho souhlasu třeba, je žádoucí dítě aspoň vyslechnout a při rozhodování o osvojení vzít jeho názor v úvahu.

5.1.11 Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojitele a osvojence (§ 70 ZoR)

Zákon o rodině v § 70 výslovně stanoví, že soud je povinen na základě lékařského vyšetření a dalších podobných vyšetření zjistit zdravotní stav osvojitelů. Velká novela z roku 1998 přidala ještě povinnost zjišťovat osobnostní dispozice osvojitelů a jejich motivaci (tedy vnitřní přesvědčení) k osvojení. Soud na základě výsledků vyšetření posoudí, zda se zjištěné skutečnosti nepříčí účelům osvojení. Dále je povinen zjišťovat zdravotní stav osvojence, přičemž zde naopak tato novela odstranila podmínku, aby byl zdravotní stav osvojence slučitelný s účelem osvojení. Cílem novelizace bylo zamezení jakékoliv diskriminace zdravotně (ať již fyzicky nebo psychicky) postižených dětí. Poté, co soud provede potřebná zjištění, je povinen seznámit s výsledky svého šetření osvojitele a zákonného zástupce osvojence. Zákon tedy zakotvuje informační povinnost soudu, která je bezvýjimečná a je nutno na jejím splnění vždy trvat.

V rámci lékařského vyšetření zdravotního stavu by mělo dojít ke zjištění jak tělesného (somatického), tak duševního (psychického) stavu osvojitelů včetně určení další prognózy. Problémem je, že v praxi dochází často pouze ke zjištění tělesného zdravotního stavu. Pokud je například známo, že rodiče dítěte trpí duševní poruchou, jsou drogově závislí či je známa nepříznivá rodinná anamnéza, dítě je ve svém duševním vývoji opožděno či naopak je podezření na duševní poruchu u osvojitele, je třeba trvat na podrobném a kvalifikovaném vyšetření duševního stavu, včetně prognózy dalšího vývoje, příslušným znalcem – specialistou (psychiatr, psycholog). Z lékařské zprávy by mělo být patrné, že příslušná vyšetření byla provedena právě s ohledem na účel sledovaný osvojením. Tyto zprávy by si měl vyžádat soud, proto vzniká otázka, jak postupovat v případě, kdy je předloží sami osvojitelé. Lze soudit, že pokud lékařská zpráva bude svým obsahem dostatečná a nevzniknou ohledně ní žádné pochybnosti, nebude její další opatření soudem potřeba. Osobnostní dispozice osvojitelů a jejich

motivaci k osvojení bude soud zjišťovat na základě zejména psychologických vyšetření.⁸⁰

V souvislosti s přijetím nového zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, došlo k další novelizaci § 70 ZoR. Nově je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Orgánem příslušným k podání vyjádření je podle § 18 ZSPOD krajský úřad nebo MPSV⁸¹, podle toho, který z těchto orgánů osvojení zprostředkoval. Pokud osvojení nezprostředkoval ani jeden z nich, podává vyjádření obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte (§ 18 ve spojení s § 61 odst. 1 ZSPOD). Tuto novou úpravu je podle mého názoru třeba hodnotit velmi kladně, protože orgán sociálně právních ochrany dětí zpravidla zprostředkovává osvojení, tedy zná dítě i budoucí osvojitele již delší dobu, má o nich potřebné poznatky a jeho vyjádření může být soudu velmi nápomocné.

Můžeme tedy říci, že § 70 ZoR v jeho současné novelizované podobě je velice přínosnou úpravou, která umožňuje soudu poznat, zda osvojitel bude skutečně schopen zajistit dítěti řádné náhradní rodinné prostředí, zajistit jeho řádnou výchovu a tím splnit účel osvojení, tedy zda je daná rodina pro dítě skutečně ta nejlepší. Informační povinnost pak zaručuje, že osvojitel i zákonný zástupce osvojence budou znát pravý stav věci a podle okolností případu si budou moci řádně rozmyslet, zda opravdu trvají na osvojení, resp. zda udělí souhlas s osvojením. Pokud soud zjistí, že výsledky vyšetření osvojitelů nejsou slučitelné s účelem osvojení, neměl by osvojení povolit. Soud ale musí zkoumat individuálně každý konkrétní případ. Například tělesné postižení jednoho z osvojitelů může bránit osvojení, pokud je osvojitel závislý na péči jiné osoby a nebyl by tedy schopen starat se o osvojence. Naopak osvojitel, který je sice upoután na invalidní vozík, ale je zcela soběstačný a schopný starat se sám o sebe i o další osoby, je podle mého názoru z hlediska tělesné stránky zcela způsobilý stát se osvojitelem. Nepříznivý zdravotní stav osvojence již osvojení nebrání, ale je vždy nutné osvojitele s tímto faktem řádně seznámit, a pokud i přesto trvá na osvojení, nemělo by mu v něm být bráněno, protože harmonické a láskyplné rodinné prostředí bude podle mého názoru pro dítě vždy lepší než ústavní výchova.

⁸⁰ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 351 - 352.

⁸¹ V rámci navrhované změny ZSPOD by mělo dojít k vyřazení MPSV z procesu zprostředkování osvojení a proto by neměl být ani orgánem oprávněným poskytovat vyjádření. Blíže o této připravované novele bude pojednáno v rámci kapitoly Zprostředkování osvojení.

5.1.12 Soud je povinen poučit osvojitele o účelu, obsahu a důsledcích osvojení (§ 69a ZoR)

Osvojením dochází k zásadním změnám nejen u osvojovaného dítěte, ale i u osvojitelů, proto je zakotvení poučovací povinnosti svěřené přímo soudu rozhodně žádoucí. Soud by měl osvojitele poučit velmi důkladně, a to ve všech souvislostech. Osvojitelé by měli pochopit, jaký je účel, obsah, ale i důsledky osvojení, protože jen tak může osvojení splnit svůj účel. Na základě řádného poučení soudu může dojít k utvrzení osvojitelů či naopak k zpětvzetí návrhu na osvojení. Takto zakotvená poučovací povinnost je rozhodně správná, bylo by však vhodné její výslovné zakotvení také před udělením souhlasu dítětem, rodiči dítěte a manželem osvojitele.

5.1.13 Preadopční péče (§ 69 ZoR)

Další obligatorní podmínkou osvojení je tzv. preadopční (zatímní) péče. Ta je velice důležitá především proto, aby bylo zjištěno, zda osvojení bude skutečně ku prospěchu dítěte a zda budoucí osvojitelé jsou opravdu schopni změnit svůj dosavadní životní styl a přijmout dítě do rodiny a řádně o něj pečovat. Proto zákon v § 69 odst. 1 ZoR stanoví, že před rozhodnutím soudu musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad. Dle ustálené soudní praxe je třeba, aby preadopční péče proběhla bezprostředně před rozhodnutím soudu o osvojení. Náklady zatímní péče, které svým obsahem odpovídají vyživovací povinnosti rodičů, je povinen hradit budoucí osvojitel, přičemž pokud k osvojení nedojde, nemá právo na náhradu těchto nákladů.⁸² Preadopční péče musí trvat minimálně tři měsíce, zákon ale nestanoví maximální dobu jejího trvání, proto záleží na rozhodnutí soudu, zda podle okolností případu stanoví dobu delší. Budoucí osvojitel je oprávněn nezletilé dítě vychovávat, zastupovat ho a spravovat jeho záležitosti, ovšem pouze v běžných věcech.⁸³ Do preadopční péče mohou dítě svěřit jeho rodiče. Podle soudní praxe může být preadopční péče realizována i na pouhém faktickém základě (např. se někdo ujme opuštěného dítěte), přičemž tento stav nesmí být vyvolán protiprávním jednáním a musí

⁸² Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 345 - 346.

⁸³ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 301.

dojít ke splnění zákonem sledovaného účelu preadopční péče.⁸⁴ Jestliže se dítě nachází v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ať již z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, rozhoduje o jeho svěřeni do preadopční péče orgán sociálně právní ochrany dětí (§ 69 odst. 2 ZoR). V případě vnitrostátního osvojení bude rozhodovat obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte, u mezinárodních adopcí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 19 odst. 1 písm. a), § 19 odst. 2, § 61 odst. 1 ZSPOD). Svěřeni rozhodování o tak závažné otázce správnímu orgánu budí značné pochybnosti, zejména pokud jde o soulad s LZPS, která požaduje, aby o omezení práv rodičů a odloučení dětí od rodičů proti jejich vůli rozhodoval soud na základě zákona (čl. 32 odst. 4 LZPS). Tyto pochybnosti prohlubuje náleží Ústavního soudu ze dne 28. března 1995, č. 72/1995 Sb., kterým došlo ke zrušení ustanovení § 46 ZoR, které upravovalo rozhodovací pravomoc správního orgánu méně závažného charakteru (o předběžném opatření) pro rozpor s LZPS. Určité zmírnění pochybností podle mého názoru přináší odkaz na obdobné použití ustanovení § 67 až § 68b ZoR. Před vlastním rozhodnutím o umístění dítěte do preadopční péče je nutné získat souhlas zákonného zástupce dítěte, tedy především jeho rodičů, s výjimkou případů, kdy se souhlas nepožaduje ani pro osvojení, přičemž o tom, zda je souhlasu třeba, bude rozhodovat soud ve zvláštním řízení. Ke svěřeni dítěte do preadopční péče tedy dochází buď se souhlasem rodičů nebo na základě rozhodnutí soudu, že souhlas rodičů není potřeba. Podle mého názoru je požadavek LZPS splněn. Přičemž rodiče mohou svůj souhlas až do rozhodnutí soudu o osvojení odvolat. Zásadní pochybnosti však nastávají u blanketového souhlasu, kde po umístění dítěte do preadopční péče již není možné jednou udělený souhlas odvolat. Rodiče tak ztrácejí možnost zabránit uskutečnění osvojení a získat dítě zpět do své péče na základě rozhodnutí správního orgánu a nikoliv soudu, jak vyžaduje LZPS. Proto si myslím, že stávající právní úprava rozhodování o preadopční péči není rozhodně vhodná a v rámci připravované rekonstrukce by bylo žádoucí svěřit toto rozhodování do výlučné pravomoci soudu, přičemž již při rozhodování o preadopční péči by měl soud zkoumat, zda osvojitel splňuje podmínky pro osvojení a zda je skutečně tím nejlepším pro dané dítě. Obligatorní preadopční péče se nevyžaduje u pěstounské péče, pokud bylo dítě

⁸⁴ Usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSSR k rozboru a zhodnocení praxe soudů při rozhodování o osvojení, R VII/1967.

svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče či v případě osvojení poručníkem, který o dítě osobně pečuje. Podmínkou však je, aby tato péče trvala minimálně po dobu tří měsíců (§ 69 odst. 3 a 4 ZoR).

5.1.14 Probíhající řízení o určení otcovství zahájené na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojaného dítěte (§ 70a ZoR)

Toto ustanovení bylo do zákona vtěleno velkou novelou z roku 1998 v souladu s mezinárodními standardy, které posílily postavení muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte (pravděpodobný otec). Dříve bylo možné, aby žalobu na určení otcovství podala pouze matka nebo dítě, což ale bylo vzhledem k pravděpodobnému otci značně diskriminující. Proto novelizované ustanovení § 54 odst. 1 ZoR umožňuje podání takové žaloby i muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Pokud soud pravomocně rozhodne, že je otcem dítěte, vzniká mu rodičovská zodpovědnost a stává se zákonným zástupcem dítěte a tedy i osobou, která v zásadě musí souhlasit s osvojením. Tudíž je nutné osvojení nepřipustit až do doby, dokud soud o tomto návrhu s konečnou platností nerozhodne. Proto § 70 ZoR výslovně vyžaduje pravomocné rozhodnutí soudu o určení otcovství a teprve poté je možné pokračovat v řízení o osvojení. Je tak zajištěno, že nedojde k porušení základních práv otce dítěte.

5.2 Podmínky stanovené pro nezrušitelné osvojení

Pro nezrušitelné osvojení, tedy osvojení, které nemůže být zrušeno z důležitých důvodů podle § 73 odst. 1 ZoR, vyžaduje zákon splnění dalších podmínek.

5.2.1 Nezrušitelně mohou dítě osvojit pouze manželé nebo manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte, výjimečně i osamělá osoba (§ 74 odst. 2 ZoR)

Pro nezrušitelné osvojení osamělou osobou stanovil zákonodárce další podmínku. Osamělá osoba může dítě osvojit pouze tehdy, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání (§ 74 odst. 2 ZoR). V tomto případě zákonodárce podle mého názoru zcela správně vycházel z psychologických poznatků a praktických zkušeností, podle kterých je pro dítě příznivější, pokud je vychováváno v neúplné rodině než v ústavním zařízení. Přesto je nutné trvat na požadavku, aby soud náležitě zjišťoval, zda bude osvojení skutečně

splňovat svůj účel. Osamělou osobou může být žena i muž. Musí se jednat o osobu svobodnou, rozvedenou či ovdovělou. Pokud by žila v manželství v době, kdy soud rozhoduje o osvojení, nelze ji podle ustálené judikatury považovat za osamělou.⁸⁵

5.2.2 Nezrušitelně lze osvojit jen nezletilého staršího jednoho roku (§ 75 ZoR)

Tato podmínka vychází z odborných poznatků a praktických zkušeností, podle kterých lze během prvního roku života nezletilce stanovit základní prognózu jeho dalšího vývoje. Především je možné zjistit závažné nedostatky v duševním či fyzickém vývoji dítěte, o kterých by osvojitelé měli vědět a které by mohly později ohrozit či dokonce zmařit účel sledovaný osvojením.⁸⁶ Dítě musí být starší jednoho roku v době vyhlášení rozhodnutí o osvojení. V praxi dochází často k tomu, že rodiče nejprve osvojí dítě prostým, tedy zrušitelným osvojením a teprve později podají návrh na nezrušitelné osvojení. Tento postup je odborníky doporučován především u nejasné prognózy vývoje dítěte.⁸⁷ Jedná se o přeměnu zrušitelného osvojení na nezrušitelné a zákon ji umožňuje v § 77 ZoR. Opačný postup, tedy přeměna nezrušitelného osvojení na prosté přípustěna není. V případě přeměny jde svou podstatou o nové osvojení, proto musí být splněny všechny podmínky stanovené zákonem pro osvojení vůbec (včetně lékařských a dalších potřebných vyšetření). Soud bude zkoumat zejména celkové výchovné prostředí, pevnost a perspektivu citového vztahu mezi osvojitelem a osvojencem.⁸⁸ Zákon pro přeměnu osvojení požaduje splnění ještě dvou podmínek, které stanoví přímo v § 77 ZoR. První z nich je nezletilost osvojence. Pokud by byl v době přeměny již zletilý, nemohlo by k přeměně dojít. Druhá podmínka se týká souhlasu osvojence s osvojením. Jeho souhlasu není zapotřebí, pokud nebyl slyšen ani v řízení o původním prostém osvojení. Toto ustanovení podle mého názoru zcela oprávněně chrání již vzniklý vztah osvojitele a osvojence, kdy dítě často považuje osvojitele za své rodiče a dosud nebyla vhodná příležitost seznámit ho s pravým stavem věci a nebylo by příliš vhodné, kdyby se s ním seznámil právě v rámci soudního řízení. Poté by mohlo dojít

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. září 1985, sp. zn. 5 Cz 28/85.

⁸⁶ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 369.

⁸⁷ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 303.

⁸⁸ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 371.

k vážným poruchám ve vzájemném vztahu. Spornou v literatuře zůstává otázka, zda je k přeměně nutný souhlas pokrevních rodičů. Pochybnosti nevznikají v případě, kdy jejich souhlasu nebylo zapotřebí ani pro původní osvojení. Spornou však mezi soudní praxí a teorií zůstává otázka, zda je třeba souhlasu rodičů, pokud k původnímu osvojení byl nutný jejich souhlas. Soudní praxe dospěla k závěru, že jejich souhlas k přeměně osvojení třeba není, protože nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti a tedy ani zákonnými zástupci dítěte. Dále argumentuje ustanovením § 72 odst. 1 ZoR, tedy zánikem vzájemných práv a povinností již právní mocí původního rozsudku. Je však třeba, aby souhlas k přeměně dal opatrovník dítěte. Část literatury však s tímto výkladem nesouhlasí a uvádí, že určitá práva a povinnosti vyplývající z biologického rodičovství jsou nezrušitelné, a proto musí být respektovány, a dále argumentují tím, že nezrušitelným osvojením dochází k většímu zásahu do postavení rodičů, protože toto osvojení již nelze zrušit a umožnit návrat dítěte do původní rodiny. Mohlo by se také stát, že by rodiče po řádném poučení o následcích jednou uděleného souhlasu nedali souhlas ani s prostým osvojením.⁸⁹ Podle mého názoru mají pádné argumenty obě strany, avšak já bych se spíše přiklonila na stranu judikatury, protože hlavním smyslem přeměny osvojení je prohloubení vztahu mezi osvojitelem a osvojencem a pokud by zde byla dána možnost rodičům, kteří již jednou souhlasili s osvojením, a tedy projevíli svůj nezáměr o dítě, znovu zasahovat do řízení o osvojení, mohlo by to vést k opačným důsledkům. Zde bych důsledně upřednostnila zájem dítěte před rodičovskými právy pokrevních rodičů. Navíc zákon výslovně vyžaduje souhlas zákonného zástupce dítěte, kterým původní rodiče již nejsou. V rámci rekodifikace by však bylo vhodné zakotvit výslovnou právní úpravu.

⁸⁹ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 372 - 273.

6. Vznik a právní následky osvojení

Osvojení může podle platné právní úpravy vzniknout pouze na základě pravomocného soudního rozhodnutí - rozsudku. Smluvní vznik osvojení již nadále přípustný není. Stejně tak není přípustné, aby o osvojení rozhodoval jiný orgán než soud. Rozhodnutí o osvojení má konstitutivní charakter, protože teprve jeho právní mocí dochází ke vzniku osvojení a všech právních následků s ním spojených. S rodičovstvím jako biologickým poměrem jsou spjaty určité právní následky, které jsou objektivně dány právě biologickým poměrem a které nemohou být právně normativně zrušeny, resp. zpřetrhány. Proto například i po osvojení nadále platí překážka příbuzenství pro uzavření manželství, po zrušení osvojení se obnovují pokrevní příbuzenské vztahy. Naopak právní následky v podobě rodičovských práv a povinností lze v právně normativní sféře zrušit soudním rozhodnutím. Ty pak v případě osvojení přecházejí na osvojitele. Pravomocné rozhodnutí soudu o osvojení je ze zákona spojeno s určitými právními následky, které nastávají jednak mezi osvojencem a jeho pokrevními rodiči a jejich příbuznými, jednak mezi osvojencem a osvojitelem a jeho příbuznými. Tyto právní následky mají kogentní charakter, proto je jakákoliv jejich změna či vyloučení jednostranným právním aktem nebo dohodou nepřipustná.⁹⁰

Právní následky můžeme stejně jako podmínky rozlišovat z hlediska toho, zda jsou společné pro oba typy osvojení či zda platí pouze pro nezrušitelné osvojení.

6.1 Právní následky společné pro oba typy osvojení

Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi (§ 63 odst. 1 ZoR). Ačkoliv zde neexistuje biologické příbuzenství, zákon spojuje s osvojením tytéž právní následky, jako kdyby tomu tak bylo. Vzniká nová rodina se všemi důsledky. Osvojitelé jsou nositeli rodičovské zodpovědnosti, mají tedy právo, resp. povinnost osvojence vychovávat, pečovat o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zastupovat jej a spravovat jeho jmění. Osvojitelům vzniká vyživovací povinnost vůči osvojenci v zákonem stanoveném rozsahu (§ 85 ZoR) a stejně tak

⁹⁰ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 309, 306 - 307, 356.

v případě potřeby bude v budoucnu osvojenec povinen vyživovat osvojitele (§ 87 ZoR). Dědické právo, které osvojení vznikne, má stejné uplatnění jako u pokrevních příbuzných. Pokud byl osvojenec osvojen jako společné dítě manželů a následně by došlo k rozvodu, bylo by s ním zacházeno stejně jako s pokrevními dětmi osvojitelů (§ 24 odst. 2, 24a odst. 2, § 25 - 28 ZoR).

Mezi osvojenecem a příbuznými osvojitele vzniká poměr příbuzenský (§ 63 odst. 1 ZoR). Osvojenec tedy vstupuje do rodiny osvojitelů se všemi právy a povinnostmi dítěte. Rodiče osvojitelů se stávají prarodiči osvojence, případné děti osvojitelů jeho sourozenci. Vznik příbuzenského poměru se projeví především ve vzniku vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými či v souvislosti s uplatněním dědického práva. I pro příbuzenský poměr založený osvojením platí zákaz uzavření manželství mezi předky a potomky a mezi sourozenci (§ 12 ZoR). Proto by osvojitel nemohl po dobu trvání osvojení platně uzavřít manželství s osvojenkou a osvojenec, resp. osvojenka s příbuznými osvojitele v přímé linii a pokrevními dětmi osvojitele. Pokud by však došlo ke zrušení prostého osvojení, uzavření manželství by již nic nebránilo.⁹¹

Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojenecem a původní rodinou (§ 72 odst. 1 ZoR). Dochází k zániku práv a povinností, nikoliv biologického příbuzenství jako takového, což má za následek mimo jiné trvalou překážku příbuzenství pro vznik platného manželství (§ 12 ZoR). Rodiče osvojence tak právní mocí rozhodnutí o osvojení ztrácí rodičovskou zodpovědnost, která přechází na osvojitele. Zaniká také jejich vyživovací povinnost, která není podle stávající právní úpravy zakotvena ani jako podpůrná vyživovací povinnost. Nejsou nadále oprávněni stýkat se s osvojenecem. Osvojenec vystupuje z dědických vztahů k původní pokrevní rodině. Zákon dále stanoví, že zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby vykonával za rodiče jejich práva a povinnosti (§ 72 odst. 1 ZoR). Zvláštní situace nastává, pokud dítě osvojuje manžel rodiče dítěte. V tomto případě je žádoucí, aby vztahy mezi rodičem a dítětem zůstaly nedotčeny a ke změně došlo pouze na straně manžela rodiče a jeho příbuzných. Jen taková úprava může být v zájmu dítěte. Proto zákonodárce výslovně stanoví, že pokud je osvojitel

⁹¹ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 358.

manželem jednoho z rodičů osvojenec, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojenecem a tímto rodičem i jeho příbuznými (§ 72 odst. 2 ZoR).

Novela z roku 2006 stanovila, že se do knihy narození matriky na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení zapíše osvojitel, popřípadě osvojitelé (§ 63 odst. 3 ZoR). Dříve k takovému zápisu docházelo pouze u nezrušitelného osvojení. Rozhodnutí soudu o osvojení tedy bude obsahovat i výrok o zápisu osvojitele, resp. osvojitelů do matriky místo rodiče, resp. rodičů osvojenec.⁹² Rozhodnutí soudu o osvojení osamělou osobou obsahuje podle výslovné právní úpravy i výrok, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte (§ 74 odst. 2 in fine ZoR). Pokud osvojuje pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte, nedochází k vypuštění zápisu o druhém rodiči dítěte z matriky.⁹³ To, že osvojitelé jsou zapsáni v matrice místo rodičů dítěte, má za následek, že z žádného dokladu, který bude dítěti vystaven, tedy zejména rodného listu, nebude patrné, že došlo k osvojení. Avšak zákon opravňuje osvojenec po dosažení zletilosti nahlížet do zápisu ohledně jeho osoby v knize narození matriky, kde jsou kromě osvojitelů uvedeni i jeho biologičtí rodiče (§ 8 odst. 8 MatrZ).⁹⁴ To, že k zápisu osvojitele do matriky dochází u obou typů osvojení, je podle mě správné, protože se tím umožňuje plné začlenění osvojenec do nové rodiny a je také zcela v souladu s požadavky Evropské úmluvy o osvojení dětí (čl. 20 odst. 3 a 4).

Osvojením dochází ke změně příjmení osvojenec na příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro jejich ostatní děti. Tak tomu bude i v případě, kdy osvojitelem je manžel matky osvojenec (§ 71 ZoR). Společný osvojenec tedy bude mít příjmení toho z manželů, které oba manželé určili za společné, nebo pokud si každý z nich ponechal své příjmení, pak to příjmení, které určili jako příjmení pro své budoucí děti (§ 8 ZoR). Zákon o rodině však neumožňuje, aby si osvojenec k příjmení získanému osvojením připojil své dřívější příjmení. Právo na dosavadní příjmení tedy osvojením zaniká. Soud je povinen v rozsudku, jímž vyslovuje osvojení výslovně uvést i příjmení, které bude osvojenec mít (§ 184 OSŘ). Vlastní změna příjmení nastává stejně jako ostatní právní následky právní mocí

⁹² Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 313.

⁹³ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 367.

⁹⁴ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 310.

rozhodnutí soudu o osvojení a bude na základě oznámení soudu zapsána v matrice narození (§ 5 odst. 1 písm. b) MatrZ). Jinak je tomu v případě změny jména osvojence, ke které nedochází přímo ze zákona, jako je tomu u jeho příjmení. Přesto se může stát, že osvojitelé budou chtít změnit i jméno osvojence. Proto je v § 64 MatrZ zakotveno právo osvojitelů zvolit osvojenci jiné jméno. Může se tak stát souhlasným prohlášením osvojitelů před matričním úřadem do šesti měsíců od právní moci rozsudku o osvojení, nejpozději však do dosažení zletilosti osvojence. Pokud je osvojenec starší 15 let, je nezbytné k prohlášení připojit jeho souhlas, jinak ke změně jména nedojde. Dítěti může být zvoleno jiné jméno, popřípadě jiná jména, než má zapsána v matriční knize. Jestliže je zapsáno pouze jedno jméno, je možné mu zvolit jméno druhé.

Pokud je alespoň jeden z osvojitelů státním občanem České republiky, nabude osvojenec právní mocí rozsudku o osvojení státní občanství České republiky (§ 3a zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů).

6.2 Právní následky nezrušitelného osvojení

Nezrušitelné osvojení nemůže být zrušeno (§ 74 odst. 1 ZoR). Rozumí se tím zrušení osvojení z důležitých důvodů podle § 73 ZoR. Ke zrušení osvojení by tak mohlo dojít pouze na základě mimořádných opravných prostředků, pokud by byly splněny zákonné podmínky, stejně jako u kteréhokoli jiného nesprávného soudního rozhodnutí.

Nezrušitelnost osvojení však nebrání tomu, aby osvojenec mohl být opět osvojen a původní osvojení tak nahrazeno novým (tzv. opětovné osvojení či readopce). Opětovné osvojení je připuštěno pouze v případech, kdy je osvojenec osvojován manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel a nebo dřívější osvojení bylo zrušeno (§ 76 ZoR). Opětovné osvojení může být jak zrušitelné, tak nezrušitelné. Chce-li však fyzická osoba osvojit zrušitelně dítě, které již před ní někdo zrušitelně osvojil, bude nutné nejprve původní osvojení zrušit podle § 73 ZoR a teprve poté bude možné provést nové osvojení.⁹⁵

⁹⁵ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 370.

7. Zrušení osvojení

Osvojení nezaniká ani dosažením zletilosti osvojence ani smrtí osvojence či osvojitele, resp. jejich prohlášením za mrtvého, neboť osvojením dochází ke změně statusu dítěte a na ten nemají tyto skutečnosti žádný vliv.⁹⁶ Může se však stát, že osvojení nebude plnit svůj účel. Proto zákonodárce v § 73 ZoR připouští jeho zrušení. To je možné pouze ve výjimečných případech a jen u prostého, zrušitelného osvojení. Současná právní úprava připouští zrušení osvojení pouze soudním rozhodnutím vydaným na návrh osvojence nebo osvojitele (§ 73 odst. 1 ZoR). Před velkou novelou z roku 1998 bylo osvojení možné zrušit také dohodou mezi zletilým osvojencem a osvojitelem, která musela být sepsána soudem.

Zákon o rodině stanoví, že osvojení může soud zrušit jen z důležitých důvodů (§ 73 odst. 1 ZoR), přičemž neobsahuje ani jejich demonstrativní výčet. To je podle mého názoru zcela oprávněné, protože v reálném životě mohou nastat nejrůznější situace, proto je zcela žádoucí nechat samotné rozhodování přímo na soudu, který však musí mít vždy na paměti, že ke zrušení by mělo docházet pouze ve výjimečných případech. Soudní praxe považuje za důležitý důvod, ať již subjektivní nebo objektivní povahy, například vážné a trvalé narušení citového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem zpravidla provázené stavem vylučujícím možnost dalšího příznivého výchovného působení osvojitele na osvojence (např. osvojitel je alkoholik, narkoman, má vůči osvojenci nenávistný vztah), hrubé zanedbávání či dokonce zneužívání práv a povinností osvojitele, vznik trvalé duševní poruchy u osvojitele či osvojence, závažné závadné chování osvojence, ať již projevené vůči osobě osvojitele, blízkým členům rodiny či jiným způsobem (např. osvojenec se dopouští závažné trestné činnosti). Naopak podle soudní praxe důležitým důvodem sám o sobě není faktický rozchod manželů – osvojitelů, resp. osvojitele s rodičem osvojence, právě tak jako rozvod jejich manželství. V těchto případech musí být pro zrušení osvojení rozhodující pouze to, zda osvojení i nadále plní svůj účel či nikoliv. Nevytvořil-li se mezi nimi citový vztah a osvojitel nechce o dítě pečovat, pak budou tyto zjištěné skutečnosti, nikoliv však rozvod sám, tvořit důležitý důvod ke zrušení osvojení. Dříve bylo sporné, zda v případech

⁹⁶ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 311.

zrušitelného společného osvojení manželi lze osvojení zrušit jen vůči jednomu z osvojitelů. Soudní praxe i teorie dospěly k závěru, že tento postup možný je, protože manželé netvoří v osvojeneckém poměru nerozlučnou stranu. Proto by například v případě rozvodu bylo možné zrušit z důležitého důvodu osvojení pouze u toho osvojitele, který by přestal mít o osvojence zájem, a to i proti jeho vůli, pokud by bylo prokázáno, že osvojení mezi ním a osvojencem již neplní svůj účel.⁹⁷

Zrušení osvojení je spojeno se závažnými právními následky, protože dochází k zániku všech práv a povinností mezi osvojitelem a osvojencem a naopak, jak zákon výslovně stanoví, vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou (§ 73 odst. 2 ZoR). Právní mocí rozsudku o zrušení osvojení dochází k zániku práv a povinností osvojitele, resp. osvojitelů. Jestliže je osvojenec nezletilý, obnovuje se zpravidla rodičovská zodpovědnost pokrevních rodičů. Pokud byli rodiče nezletilého dítěte zbaveni rodičovské zodpovědnosti již před vznikem osvojení, nedochází zrušením osvojení k jejímu automatickému obnovení, naopak soud péče o nezletilé musí po pravomocném rozhodnutí soudu o zrušení osvojení s ohledem na ochranu zájmů nezletilého dítěte ustanovit dítěti poručníka, stejně jako v případě, kdy pokrevní rodiče zemřeli či nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Jestliže soud péče o nezletilé zjistí, že pokrevní rodiče nemohou svou rodičovskou zodpovědnost z vážného důvodu řádně vykonávat, učiní potřebná opatření, například rozhodne o pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti. Může také rozhodnout o svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby, do pěstounské péče či nařídí ústavní výchovu. Dále dochází k zániku příbuzenského poměru vzniklého osvojením a zároveň k obnově příbuzenských vztahů k pokrevní rodině. Zaniká také dědické právo a vyživovací povinnost mezi osvojencem a osvojitelem a jeho příbuznými a dochází k jejich obnově vůči pokrevní rodině. Zrušením osvojení ztrácí osvojenec příjmení osvojitele a opět nabývá své dřívější příjmení (§ 73 odst. 2 ZoR). To neplatí, pokud se osvojencovo příjmení v době trvání osvojení mezitím změnilo (např. uzavřením manželství). Naopak na jméno zrušení osvojení vliv nemá.⁹⁸

⁹⁷ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 361 - 363.

⁹⁸ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 363 - 364.

Možnost zrušení osvojení vidím jako poněkud diskutabilní. V případě dítěte ji však považuji za správnou, protože dítě bylo v době rozhodování o osvojení zpravidla tak malé, že nebylo schopno vyjádřit svůj názor, a pokud osvojení nesplnilo svůj účel a mezi dítětem a osvojitelem se nevytvořil potřebný citový vztah, je žádoucí poskytnout dítěti možnost z takto uměle vytvořeného vztahu vystoupit. Jiná situace je u osvojitele, který se dobrovolně a poučeně rozhodl k osvojení, je tedy zásadně zodpovědný za své rozhodnutí a jeho postavení se přibližuje situaci biologického rodiče, který také nemá právo vzdát se dítěte. Proto je otázkou, zda by vůbec měl osvojitel mít právo žádat zrušení osvojení.⁹⁹ Podle mého názoru by toto právo mělo být eliminováno či omezeno pouze na zcela výjimečné případy, kdy není možné po osvojiteli oprávněně požadovat, aby v poměru založeném osvojením nadále setrval (například osvojenec by se pokusil osvojiteli ublížit na zdraví, znásilnil by osvojitelku či by podnikl jiný zavrženíhodný čin).

⁹⁹ Králíčková, Z.: Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. Právní rozhledy. 2009, č. 5, s. 163.

8. Zprostředkování osvojení

Zprostředkováním osvojení je chápáno jako „*souhrn řady činností, které vedou k vyhledání vhodných žadatelů pro konkrétní dítě*“.¹⁰⁰ Je upraveno v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, především v části třetí, hlavě čtvrté nazvané Zprostředkování osvojení a pěstounské péče. MPSV připravilo velkou novelu tohoto zákona, která je podle důvodové zprávy předkládána jako součást celkové reformy a zkvalitnění systému péče o ohrožené děti, přičemž jejím záměrem je „*nastavení systému péče o ohrožené děti a rodiny, který zabezpečí všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném nebo v náhradním rodinném prostředí*“.¹⁰¹ V jejím rámci má dojít i ke změnám právní úpravy zprostředkování osvojení. Tato změna zákona o sociálně-právní ochraně dětí však dosud nebyla schválena ani na vládní úrovni a její osud je tedy nejistý. Přesto je podle mého názoru důležité zabývat se změnami, které by mohla do zprostředkování osvojení přinést, proto o nich bude pojednáno na závěr této kapitoly.

Zprostředkování osvojení má několik fází a podle § 19a odst. 1 ZSPOD spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení, ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, v odborné přípravě budoucích osvojitelů, ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem určitého dítěte, jemuž se osvojení zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou. Zprostředkování spočívající ve výběru určité fyzické osoby a zajištění osobního seznámení mohou provádět pouze orgány sociálně právní ochrany dětí uvedené v § 4 odst. 1 ZSPOD, tedy krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, MPSV a Úřad. Pokud by zprostředkování umožnila jiná osoba, dopustila by se přestupku, resp. správního deliktu. Dítě musí splňovat podmínky stanovené v § 2 odst. 2 ZSPOD, jinak může být osvojení zprostředkováno pouze podle § 25 ZSPOD Úřadem.

Osvojení se zprostředkovává jen na žádost fyzické osoby, která má zájem stát se osvojitelem. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele a může jí podat občan České republiky, který má

¹⁰⁰ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 83.

¹⁰¹ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony [online]. Praha: MPSV, 2011 [cit. 2011-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>>.

na jejím území trvalý pobyt a cizinec, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů (§ 20 odst. 1 ZSPOD). Jinak je možné žádat pouze o zprostředkování osvojení Úřadem. Zprostředkování osvojení zajišťují krajské úřady a MPSV, osvojení dětí do ciziny a z ciziny zajišťuje Úřad. Přenechání zprostředkování pouze státním institucím, kde by měli působit k tomuto účelu vyškolení odborníci, je třeba hodnotit velmi kladně. Zákon dále v § 20 odst. 3 ZSPOD vymezuje situace, kdy se zprostředkování osvojení neprovádí. Je tomu tak předně v případech, kdy podá návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte, kdy z povahy věci není zprostředkování potřebné. Dále v případech, kdy rodiče dali souhlas ve vztahu k určitým osvojitelům. Hovoří se o tzv. přímém osvojení, kterým je třeba rozumět pouze osvojení bez jakéhokoli zprostředkování třetí osobou, tedy případ, kdy rodiče osvojitele znají, mají k nim důvěru a dítě jim předají a v následujícím řízení dají souhlas s osvojením, avšak osvojení ani v tomto případě nevzniká smlouvou, ale teprve pravomocným soudním rozhodnutím.¹⁰² V přímém osvojení nesmí tedy být žádný prostředník. V praxi však dochází k tomu, že například Fond ohrožených dětí osvojení tímto způsobem zprostředkovává. Argumentuje mimo jiné zájmem dítěte, které nemusí čekat dlouhé měsíce v ústavní péči a dostává se rovnou po narození do náhradní rodiny.¹⁰³ Otázkou však zůstává, zda takové zprostředkování, kdy nedošlo k odbornému posouzení budoucích osvojitelů ani stanovení prognózy dítěte, je skutečně ku prospěchu dítěte. Často se může stát, že dítě neodpovídá očekávání osvojitelů, objeví se u něj různé zdravotní či výchovné problémy a osvojitelé péči o něj nezvládají, což může vést až k tomu, že si adopci rozmyslí. Navíc si osvojení mohou rozmyslet i rodiče dítěte a nedat později souhlas s osvojením. Tento postup je kritizován i teoretiky, kdy například docentka Radvanová uvádí, že jde o činnost nejen nezákonnou, ale i nemravnou, protože osvojitelé, kteří si takto zařídí adopci, předběhnou osoby, které trpělivě čekají, až na ně přijde řada, přičemž takovouto činnost není možné omlouvat ani tím, že se dítě dostane rychleji do náhradní rodiny.¹⁰⁴

¹⁰² Králíčková, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy. 2004, č. 2, s. 58.

¹⁰³ Osvojení. Fond ohrožených dětí [online]. Praha: FOD, 2011 [cit. 2011-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.fod.cz/>>.

¹⁰⁴ Radvanová, S.: Osvojení v proměnách společnosti. In: Dvořák, J. - Wintrová, A. (eds.): Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. 1. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 249.

Podanou žádost obecní úřad obce s rozšířenou působností posoudí a zamítne ji, pokud nejsou splněny podmínky uvedené v § 20 odst. 1 a 3 ZSPOD nebo pokud zjistí, že osoba, která žádá o zprostředkování osvojení dítěte s obvyklým bydlištěm v České republice, sice splňuje podmínku pobytu, avšak její obvyklé bydliště se nachází mimo území České republiky (§ 21 odst. 3 ZSPOD). V tomto případě zákon zcela správně umožňuje žádost zamítnout již na začátku procesu zprostředkování, pokud nejsou splněny podmínky pro zprostředkování osvojení či pokud o osvojení žádá osoba, která žije v jiném státě, avšak například z důvodu finanční výhodnosti či menší přísnosti právní úpravy podá žádost v České republice. Pokud nedojde k zamítnutí žádosti, obecní úřad obce s rozšířenou působností shromáždí potřebné podklady pro zprostředkování osvojení a na jejich základě založí a vede spisovou dokumentaci o žadateli. Co obsahuje spisová dokumentace, stanoví § 21 odst. 5 ZSPOD, podle kterého je její součástí žádost s osobními údaji žadatele, doklad o státním občanství nebo pobytu, opis z evidence Rejstříku trestů, dokládající trestní bezúhonnost žadatele, zpráva o zdravotním stavu vypracovaná praktickým lékařem žadatele a údaje o ekonomických a sociálních poměrech. Důležitou součástí spisové dokumentace je písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany dětí zprostředkující osvojení je oprávněn zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, jako například informace z místa trvalého bydliště o způsobu života žadatele. Žadatelé však často nechtějí, aby se o osvojení dozvědělo jejich okolí, proto s udělováním tohoto souhlasu bývá problém. Další důležitý souhlas, který je opět vyžadován v písemné formě, je souhlas s průběžným zjišťováním, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci. Může například dojít k otěhotnění žadatelky, závažné nemoci, ztrátě zaměstnání, která může ovlivnit životní úroveň žadatele. Tyto skutečnosti mohou mít vliv na schopnost žadatelů pečovat o dítě a tím pádem významný vliv na zařazení do evidence žadatelů. Zásadní součástí spisové dokumentace je písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny. Jejím cílem je poskytnout budoucím osvojitelům potřebné informace, které se vztahují k péči o dítě a jeho výchově, a pomoci připravit příznivé prostředí pro vývoj dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.¹⁰⁵ Její zajištění je svěřeno krajským úřadům, přičemž zákon

¹⁰⁵ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 146.

umožňuje, aby zajišťování přípravy převzaly právnické a fyzické osoby, pokud jsou na základě rozhodnutí o pověření oprávněny vykonávat sociálně-právní ochranu dětí v tomto rozsahu (§ 48 odst. 2 písm. e) ZSPOD). Tato příprava je podle mého názoru velice důležitá a má zásadní význam pro pozdější úspěch osvojení. Její důležitost potvrzuje i zákonodárce tím, že umožňuje vyřadit žadatele z evidence žadatelů, pokud se bez vážného důvodu přípravy nezúčastnil, ačkoliv byl k účasti vyzván. Problémem je, že její kvalita se rámci republiky liší a do budoucna by bylo žádoucí její sjednocení. Specifickou problematikou je osvojení dítěte z ciziny, kdy osvojitelé musí počítat s různými problémy, které mohou nastat. Toto osvojení může být i poměrně finančně náročné. Proto je vyžadováno výslovné písemné vyjádření žadatele, zda vůbec souhlasí s tím, aby byl po uplynutí zákonné lhůty zařazen do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny nebo zda žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny. Součástí spisové dokumentace je také stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení. To je důležité především proto, že obecní úřad obce s rozšířenou působností provádí sociální šetření v rodině žadatelů, je s nimi v přímém kontaktu a má tak možnost objektivně posoudit všechny dostupné informace. Obdobná spisová dokumentace je vedena také o dítěti, která podle § 21 odst. 4 ZSPOD obsahuje stejně jako u žadatele osobní údaje, doklad o státním občanství nebo pobytu a zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte. Dítě je podrobeno lékařskému vyšetření, jehož součástí by mělo být i genetické vyšetření a vyšetření jeho psychického vývoje.¹⁰⁶ Dále se zjišťují údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů, které jsou důležité pro stanovení prognózy dalšího vývoje dítěte. Mají však význam i pro zjištění, zda neexistuje příbuzná osoba, která by se mohla ujmout péče o dítě. Zároveň slouží jako informace pro budoucí osvojitele, jakou minulost má dítě za sebou a jak bude nutné o něj pečovat. Problémem však je, že se jen málokdy daří získat odpovídající množství informací.¹⁰⁷ Nezbytnou součástí spisové dokumentace je doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zákona o rodině. Tímto dokladem je podle výslovného odkazu blanketový souhlas rodičů s osvojením nebo rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů s osvojením dítěte není třeba. Poté je dítě tzv. právně volné, což je pojem, který

¹⁰⁶ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 89.

¹⁰⁷ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 88.

náš platný právní řád nezná a je třeba jím rozumět pouze „*dítě, jehož osvojení právní řád připouští*“ (faktičtí i tzv. sociální sirotci); vzhledem k tomu, že rodinněprávní vztah tohoto dítěte k rodičům zaniká až právní mocí rozsudku o osvojení, jde v podstatě o dítě, které statusově volné není a podle naší právní úpravy ani být nemůže, protože není povoleno se dítěte platně vzdát a to ani jednostranným právním úkonem ani smlouvou mezi rodiči a budoucími osvojiteli.¹⁰⁸ Přesto je tento nepřesný pojem velmi často užíván nejen v laických, ale i odborných kruzích. Spisová dokumentace musí obsahovat také veškeré úkony, které byly učiněny na ochranu oprávněných zájmů dítěte, zejména všechna opatření ve výchově (například dohled, ústavní výchova) spolu s vyhodnocením účinnosti těchto opatření.¹⁰⁹ Jakmile je spisová dokumentace kompletní, postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností její kopii neprodleně krajskému úřadu, který vede evidenci dětí vhodných k osvojení a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli. Ještě před vlastním postoupením rozhodne obecní úřad obce s rozšířenou působností o zastavení řízení o zařazení do evidence žadatelů, pokud žadatel vezme svou žádost před postoupením zpět či ani na výzvu nesdělí údaje a nedoloží dokumenty potřebné pro vedení spisové dokumentace (§ 21 odst. 7 ZSPOD).

Před zařazením do evidence je krajský úřad povinen provést odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení podle § 27 ZSPOD. Pro tyto účely může krajský úřad provést doplnění spisové dokumentace tak, aby bylo možné provést odborné posouzení. To je nezbytné, zejména pokud ze zprávy o zdravotním stavu vyplývá, že žadatel má chronické či akutní onemocnění, které by mu mohlo bránit v osobní péči o dítě. Poté je vhodné vyžádat si odborné stanovisko specializovaných lékařských pracovišť. Dále krajský úřad provede pomocí psychologů odborné psychologické vyšetření žadatelů, které je obligatorní, protože bez něj nelze provést odborné posouzení, a které je velmi důležité, protože prokáže schopnost žadatelů přijmout osvojované dítě a zvládnout jeho výchovu.¹¹⁰ Vlastní odborné posouzení zahrnuje především posouzení dítěte a žadatele. U dětí se posuzuje úroveň jejich tělesného a duševního vývoje, včetně jejich specifických potřeb a nároků a vhodnost náhradní rodinné péče a jejich forem. Žadatelé jsou posuzováni z hlediska charakteristiky jejich osobnosti, jejich psychického a zdravotního stavu, včetně závěrů o tom, zda zdravotní

¹⁰⁸ Králíčková, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy. 2004, č. 2, s. 52.

¹⁰⁹ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 89.

¹¹⁰ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 94.

stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě, předpokladů k výchově dítěte, jejich motivace, stability manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě z hlediska dalších skutečností, které mohou být rozhodné pro osvojení dítěte. Těmi mohou být například ekonomická a bytová situace žadatelů. Tato posouzení musí být provedena do 30 dnů ode dne, kdy byly zjištěny všechny potřebné skutečnosti. Odborné posouzení dále zahrnuje zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, vyjádření dětí žadatele, popř. dětí žijících v domácnosti žadatele k přijetí osvojovaného dítěte do rodiny, pokud jsou takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost, včetně jejich schopnosti přijmout další dítě do rodiny a zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost. Odborné posuzování provádí krajský úřad nebo MPSV. Jsou oprávněny vyzvat žadatele k osobnímu jednání za účelem posouzení jejich předpokladů a skutečností rozhodných pro svěření dítěte. Spolupracují přitom s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, obcemi, zdravotnickými a školskými zařízeními i dalšími odbornými zařízeními, pověřenými osobami a s odborníky pro otázky výchovy a péče o dítě. Zaměstnanci kraje a MPSV jsou oprávněni za účelem přípravy podkladů pro odborné posouzení navštívit dítě nebo pozvat dítě k jednání, pokud je to přiměřené jeho věku a schopnostem. Odborné posuzování je tedy vysoce specializovanou činností, která je oprávněně svěřena pouze krajským úřadům a MPSV, protože jen tak je možné zaručit, že jej budou provádět skuteční odborníci, kteří budou spolupracovat s řadou specialistů v nejrůznějších oborech. Odborné posouzení má zásadní význam, protože na něm závisí, zda vůbec dojde k zařazení do evidence a jaký bude další postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při zprostředkování osvojení.

Neprodleně po provedení odborného posouzení žadatele rozhodne krajský úřad o jeho zařazení do evidence (§ 22 odst. 6 ZSPOD). Pokud shledá, že žadatel je vhodnou osobou, vydá rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence a zároveň stanoví žadateli povinnost hlásit krajskému úřadu všechny změny rozhodné pro zprostředkování osvojení do 15 dnů ode dne jejich vzniku, přičemž závažné porušení této povinnosti vede k vyřazení z evidence. V případě zamítavého rozhodnutí je žadateli dána možnost odvolat se k MPSV, jehož rozhodnutí je konečné. Dítě vhodné k osvojení musí splňovat právní, zdravotní a sociální podmínky pro zařazení do evidence, pokud je splňuje, dojde

k jeho zařazení, aniž by o tom bylo vydáno rozhodnutí.¹¹¹ Evidence dětí i žadatelů obsahuje kopii spisové dokumentace, odborné posouzení a další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení. Evidence dětí obsahuje navíc vyjádření dítěte k případnému osvojení zjištěné krajským úřadem, pokud je dítě schopné takové vyjádření s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost poskytnout (§ 22 odst. 2 a 3 ZSPOD). Pokud žadatel chce osvojit dítě výlučně z ciziny, provede krajský úřad odborné posouzení a neprodleně zašle kopii údajů obsažených v evidenci žadatelů Úřadu k zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení z ciziny (§ 22 odst. 4 ZSPOD). Zákon dále stanoví oprávnění krajského úřadu zjišťovat, zda nedošlo ke změně skutečností rozhodných pro zprostředkování osvojení, a to po celou dobu, kdy se dítě nebo žadatel nachází v evidenci (§ 22 odst. 10 ZSPOD).

Přestože je zprostředkování osvojení časově velmi náročný proces, je v zájmu dítěte, aby proběhlo co nejrychleji. Proto zákon stanoví v § 22 odst. 8 ZSPOD lhůty, ve kterých by mělo dojít ke zprostředkování osvojení krajským úřadem. U dítěte jsou to tři kalendářní měsíce od zařazení do evidence, u žadatele tři roky od nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence. Pokud do této doby nedojde ke zprostředkování osvojení, je krajský úřad povinen zaslat kopii údajů z evidencí do patnácti dnů MPSV. MPSV pak provádí zprostředkování osvojení na republikové úrovni a pro tyto účely vede evidenci dětí a evidenci žadatelů, do kterých zařazuje děti a žadatele na základě údajů zaslaných krajským úřadem, a to do tří dnů ode dne, kdy tyto údaje obdrželo (§ 23 odst. 1 ZSPOD). Pokud MPSV nezprostředkuje osvojení do tří kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence nebo do šesti kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence, je povinno postoupit kopii údajů z těchto evidencí Úřadu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. U žadatelů však dochází k zaslání údajů pouze tehdy, pokud žadatel vyslovil souhlas s osvojením z ciziny (§ 23 odst. 3 ZSPOD). I po předání údajů Úřadu MPSV nadále vede evidenci dětí a žadatelů a snaží se zprostředkovat dítěti osvojení v rámci České republiky v souladu s principem subsidiarity mezinárodního osvojení zakotveným v čl. 21 písm. b) Úmluvy o právech dítěte, podle kterého je třeba dát přednost péči v zemi původu dítěte před osvojením do ciziny.

¹¹¹ Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 109.

Vlastní zprostředkování osvojení je upraveno v § 24 ZSPOD. Krajský úřad vyhledává pro děti vedené v jeho evidenci žadatele z jeho evidence žadatelů a z evidence žadatelů vedené MPSV. Při zprostředkování přihlíží k doporučení poradního sboru. Poradní sbor, který je tvořen odborníky působícími v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, zřizuje pro účely zprostředkování osvojení hejtman kraje jako zvláštní orgán kraje, jehož úkolem je doporučovat pro určité dítě vhodné žadatele (§ 38a ZSPOD). Jakmile krajský úřad po projednání v poradním sboru najde pro konkrétní dítě vhodného žadatele, neprodleně a písemně oznámí tuto skutečnost žadateli a obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Pokud jde o žadatele, který je v evidenci MPSV či Úřadu, je nutné tuto skutečnost oznámit i jim. Na základě písemného oznámení má žadatel právo seznámit se s dítětem. Ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Následně, pokud se žadatel rozhodne dítě osvojit, podá žádost o svěřením dítěte do preadopční péče. Na seznámení a podání žádosti je stanovena lhůta 30 dnů ode dne doručení písemného oznámení. I když to zákon výslovně nestanoví, lze se domnívat, že v mimořádně složitých situacích by bylo možné tuto lhůtu v zájmu dítěte prodloužit.¹¹² I když dojde k předání dítěte do preadopční péče, zůstávají žadatel i dítě v evidenci až do pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení. Zprostředkování osvojení MPSV, upravené v § 24a ZSPOD, probíhá stejným způsobem s tím rozdílem, že MPSV vyhledává žadatele pouze ze své evidence pro děti vedené jen ve své evidenci. Zákon dále velmi podrobně upravuje případy, kdy dochází k přerušení zprostředkování osvojení krajským úřadem nebo MPSV (§ 24b ZSPOD) či k vyřazení z evidence dětí nebo žadatelů vedené krajským úřadem (§ 24c ZSPOD) či MPSV (§ 24d ZSPOD).

Poslední ustanovení, o kterém je podle mého názoru vhodné se zmínit, je § 25 ZSPOD, který upravuje zprostředkování osvojení Úřadem. Realizace mezinárodního osvojení vychází z úpravy zakotvené v Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Díky ní je zajištěna spolupráce Úřadu s orgány nebo jinými subjekty, které jsou obdobnou činností pověřeny v zahraničí. Jen tak je možné zajistit, aby mezinárodní osvojení bylo skutečně ku prospěchu dítěte a nedocházelo k nezákonnému nakládání s dětmi. Úřad vede pro účely zprostředkování osvojení evidenci dětí a žadatelů. V evidenci dětí jsou vedeny děti, pro které nebylo

¹¹² Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 99.

možné zprostředkovat osvojení v rámci České republiky, proto MPSV postoupilo kopii údajů z evidence dětí Úřadu. O zařazení do evidence nevydává Úřad žádné rozhodnutí. Dále jsou v evidenci vedeny děti vhodné k osvojení v České republice, které nemají na jejím území povolen trvalý nebo dlouhodobý pobyt ani nejsou oprávněny trvale pobývat na jejím území, tedy děti z ciziny. Ty jsou do evidence zařazovány na základě oznámení státních orgánů České republiky nebo státních orgánů nebo jiných organizací cizího státu pověřených ve svém státě výkonem povinností při mezinárodním osvojení. Ani v tomto případě nevydává Úřad rozhodnutí o zařazení dítěte do evidence, je však povinen toto zařazení oznámit orgánu, který oznámení provedl. Úřad dále vede evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli dětí z ciziny a fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, které nemají na území České republiky povolen trvalý pobyt ani nejsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů. Jedná se o žadatele, kterým může být zprostředkováno osvojení dítěte s trvalým nebo dlouhodobým pobytem na území České republiky, pro které se v rámci republiky nenašel vhodný osvojitel ani pěstoun. O zařazení, resp. nezařazení do evidence žadatelů či fyzických osob je Úřad povinen vydat rozhodnutí. V případě negativního rozhodnutí je možné podat odvolání k MPSV. Další postup při zprostředkování je obdobný jako při téže činnosti v České republice. Pokud dojde k osvojení dítěte do ciziny, vzniká Úřadu oznamovací povinnost vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, příslušnému matričnímu úřadu, krajskému úřadu a MPSV.

Závěrem této kapitoly bych se chtěla zmínit o změnách ve zprostředkování osvojení, které by mohlo přinést schválení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kterou připravilo MPSV. Za nejvýznamnější změnu lze podle mého názoru považovat to, že by se na zprostředkování již nemělo podílet MPSV, kterému by měla být zachována pouze možnost vstupu do evidence dětí a evidence žadatelů za účelem kontroly a právo udělovat podněty ke zprostředkování osvojení krajským úřadům a Úřadu. To považují za krok správným směrem, protože nynější rozdělení zprostředkování mezi krajské úřady a MPSV je značně roztržité a neefektivní. Nově by krajský úřad měl být oprávněn vyhledávat pro děti vedené ve své evidenci žadatele i v evidenci vedené jiným krajským úřadem, tedy hned na počátku zprostředkování v rámci celé České republiky, a tak najít rychleji vhodného žadatele pro dítě, což je velice žádoucí. Novým orgánem sociálně-právní ochrany dětí by měly být újezdní úřady

a Úřad práce ČR – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Mělo by dojít také k terminologické úpravě u pojmu dětí vhodných k osvojení, neboť slovo vhodné se jeví jako diskriminační, proto by mělo být nahrazeno tak, že půjde o vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení. Měla by být zpřesněna definice žadatele a určení, které doklady je třeba předložit pro účely spisové dokumentace při podávání žádosti o zprostředkování osvojení i v kontextu evropských předpisů o volném pohybu osob uvnitř Společenství. Z důvodu procesní ekonomie by krajský úřad měl být oprávněn rozhodnout o zamítnutí žádosti o zařazení do evidence žadatelů již ve chvíli, kdy jsou ještě před dokončením celého rozsahu odborného posouzení zjištěny závažné skutečnosti, pro které nelze žadatele zařadit do evidence žadatelů. Vzhledem k předpokládanému zrušení příslušnosti MPSV by mělo dojít k prodloužení lhůty pro zprostředkování osvojení před postoupením údajů Úřadu u dětí na šest kalendářních měsíců od zařazení do evidence. U žadatelů by došlo svým způsobem ke zkrácení lhůty, protože ta by měla sice zůstat stejná, tedy tři roky od právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence, avšak již nebude prodloužena o šest měsíců, které má v současné době MPSV na zprostředkování osvojení. Zároveň by mělo dojít k důkladnějšímu promítnutí principu subsidiarity mezinárodního osvojení tím, že se stanoví přísnější podmínky pro postoupení údajů z evidence dětí Úřadu. Ty mají být nadále postupovány pouze tehdy, kdy se prokazatelně nedaří zprostředkovat osvojení ani pěstounskou péčí v České republice a nelze ani do budoucna vzhledem k všem známým a dostupným informacím předpokládat, že by mohla převzít dítě do péče některá z příbuzných nebo jiných osob dítěti blízkých. Další změna by se měla týkat zákonné třicetidenní lhůty na seznámení žadatele s dítětem, která se v praxi ukazuje jako příliš krátká, proto by mělo být umožněno krajskému úřadu v odůvodněných případech (např. nemoc žadatele, pobyt v cizině apod.) prodloužit tuto lhůtu, a to až o dalších 30 dnů. V rámci sjednocení požadavků kladených na žadatele pro zařazení do evidence by mělo dojít k zavedení požadavku absolvovat povinnou přípravu v minimálním časovém rozsahu (48 hodin). Nově by měla být zavedena také příprava dětí žijících v rodině fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, která by měla být prováděna přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu.¹¹³ Tuto novelu, pokud jde o část

¹¹³ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění

týkající se zprostředkování osvojení, hodnotím kladně, protože tím, že by nadále měly osvojení zprostředkovávat pouze krajské úřady, by mohlo dojít k zefektivnění a především ke zrychlení vyhledávání dětí a také budoucích osvojitelů, což je velice žádoucí, protože čím dříve se dítě dostane do náhradní rodiny, tím lépe může být splněn účel sledovaný osvojením. Pozitivně hodnotím i možnost prodloužení lhůty na seznámení žadatele a dítěte, přípravu dětí žadatelů a oprávnění krajského úřadu zamítnout žádost ještě před ukončením odborného posouzení. Důkladnější zakotvení principu subsidiarity osvojení dítěte do ciziny je také správné, ovšem je otázkou, jak takové ustanovení bude fungovat v praxi a zda nedojde k neúměrnému prodlužování zprostředkování osvojení. Tato novela jako celek je však odborníky velmi kritizována a je otázkou, zda bude nakonec vůbec přijata.

pozdějších předpisů, a některé další související zákony [online]. Praha: MPSV, 2011 [cit. 2011-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>>.

9. Procesní úprava osvojení

Procesní úprava osvojení je zakotvena nejen v zákoně o rodině, ale především v občanském soudním řádě. V ustanovení § 180a - § 185 OSŘ jsou upraveny tři druhy řízení týkající se osvojení, a to řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, řízení o osvojení a řízení o zrušení osvojení. Pro všechny řízení je společné, že se jedná o nesporná řízení, ve kterých se uplatní zásada vyšetřovací (§ 120 odst. 2 OSŘ). Zahájena mohou být pouze na návrh. Věcně příslušným soudem v prvním stupni je okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ). Ve věci jedná a rozhoduje samosoudce (§ 36 odst. 1, § 36a odst. 2 OSŘ). Místně příslušný je soud, v jehož obvodu má nezletilé dítě na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště (§ 88 písm. c) OSŘ). Soud rozhoduje o věci samé rozsudkem. Jednou ze základních podmínek řízení je, aby věc patřila do pravomoci českých soudů. Pravomoc českých soudů rozhodovat ve věcech osvojení je dána v případě, kdy jediný osvojitel je českým občanem nebo aspoň jeden z osvojitelů manželů je českým občanem a má v České republice bydliště (§ 41 odst. 1 ZMPS). I v případě, že osvojitel nebo ani jeden z osvojujících manželů není českým občanem, je pravomoc českého soudu dána, má-li zde osvojitel nebo alespoň jeden z osvojujících manželů pobyt a může-li být rozhodnutí soudu uznáno v domovském státě osvojitele nebo osvojujících manželů, nebo má-li osvojitel nebo alespoň jeden z osvojujících manželů v České republice pobyt delší dobu (§ 41 odst. 2 ZMPS).¹¹⁴

9.1 Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení

Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení je upraveno v § 180a - § 180b OSŘ. Soud v tomto řízení rozhoduje výhradně o otázce, zda rodič neprojevoval po dobu šesti měsíců kvalifikovaný zájem (§ 68 odst. 1 písm. a) ZoR), resp. po dobu dvou měsíců vůbec žádný zájem o dítě (§ 68 odst. 1 písm. b) ZoR). Soud se tedy bude v tomto zvláštním, samostatném řízení (někdy nazývaném též jako incidenční řízení) zabývat intenzitou zájmu, resp. nezájmu rodičů o dítě a jejich

¹¹⁴ Podle stanoviska Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. srpna 1987, sp. zn. Cpjř 27/86, se takovou dobou rozumí doba, která se svým trváním blíží úmyslu zdržovat se v určitém místě trvaleji a nikoli jen krátce. Pobyt tohoto druhu by neměl trvat kratší dobu než jeden rok.

stanoviskem. Dříve byla tato závažná otázka posuzována pouze jako předběžná otázka v rámci řízení o osvojení, což bylo oprávněně předmětem kritiky. Proto velká novela zákona o rodině z roku 1998 v § 68 odst. 3 ZoR výslovně stanovila, že o splnění obou podmínek nezájmu rozhoduje ke dni podání návrhu soud. K povaze tohoto řízení se vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10, kde konstatoval, že „byť je dle systematiky OSŘ zařazeno toto řízení samostatně, je nepochybné, že svým předmětem a důsledky je třeba jej považovat za zvláštní druh řízení o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti dle ust. § 176 OSŘ“ a dodal, že proti takovému rozhodnutí je přípustné dovolání ve smyslu § 237 odst. 2 písm. b) OSŘ. Řízení je osvobozeno od soudních poplatků (§ 11 odst. 1 písm. h) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích).

Návrh na zahájení řízení může podat pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník dítěte a rodiče dítěte (§ 68 odst. 3 ZoR). Orgánem sociálně-právní ochrany dětí oprávněným podat návrh je obecní úřad obce s rozšířenou působností (§ 14 odst. 1 písm. a) ZSPOD). Jedná se o zvláštního opatrovníka přímo ze zákona, není tedy nutné vydávat usnesení o ustanovení opatrovníka a doručovat jej rodičům jako zákonným zástupcům.¹¹⁵ Aktivně legitimován k podání návrhu není budoucí osvojitel.

Účastníky řízení jsou nezletilé dítě a jeho rodiče. Ti ovšem pouze za podmínky, jsou-li zákonnými zástupci dítěte. Z tohoto pravidla činí zákon výjimku ve prospěch nezletilého rodiče, který je účastníkem řízení, i když není zákonným zástupcem dítěte. (§ 180a odst. 1 OSŘ). Nezletilý rodič starší 16 let má v tomto řízení procesní způsobilost (§ 180a odst. 2 OSŘ). U rodiče, který je mladší než 16 let, může předseda senátu rozhodnout, vyžadují-li to okolnosti případu, že musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem, i když jde o věc, v níž by jinak mohl jednat samostatně (§ 180a odst. 2, § 23 OSŘ). Pokud není znám pobyt rodiče, resp. rodičů dítěte, ustanoví jim soud opatrovníka a s ním bude pokračovat v řízení (§ 29 odst. 3 OSŘ). Dítěti musí soud pro účely jeho zastupování v řízení vždy ustanovit kolizního opatrovníka, protože zde hrozí střet zájmu, ať již jsou navrhovatelem rodiče dítěte či orgán sociálně-právní ochrany dětí, který tak není účastníkem řízení.¹¹⁶ Do řízení může vstoupit státní

¹¹⁵ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1345.

¹¹⁶ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1346 - 1347.

zastupitelství (§ 35 odst. 1 písm. a) OSŘ), které však není oprávněné podat ve veřejném zájmu návrh na zahájení tohoto řízení (§ 35 odst. 3 OSŘ).

Zákon výslovně stanoví, že soud je povinen rozhodnout o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, přednostně a s největším urychlením (§ 180a odst. 4 ZoR). To je zajisté správný požadavek, který je v zájmu dítěte, avšak je nutné trvat na tom, že rychlost řízení nemůže být na újmu důkladného zjištění skutkového stavu. Soud tedy musí co nejpečlivěji zjišťovat skutkový stav, pomocí zásady vyšetřovací postavit najisto otázky nezájmu, a to za účasti rodičů, kteří mají právo se k věci vyjádřit v souladu se zásadou spravedlivého procesu.¹¹⁷ O splnění podmínek nezájmu rozhoduje soud ke dni podání návrhu (§ 68 odst. 3 ZoR), což je podle obecných soudů a teorie výjimka z pravidla, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1 OSŘ). S tímto názorem však zásadně nesouhlasí Ústavní soud v již citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 485/10 a stanoví, že „z návrhu opatrovníka dítěte musí být patrné, že tvrzený nezájem o dítě ze strany rodiče trvá alespoň šest měsíců, přičemž tato doba uplynula nejdříve ke dni podání návrhu, jinak soud návrh bez dalšího zamítne. Je-li tato podmínka splněna, soud přistoupí k samotnému zjišťování kvalifikovaného nezájmu o dítě, přičemž musí zkoumat i chování rodiče po podání návrhu do doby vydání rozhodnutí tak, aby byl v co největší míře minimalizován zásah do základních práv účastníků řízení.“

Pokud soud na základě provedeného dokazování dospěje k závěru o nezájmu rodičů, rozhodne, že jejich souhlasu k osvojení není třeba. Nabytím právní moci rozhodnutí ztrácí rodiče právo dát souhlas s osvojením a nebudou tedy účastníky následného řízení o preadopční péči ani o osvojení. Toto pravomocné rozhodnutí však nemá za následek změnu statusu dítěte, rodiče právně zůstávají rodiči, což má velký význam zejména v případě, kdy se pro jejich dítě nepodaří zprostředkovat osvojení.¹¹⁸

Rozsudek je vydáván s výhradou změny stávajících poměrů – *clausula rebus sic stantibus*. Zákon umožňuje, aby po uplynutí jednoho roku od právní moci rozsudku soud tento rozsudek zrušil, změní-li se poměry (§ 180b odst. 1 OSŘ). Poměry odůvodňujícími zrušení rozsudku je třeba rozumět zejména poměry dítěte ve vazbě

¹¹⁷ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1345.

¹¹⁸ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006, s. 304.

na původní rodinu.¹¹⁹ Může se stát, že k osvojení z nejrůznějších důvodů nedojde a rodiče dítěte již mezitím budou schopni a ochotni o dítě pečovat, pak je zcela žádoucí, aby zákon umožňoval zrušení původního rozsudku. Řízení lze zahájit pouze na návrh, který mohou podat rodiče, popřípadě dítě zastoupené orgánem sociálně-právní ochrany dětí.¹²⁰ K zamítnutí návrhu dojde, pokud byl podán předčasně, pokud nedošlo ke změně poměrů nebo pokud sice ke změně poměrů došlo, avšak dítě bylo již osvojeno, svěřeno do preadopční péče nebo byla zahájena řízení v těchto věcech (§ 180b odst. 2 OSŘ).

9.2 Řízení o osvojení

Vlastní řízení o osvojení je upraveno v § 181 - 184 OSŘ. Aktivní legitimaci k podání návrhu má pouze osvojitel (§ 63 odst. 2 ZoR). To je zcela opodstatněné tím, že především na něm záleží, zda bude osvojení plnit svůj účel, proto je žádoucí, aby jen on sám rozhodoval o tom, zda návrh podá či nikoliv. V návrhu je třeba výslovně uvést, jaký stupeň osvojení osvojitel navrhuje. Soud je tímto návrhem vázán. Jestliže tedy osvojitel například navrhoval nezrušitelné osvojení, avšak soud by zjistil, že pro vyslovení tohoto stupně nejsou splněny všechny potřebné zákonné podmínky, musel by návrh osvojitele zamítnout, pokud by osvojitel mezitím svůj původní návrh nezměnil na prosté osvojení.¹²¹ V řízení tedy platí dispoziční zásada ohledně zahájení řízení a dalších dispozic s návrhem. Vezme-li osvojitel svůj návrh zpět, soud řízení zastaví. Stejně tak v případě, kdy navrhovatel zemře dříve, než bude řízení o osvojení pravomocně skončeno.¹²² Jedná se tedy o řízení návrhové se všemi důsledky, které plynou ze zákona. Řízení o osvojení je osvobozeno od soudních poplatků (§ 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích)

Okruh účastníků je vymezen taxativně v § 181 odst. 1 OSŘ. Jsou jimi osvojované dítě, jeho rodiče, popřípadě poručník, osvojitel a jeho manžel. Osvojovanému dítěti je vždy nutné ustanovit kolizního opatrovníka, protože jeho rodiče jako jeho zákonní zástupci jsou sami účastníci řízení a mohlo by dojít ke střetu zájmů (§ 37 ZOR). Kolizního opatrovníka ustanoví z podnětu soudu, který rozhoduje

¹¹⁹ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1348.

¹²⁰ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1349.

¹²¹ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 309.

¹²² Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 310.

o osvojení, soud příslušný ve věcech péče soudu o nezletilé.¹²³ Pokud k osvojení není třeba souhlasu rodičů z důvodu rozhodnutí soudu o kvalifikovaném či žádném nezájmu či z důvodu udělení blanketního souhlasu, pak zákon o rodině výslovně stanoví, že k osvojení je třeba souhlasu opatrovníka, který byl osvojovanému dítěti ustanoven v řízení o osvojení (§ 68b ZoR). Bez jeho souhlasu nelze osvojení provést. Sporná je otázka, zda kolizním opatrovníkem a opatrovníkem, kterého ustanovuje soud v řízení o osvojení, může být jedna a táž osoba. Podle soudní praxe se v řízení o osvojení ustanovuje jen jeden opatrovník, který plní obě funkce. V teorii můžeme najít i jiný názor, který říká, že opatrovník, který musí dávat souhlas v řízení o osvojení, vystupuje v řízení vlastně namísto rodičů, proto je třeba, aby byly v řízení opatrovníci dva, protože může dojít ke střetu zájmů.¹²⁴ Rodiče osvojovaného dítěte nejsou účastníky řízení o osvojení, jestliže byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům, popřípadě byli v této způsobilosti omezeni nebo dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům anebo soud pravomocně rozhodl, že k osvojení dítěte není třeba jejich souhlasu (§ 181 odst. 2 OSŘ). Pokud rodiče nemají rodičovskou zodpovědnost nebo zemřeli, je účastníkem řízení poručník. To však neplatí u nezletilého rodiče, který je účastníkem řízení, i když není nositelem rodičovské zodpovědnosti, protože zákon výslovně vyžaduje jeho souhlas s osvojením (§67 odst. 2 ZoR). Pomocí výkladu a *contrario* můžeme dospět k závěru, že jestliže byl oběma rodičům pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti, bude nutné dítěti ustanovit poručníka, přesto budou rodiče účastníky řízení a bude nutný jejich souhlas s osvojením. Stejně tak bude nutný souhlas rodičů, jejichž rodičovská zodpovědnost byla omezena.¹²⁵ Jestliže by i jeden z rodičů odmítne udělit souhlas s osvojením, soud musí návrh zamítnout, protože není splněna zásadní podmínka osvojení. Účastníkem řízení je také osvojitel, resp. osvojitelé. Manžel osvojitele není účastníkem řízení, pokud není k osvojení třeba jeho souhlasu (§ 181 odst. 3 OSŘ).

Soud rozhoduje rozsudkem po provedeném jednání. Osvojované dítě soud vyslechne, jen jestliže je k osvojení třeba jeho souhlasu, tedy pouze tehdy, pokud je dítě schopno posoudit dosah osvojení, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení (§ 67 odst. 1 ZoR ve spojení s §182 odst. 1 OSŘ). Jestliže nemá být osvojované dítě

¹²³ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1352.

¹²⁴ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1352.

¹²⁵ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1353.

vyslechnuto, soud jej k jednání vůbec nepředvolává (§ 182 odst. 1 OSŘ). Ostatní účastníky musí soud vždy vyslechnout, a to podle možností osobně (§ 182 odst. 2 OSŘ). Výslech probíhá zpravidla při jednání, jen ve zcela výjimečných a odůvodněných případech lze výslech provést v rámci přípravy jednání nebo prostřednictvím dožádaného soudu.¹²⁶ V rámci dokazování musí soud zjistit, zda jsou splněny všechny podmínky stanovené pro osvojení a především, zda bude osvojení skutečně ku prospěchu dítěte. Před vlastním rozhodnutím je soud povinen osvojitele řádně poučit o účelu, obsahu i důsledcích osvojení (§ 69a ZoR), což musí být patrné z protokolu o jednání. V rozsudku, jímž se vyslovuje osvojení, soud kromě výroku o vlastním osvojení uvede i příjmení, které bude osvojenec mít (§ 184 OSŘ). U nezrušitelného osvojení je třeba ve výroku rozsudku výslovně uvést, že toto osvojení nelze zrušit.¹²⁷ Právní mocí rozhodnutí o osvojení nedochází k automatickému zániku ústavní výchovy, proto je třeba ji zvláštním rozhodnutím soudu zrušit.¹²⁸ V případě, že soud dospěje k závěru, že podmínky osvojení nejsou splněny, návrh zamítne.

Proti pravomocnému rozsudku soudu o osvojení je možné podat dovolání jako mimořádný opravný prostředek. Dovolání je však přípustné pouze proti rozsudku odvolacího soudu, kterým bylo rozhodnuto o nezrušitelném osvojení (§ 237 odst. 2 písm. b) OSŘ).

Ustanovení § 181 – 184 OSŘ se použijí také na přeměnu prostého osvojení na nezrušitelné (§ 77 ZoR).¹²⁹ Pokud jde o účastníky řízení, bude jejich okruh v zásadě totožný s okruhem účastníků v řízení o prostém osvojení. Sporná je v literatuře otázka účasti rodičů dítěte, kteří byli účastníky v původním řízení o osvojení, jak již bylo naznačeno výše. Komentář k OSŘ, jehož autorem je docentka Králíčková, uvádí, že jejich účast bude nutná vzhledem k specifickým právním následkům nezrušitelného osvojení.¹³⁰

Řízení o osvojení z ciziny nebo do ciziny se řídí právem státu, jehož příslušníkem je osvojitel, popřípadě osvojitelé, kteří jsou manželi (§ 26 odst. 1 ZMPS). Pokud mají osvojitelé rozdílnou státní příslušnost, musí být při osvojení splněny

¹²⁶ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1359.

¹²⁷ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1354.

¹²⁸ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 311.

¹²⁹ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1355.

¹³⁰ Drápal, L., et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1354.

podmínky právních řádů obou manželů (§ 26 odst. 2 ZMPS). To je nutné proto, aby vztah vzniklý osvojením byl uznán v obou státech. Jestliže by bylo třeba použít cizího právního řádu, který by osvojení nedovoloval anebo jen za okolností mimořádně tíživých, avšak osvojitel nebo alespoň jeden z osvojujících manželů žije v České republice delší dobu, použije se české právo (§ 26 odst. 3 ZMPS). V procesu osvojení však bude nutné použít i právo státu osvojovaného dítěte, a to pro posouzení, zda je třeba souhlasu dítěte nebo jiných osob či orgánů.¹³¹ Zákon o rodině v této souvislosti výslovně stanoví, že pro osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlasu Úřadu (§ 67 odst. 3 ZoR). Proto je osvojitel povinen k návrhu na osvojení dítěte do ciziny připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydané Úřadem (§ 63 odst. 2 ZoR).

9.3 Řízení o zrušení osvojení

Řízení o zrušení osvojení je upraveno v § 185 OSŘ, který odkazuje na přiměřené použití ustanovení § 181 – 184 OSŘ s tím rozdílem, že návrh může podat také osvojenec. Totéž stanoví i zákon o rodině v § 73 odst. 1 ZoR, který dále omezuje zrušení osvojení pouze na prosté, zrušitelné osvojení. Řízení je opět možné zahájit jen na návrh, k jehož podání je tedy kromě osvojitele oprávněn i osvojenec (ať již zletilý nebo nezletilý). Pokud by byl osvojenec nezletilý, musel by být zastoupen kolizním opatrovníkem. Aktivní legitimaci k podání návrhu tedy nemají ani pokrevní rodiče dítěte, ani manžel osvojitelky, resp. manželka osvojitele.¹³²

Účastníky řízení jsou osvojené dítě a osvojitel, resp. osvojitelé. Sporná je otázka, zda účastníky jsou také pokrevní rodiče osvojenec. Soudní praxe zastává názor, že rodiče jsou účastníky pouze tehdy, pokud jimi byli i v řízení o osvojení. Teorie je jiného názoru. Podle ní v případě, kdy se dítě vrací zpět do pokrevní rodiny a kdy se pokrevním rodičům elasticky obnovuje rodičovská zodpovědnost, jsou účastníky řízení bez ohledu na to, zda byli účastníky řízení o osvojení či nikoli. Pokrevní rodiče dítěte však nebudou účastníky řízení o zrušení osvojení pouze ve vztahu k jednomu

¹³¹ Westphalová, L.: Osvojení v mezinárodním kontextu. Právo a rodina. 2006, č. 4, s. 5.

¹³² Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 360.

ze společných osvojitelů, protože v tomto případě k obnovení jejich rodičovské zodpovědnosti nedochází.¹³³

¹³³ Hrušáková, M., et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 363.

10. Právní úprava osvojení v novém kodexu občanského práva

Osvojení tak, jak je upraveno v současném zákoně o rodině, prošlo po roce 1989 zásadními koncepčními změnami a můžeme říci, že odpovídá mezinárodním standardům. Přesto je zde zajisté prostor pro změny, zpřesnění a detailnější úpravu, zejména v souvislosti s přejítím revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí. Z té vychází i návrh rekonstrukce občanského zákoníku. Návrh nového občanského zákoníku počítá se začleněním rodinného práva zpět do občanského zákoníku, což hodnotím velmi kladně, protože je podle mého názoru vhodnější, když jsou všechny související instituty upraveny v jednom zákoně, než když dochází k jejich roztržnění a tím často i různým definicím stejných pojmů, což pak činní právní úpravu nekoherentní a nepřehlednou.

Osvojení je upraveno v části druhé (Rodinné právo), hlavě druhé (Příbuzenství a švagrovství), díle druhém (Poměry mezi rodiči a dítětem), v oddíle druhém nazvaném Osvojení.¹³⁴ Tento oddíl je rozdělen do pěti pododdílů nazvaných Osvojení, osvojitel a osvojované dítě, Souhlas s osvojením, Péče před osvojením, Následky osvojení a Osvojení zletilého. Oproti stávající právní úpravě osvojení je tomuto institutu věnováno mnohem více ustanovení, konkrétně je osvojení upraveno v § 789 – 850. To je důsledkem toho, že došlo ke zpřesnění a doplnění stávající právní úpravy a výslovné úpravě otázek, které jsou dnes řešeny za pomoci doktríny nebo ustálené judikatury, ale i zavedení určitých nových institutů, práv a povinností. To považuji za správné.

Podle důvodové zprávy nemá být institut osvojení nadále považován výlučně za formu náhradní rodinné péče, jednak vzhledem ke značnému počtu nepravých osvojení, tedy osvojení manželem rodiče dítěte, jednak vzhledem k tomu, že ani osvojení cizí osoby není pouhou péčí, neboť se vždy především jedná o záležitost statusovou. Právní úprava vychází ze zájmu dítěte, především z jeho zájmu na odpovídající péči. Dítě má právo především na péči svých pokrevních rodičů, proto je osvojení pojato tak, že k němu může dojít až tehdy, kdy dítě zjevně nemůže od svých

¹³⁴ Práce vychází ze znění návrhu tak, jak byl předložen Poslanecké sněmovně. Návrh občanského zákoníku s důvodovou zprávou [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2011 [cit. 2011-10-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>>.

pokrevních rodičů již zcela nic očekávat. Zároveň je nutné vzít v úvahu přání a názor dítěte. Vedle osvojení, které je koncipováno zásadně jako institut týkající se dětí (za vlastní je přijímáno dítě, tj. nezletilý, resp. nesvéprávný), návrh nově upravuje i osvojení zletilého, resp. osoby, která ač nezletilá, nabyla plnou svéprávnost.¹³⁵

První změnu oproti stávající právní úpravě můžeme zaznamenat hned v úvodním paragrafu, který přináší legální definici osvojení, kterým rozumí přijetí cizí osoby za vlastní (§ 789). Tím, že hovoří o cizí osobě a nikoliv výslovně o dítěti, umožňuje osvojení nejen nezletilé, ale i zletilé osoby. Návrh výslovně zakotvuje předpoklad osvojení, kterým je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou aspoň základy takového vztahu (§ 790). Zákonodárce tedy jasně definuje to, co je materiálním základem osvojení, přičemž takový vztah musí fakticky existovat nebo musí být dány jeho základy, jinak není možné osvojení vyslovit. Ve stejném ustanovení návrh požaduje, aby osvojení nezletilého bylo v souladu s jeho zájmy. Dochází tak k žádoucímu promítnutí mezinárodně uznávaného a obsahově ustáleného pojmu „best interests of the child“ (nejlepší zájmy dítěte, čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte).¹³⁶ Zájem dítěte tak musí být rozhodujícím hlediskem při rozhodování o osvojení nezletilého. V souladu s mezinárodními standardy je v návrhu zakotven výslovný zákaz získání nepatřičného zisku z činností souvisejících se zprostředkováním (§ 793). To hodnotím velmi kladně, protože nezletilé děti je nutno chránit před nedovolenými manipulacemi a především zabránit jakémukoliv nelegálnímu obchodu s dětmi. Návrh oproti stávající právní úpravě stanoví, jaký minimální věkový rozdíl by měl být mezi osvojitelem a osvojencem. Podle tohoto ustanovení mezi nimi musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let. Prolomení minimální hranice je možné jen výjimečně za kumulativního splnění dvou podmínek, a to souhlasu opatrovníka zastupujícího dítě v řízení s osvojením a souladu osvojení se zájmy dítěte (§798). Naopak maximální hranice věkového rozdílu stejně jako nyní definována není a její stanovení je ponecháno na judikatuře. Výslovně je vyloučeno osvojení mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci (§ 799). To bylo dosud dovozováno pouze teorií a ustálenou

¹³⁵ Návrh občanského zákoníku s důvodovou zprávou [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2011 [cit. 2011-10-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>>.

¹³⁶ Sedlák, P.: Základní otázky osvojení v rekodifikaci občanského zákoníku. Právo a rodina. 2009, č. 3, s. 20.

judikaturou, proto je podle mého názoru zakotvení jasné definice i vzhledem k možným výkladovým problémům žádoucí. Z tohoto pravidla návrh připouští jedinou výjimku, a to pro případ náhradního mateřství. To hodnotím velice kladně, protože ženy zpravidla jako náhradní matku volí své příbuzné, proto je správné v tomto případě osvojení povolit.

Návrh zpřesňuje a podrobněji upravuje požadavky kladené na osobu osvojitele. Kromě samozřejmého požadavku zletilosti a plné svéprávnosti¹³⁷ musí osvojitel zaručovat svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které ho k osvojení vedou, že bude pro osvojence dobrým rodičem (§ 794 odst. 1). Soud by tedy měl pečlivě zkoumat, zda všechny zjištěné skutečnosti nasvědčují skutečně tomu, že osvojitel bude řádným, v pravém slova smyslu dobrým rodičem. Pokud by jeho hlavní motivací bylo řešení vlastních problémů, je třeba osvojení nepřipustit. Zpřesněn je také požadavek týkající se zdravotního stavu osvojitele, který nesmí omezovat péči o osvojence ve značné míře (§ 794 odst. 2). Za velice přínosné považuji ustanovení § 796, které nově zakotvuje povinnost soudu v případě osvojitele, který je rodičem, zhodnotit, zda osvojení není v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele, přičemž majetkové zájmy nesmějí být pro posouzení rozhodující. Návrh tak kromě zájmu osvojence zohledňuje také zájmy stávajících dětí osvojitele, které budou osvojením také dotčeny a je nutno je chránit. Nová právní úprava výslovně zakotvuje, kdo se může stát osvojitelem, s čímž se v současné právní úpravě můžeme setkat pouze u nezrušitelného osvojení. Společnými osvojiteli dítěte mohou být i nadále pouze manželé. Návrh tak nevyužívá možnosti, kterou přináší revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí v čl. 7 ohledně povolení společného osvojení i pářům stejného pohlaví, které uzavřely registrované partnerství, či nesezdaným pářům, které žijí společně v trvalém svazku. Individuálně může dítě osvojit jeden z manželů či výjimečně jiná osoba. Podle

důvodové zprávy je třeba pod pojmem jiná osoba rozumět „osobu, která ač třeba nežije sama, nežije v žádném zákonem uznaném svazku“.¹³⁸ Zároveň však dodává, že se nemůže jednat o registrované partnery, neboť jim je osvojení během trvání

¹³⁷ Plné svéprávnosti se podle nového občanského zákoníku nabývá jako dosud zletilostí a uzavřením manželství. Nová je možnost přiznání svéprávnosti soudním rozhodnutím na návrh nezletilého staršího šestnácti let za zákonem stanovených podmínek (§ 30 a 37).

¹³⁸ Návrh občanského zákoníku s důvodovou zprávou [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2011 [cit. 2011-10-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>>.

registrovaného partnerství zapovězeno ustanovením § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

Nový kodex velmi podrobně upravuje potřebné souhlasy dotčených osob, a to ve zvláštním pododdíle nazvaném Souhlas s osvojením. O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě manžela osvojitele. To platí i v případě, že souhlas byl vzat zpět (§ 800).

V souladu s požadavky mezinárodních dokumentů, především revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí, dochází k významnému posílení postavení dítěte v procesu osvojení. Návrh tak vyžaduje osobní souhlas dítěte, pokud dosáhlo alespoň dvanácti let. Souhlas není třeba pouze tehdy, pokud je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojence v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu (§ 801 odst. 1). Soud je povinen dítě před vlastním vyjádřením řádně poučit o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu (§ 801 odst. 2). Osvojenec je oprávněn souhlas odvolat až do rozhodnutí soudu o osvojení (§ 803). Pokud dítě nedosáhlo věku alespoň dvanácti let, náleží oprávnění udělit souhlas s osvojením opatrovníkovi dítěte, kterým jmenuje soud obligatorně orgán sociálně-právní ochrany dětí. Před udělením souhlasu je opatrovník povinen zjistit si všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte (§ 802 odst. 1). Avšak i v tomto případě, vzhledem k participačním právům dítěte, soud vyslechne i osvojované dítě, je-li to možné, a vezme na jeho vyjádření zřetel s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje (§ 802 odst. 2). Tuto novou úpravu souhlasu dítěte hodnotím velmi kladně, protože je více dbáno na názor a přání dítěte, což je u osvojení žádoucí.

Zásadní koncepční změnou je úprava souhlasu rodičů s osvojením dítěte.¹³⁹ Na rozdíl od stávající právní úpravy, kdy je souhlas rodičů vyžadován pouze tehdy, pokud jsou zákonnými zástupci dítěte, má být napříště vyžadován v zásadě vždy (§ 804). Podle důvodové zprávy je to dáno tím, že jde o právo, jehož základ je v přirozeném vztahu mezi rodičem a jeho pokrevním potomkem. Jde o zvláštní právo sui generis, právo statusové, které není součástí rodičovské odpovědnosti. Souhlas rodiče je vyžadován i v případě, kdy rodič nenabyl plné svéprávnosti, podmínkou však

¹³⁹ Frinta, O.: Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník. 2007, č. 9, s. 970.

je, aby dosáhl věku šestnácti let. Před dosažením šestnácti let věku není možné souhlas udělit (§ 806 odst. 1). Návrh tak chrání nezletilé rodiče, avšak je otázkou, jestli je stanovení pevné věkové hranice skutečně vhodné. Podle mého názoru by bylo vhodnější ponechat rozhodnutí, zda je nezletilý rodič schopen udělit souhlas či nikoliv, na soudu, jak návrh činí u nesvéprávných rodičů starších šestnácti let. Souhlas musí být nově učiněn osobním prohlášením výhradně vůči soudu. To hodnotím velmi kladně vzhledem k zásadnímu významu a statusové povaze souhlasu s osvojením. Prohlášení musí splňovat obecné náležitosti právního jednání, musí být časově neomezené a nesmí být vázáno na splnění podmínky (§ 805 odst. 1). Před udělením souhlasu je soud povinen rodiče řádně poučit o podstatě a důsledcích souhlasu a o podstatě osvojení (§ 805 odst. 2). Matka může stejně jako nyní dát souhlas nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Podle návrhu by však tato lhůta neměla nadále platit pro otce, který může souhlas udělit ihned po narození dítěte (§ 808 odst. 1). Toto řešení je podle mého názoru správné, protože hlavním účelem tohoto ustanovení je ochrana matky v šestinedělí. Souhlas k osvojení pozbude účinnosti v případě jeho udělení se zřetelem k určité osobě osvojitele, pokud k osvojení nedojde (§ 810). Nově je stanoveno, že souhlas pozbude účinnosti, pokud nedojde k osvojení do tří let ode dne, kdy byl dán (§ 811). Souhlas pozbývá účinnosti také jeho odvoláním. Oproti současné právní úpravě je v zásadě možné souhlas odvolat pouze po dobu tří měsíců ode dne, kdy byl dán (§ 812 odst. 1). Je tomu tak proto, že po uplynutí této doby má soud právo rozhodnout o preadopční péči a pak již není žádoucí, aby rodiče souhlas odvolali. Přesto je třeba v určitých situacích vyjít vstříc přirozenému rodiči a dát mu možnost souhlas odvolat i po uplynutí doby tří měsíců. Proto zákon výslovně stanoví, že souhlas může být i po uplynutí tří měsíců odvolán, pokud nebylo osvojované dítě ještě předáno do preadopční péče či má-li být osvojované dítě podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči (§ 812 odst. 2). Je tedy ponecháno na soudu, aby rozhodl, které výchovné prostředí bude pro dítě vhodnější.

Stejně jako nyní je zásadně vyžadován souhlas obou rodičů, pokud jsou známí a naživu. Návrh výslovně vypočítává případy, kdy souhlas rodiče není zapotřebí. Stejně jako v současné právní úpravě je tomu v případě zbavení rodičovské odpovědnosti¹⁴⁰ a

¹⁴⁰ Návrh používá místo dosavadního pojmu rodičovská zodpovědnost pojem rodičovská odpovědnost.

zároveň práva dát souhlas k osvojení. Nově není souhlas rodiče třeba také tehdy, pokud není schopen projeviti svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, nebo se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti (§ 813 odst. 1). Pokud jsou tyto skutečnosti dány u obou rodičů, vyžaduje se k osvojení souhlas poručníka, popřípadě souhlas opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud. To platí i v případě, že oba rodiče zemřeli nebo jsou neznámí. Před udělením nebo odmítnutím souhlasu musí být zjištěny všechny rozhodné skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, které by mohly mít vliv na rozhodnutí o osvojení (§ 813 odst. 2). Nově je vymezen také kvalifikovaný nezájem. K osvojení není třeba souhlasu rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem, nebo který bezdůvodně odmítá dát souhlas k osvojení (§ 814). Nezájem je vymezen tak, že rodič zjevně nemá o dítě zájem, neprojevuje-li soustavně o dítě opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče (§ 815). Nezájem je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu v případě hrubého porušování rodičovských povinností. Pokud ale v chování rodičů nelze hrubé porušování rodičovských povinností spatřovat, je třeba, aby byli orgánem sociálně-právní ochrany dětí poučeni o možných důsledcích svého chování a aby od takového poučení marně uplynuly alespoň tři měsíce. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen poskytnout rodiči nejpozději po tomto poučení poradenství a pomoc (§ 816 odst. 1). Poučení se nevyžaduje, pokud rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval, aniž sdělil, kde se nyní zdržuje, a orgánu sociálně-právní ochrany se nepodařilo ani za tři měsíce zjistit místo, kde se rodič zdržuje (§ 816 odst. 2). Návrh tak zakotvuje povinný pokus o sanaci přirozené rodiny. To považuji za správné, protože řada problémů, které jsou v současné době řešeny odebráním dítěte, by bylo možné za včasné a správné pomoci státu eliminovat a dítě by tak mohlo zůstat v přirozené rodině. Stejně jako dosud rozhoduje o nezájmu soud ve zvláštním řízení (§ 817).

Nový kodex podle mého názoru zcela správně upřednostňuje péči o dítě v přirozeném rodinném prostředí. Projevuje se to hned v několika ustanoveních. Jednak je poručníkovi, resp. opatrovníkovi uložena povinnost zjišťovat, zda osvojované dítě má blízké příbuzné a zda mají zájem o dítě pečovat, a to před udělením souhlasu s osvojením (§ 813 odst. 2 a § 817 odst. 2). Dále návrh zapovídá kladné rozhodnutí

o osvojení v případě, jestliže sice nastaly okolnosti, kdy k osvojení není třeba souhlasu rodiče, přesto je tu někdo z blízkých příbuzných dítěte, který je ochoten a schopen o dítě pečovat a učiní v tomto smyslu návrh soudu (§ 818 odst. 1). Soud je poté povinen dát přirozeným příbuzným přednost před osvojitelem, pokud je to v souladu se zájmy dítěte a je zjevné, že tato osoba je schopna o dítě pečovat (§ 818 odst. 2). Konečně návrh kromě ochrany nároků putativního otce (§ 826) výslovně zakotvuje také ochranu nároků putativních příbuzných, když stanoví, že o osvojení nelze rozhodnout, dokud nebude rozhodnuto o návrhu na svěřeni dítěte do péče podaném osobou, která tvrdí, že je blízkým příbuzným osvojence (§ 827). Tuto úpravu hodnotím velmi kladně, protože přesněji definuje přednost příbuzenské péče a je zcela v souladu s čl. 20 Úmluvy o právech dítěte, který nehovoří o pomoci dítěti zbaveném rodiny, ale rodinného prostředí, čímž dává jasně najevo, že stát by se měl pokusit nejprve najít dítěti vhodné výchovné prostředí v rámci širší rodiny a teprve, když toto není možné, přistoupit k dalším opatřením.

Zcela nově a velmi podrobně je upravena péče o dítě po dobu před rozhodnutím soudu o osvojení. Zákon ji rozděluje do několika časových úseků. Prvním z nich je péče o dítě po dobu tří měsíců od udělení souhlasu s osvojením (§ 819 - 820). K ní je nutný souhlas osvojitele a zásadně počíná až udělením souhlasu s osvojením oběma rodiči, dříve pouze pokud s tím souhlasí rodiče a dovoluje to zdravotní stav dítěte. Návrh výslovně stanoví, že nejde o péči před osvojením. Rozhoduje o ní výlučně soud a dotčené osoby mají povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit je. Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, dochází přímo ex lege k pozastavení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti; soud jmenuje poručníkem osvojovaného dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí, ledaže byl poručník jmenován již dříve (§ 821). Preadopční péče (návrh používá pojem péče před osvojením, § 822 - 825) může být uskutečněna až po uplynutí třech měsíců od udělení souhlasu. Návrh svěřuje v souladu s požadavky LZPS rozhodovací pravomoc výlučně soudu, a tak podle mého názoru velmi správně odstraňuje dosavadní velmi kritizovanou rozhodovací pravomoc orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud je povinen již před předáním dítěte do preadopční péče provést šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, přičemž návrh v § 823 odst. 1 demonstrativně vypočítává, na co se soud má zejména zaměřit. V případě, kdy chce dítě osvojit pouze jeden

z manželů, bude povinností soudu zjistit, proč se k návrhu nepřipojil druhý manžel. To hodnotím velmi kladně, protože tím mohou být eliminováni osvojitelé, kteří chtějí dítě adoptovat pouze k řešení vlastních problémů, a také tím může být ve velké míře zabráněno případům vrácení dítěte z preadopční péče. Otázkou však je, jak takové ustanovení bude fungovat v praxi. Návrh prodlužuje minimální dobu preadopční péče na šest měsíců, přičemž soud může její délku prodloužit tak, aby trvala po dobu dostatečnou pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. V tomto případě je otázkou, zda je skutečně nutné stanovit konkrétní minimální dobu preadopční péče a zda by nebylo vhodnější ponechat stanovení její délky zcela na rozhodnutí soudu, jak činí například německá právní úprava. Dítě je v preadopční péči na náklad osvojitele, proto dochází přímo ex lege k pozastavení vyživovací povinnosti jiné osoby k dítěti.

Stejně jako v současné právní úpravě rozhoduje o osvojení soud na návrh osvojitele (§ 791) a dochází k zápisu osvojitele do matriky jako rodiče dítěte (§ 792). Následky osvojení jsou upraveny v zásadě stejně jako ve stávající právní úpravě. Výslovně je stanoveno, že v případě osvojení dítěte, které je rodičem, se právní následky osvojení vztahují i na jeho dítě (§ 830). Nově je upravena povinnost osvojitele informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však při zahájení školní docházky (§ 832). Ta v současné právní úpravě chybí. Podle psychologů má dítě s vědomím své adoptivnosti vyrůstat. Například profesor Matějček uvádí, že vhodná doba pro oznámení osvojení je již kolem věku tří let dítěte.¹⁴¹ Výslovné zakotvení informační povinnosti ohledně skutečnosti osvojení považuji za správné. Je však otázkou, jak toto ustanovení bude fungovat v praxi. S touto povinností souvisí právo osvojence seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení, jakmile nabude svéprávnosti (§834). Návrh tak vychází z práva dítěte znát svůj genetický původ, zakotveného mimo jiné v čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a odklání se od principu anonymity, který je v současné době v souvislosti s osvojením spíše potlačován. Proto je do jisté míry zarážející, že návrh zakotvuje možnost utajení osvojení v § 833, který stanoví, že na návrh osvojitele či osvojence může soud rozhodnout, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny

¹⁴¹ Fiala, J. – Švestka, J.: K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny, Právník. 1984, č. 2, s. 148.

před rodinou původu dítěte, což platí obdobně i pro utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení. Utajení může být prolomeno, jestliže to odůvodňuje velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo zdraví. Návrh tak umožňuje utajení osvojení před rodinou původu dítěte, což je v zásadě správné, jak potvrzuje i revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí v čl. 22 odst. 1, která dává státům právo umožnit, aby proces osvojení proběhl bez prozrazení totožnosti osvojitelů ve vztahu k původní rodině. Návrh jde v tomto ohledu ještě dále, když umožňuje utajení pokrevního rodiče před vlastním dítětem, což je třeba v zásadě odmítnout s ohledem na nejlepší zájem dítěte a pro rozpor s právem dítěte znát svůj původ.¹⁴² Na druhé straně je však třeba respektovat právo biologického rodiče zůstat v anonymitě. Nejlepší se mi v tomto ohledu jeví řešení, které přináší revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí v čl. 22 odst. 3. Podle tohoto ustanovení by měl stát určit kompetentní orgán, který v každém individuálním případě posoudí, zda a v jakém rozsahu je možné zpřístupnit osvojenému dítěti údaje o totožnosti jeho biologických rodičů nebo zda naopak převáží právo rodičů na ochranu údajů o jejich totožnosti. V současném návrhu podle mého názoru chybí právo osvojence či osvojitele žádat, aby informace o osvojení nebyly bez jejich souhlasu poskytovány třetí osobě, ledaže by její zájem převažoval nad zájmy osvojitele nebo osvojence. Toto právo zakotvuje německá právní úprava a bylo upraveno i v původní verzi návrh občanského zákoníku z roku 2007.

Návrh zcela nově zavádí následný dohled nad úspěšností osvojení (§ 835). Soud je povinen i bez návrhu nařídít nad osvojitelem a osvojencem dohled, odůvodňují-li to okolnosti případu, a to na dobu nezbytně nutnou, jejíž délku zároveň určí. Dohled vykonává prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Stanovení dohledu je pouze fakultativní a je podle mého názoru zcela správně ponecháno na úvaze soudu, zda bude v konkrétním případě považovat dohled za nutný či nikoliv. Bez zřetele k tomu, zda je dohled nad úspěšností osvojení uložen, poskytnou orgány sociálně-právní ochrany dětí osvojitelům poradenství a služby spojené s péčí o osvojence. Toto ustanovení považuji za velmi přínosné, neboť umožní kontrolovat, zda je osvojení skutečně v nejlepším zájmu dítěte.

¹⁴² Králíčková, Z.: Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*. 2009, č. 5, s. 161.

Ke změnám dochází i v právní úpravě zrušení osvojení. Zrušení osvojení je i nadále možné pouze z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence. Nově je však omezena doba, po kterou může dojít ke zrušení osvojení. Po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení již osvojení nelze zrušit, ledaže by šlo o osvojení v rozporu se zákonem (§ 836 odst. 2). Dochází tak k automatické konverzi zrušitelného osvojení na nezrušitelné, stejně jako je tomu ve slovenské právní úpravě.¹⁴³ Rozhodnutím soudu může dojít ke změně na nezrušitelné osvojení i dříve, a to na návrh osvojitele, avšak pouze je-li to v souladu se zájmy dítěte (§ 840). V souvislosti se zrušením osvojení je výslovně stanoveno, že majetková práva a povinnosti osvojence vzniklé před zrušením osvojení nejsou jeho zrušením dotčeny (§ 837 odst. 2). Osvojenci je nově dána možnost volby mezi stávajícím a původním příjmením (§ 838). Omezení zrušení prostého osvojení tříletou lhůtou nepovažuji v případě dítěte za příliš správné, neboť se zpravidla z důvodu nízkého věku není schopno k osvojení vyjádřit, proto by mělo mít možnost alespoň následně tento uměle vytvořený vztah ukončit. Naopak u osvojitele mi omezení toto lhůtou připadá správné.

Novou právní úpravu osvojení nezletilého můžeme v obecnosti charakterizovat především posílením ochrany dítěte a jeho zájmů v celém procesu osvojení (požadavek nejlepšího zájmu dítěte, prodloužení minimální doby preadopční péče, jasné požadavky na osobu osvojitele, vyžadování souhlasu dítěte či aspoň jeho vyjádření), posílením ochrany práv rodičů dítěte (jejich souhlas je vyžadován v zásadě vždy), ale i dalších blízkých příbuzných dítěte (přednost jejich péče před osvojením) a aktivnější roli soudu v procesu (poučovací povinnost, výlučná rozhodovací pravomoc v souvislosti s osvojením, možnost zavedení dohledu nad úspěšností osvojení).¹⁴⁴ Přestože rekodifikace přináší řadu změn, zůstal podle mého názoru základ právní úpravy zachován a došlo především k jeho zpřesnění a podrobnější úpravě. K nejzásadnějším změnám došlo v oblasti preadopční péče a souhlasu rodiče s osvojením. Novou právní úpravu hodnotím celkově kladně, zejména svěřením rozhodovací pravomoci ohledně péče před osvojením výlučně soudu, zákaz nepatřičných zisků ze souvisejících činností, zohlednění zájmů dětí osvojitele a zavedení dohledu nad úspěšností osvojení. Za zásadní nedostatek však považuji pominutí otázky souhlasu manžela osvojitele, který

¹⁴³ Sedlák, P.: Základní otázky osvojení v rekodifikaci občanského zákoníku (2.). Právo a rodina. 2009, č. 4, s. 24.

¹⁴⁴ Frinta, O.: Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. Právník. 2007, č. 9, s. 968.

se k osvojení nepřipojil. Návrh pouze stanoví povinnost získat jeho souhlas (§ 800) a při rozhodování o preadopční péči povinnost soudu zkoumat, proč se druhý manžel k návrhu nepřipojil (§ 823). Naopak v případě souhlasu manžela osvojence u osvojení zletilého je výslovně upraveno, že pokud manžel nemůže dát souhlas proto, že není plně svéprávný, nebo je-li opatření jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou, soud zvláště posoudí, zda osvojení není v rozporu s oprávněnými zájmy tohoto manžela, popřípadě dalších členů rodiny (§ 846 odst. 2). Takovou úpravu by bylo vhodné výslovně zakotvit také pro souhlas manžela osvojitele.

Zásadní novinkou, kterou nový občanský zákoník přináší, je znovuzavedení institutu osvojení zletilé osoby, který byl v našem právním řádu upraven do roku 1949. Osvojení zletilého je věnován pátý pododdíl. Základním ustanovením je § 842, který umožňuje osvojení zletilého, pouze pokud to není v rozporu s dobrými mravy. Podle důvodové zprávy z obsahu tohoto ustanovení má být zřejmé, že „*osvojení zletilého je institutem zcela výjimečným, jenž má pomoci řešit některé situace, které jinak než výslovným zákonným ustanovením (jde o záležitost statusovou) řešitelné nejsou*“.¹⁴⁵ Osvojení bude v rozporu s dobrými mravy například tehdy, pokud jeho jediným cílem bude získání majetkových výhod, nabytí státního občanství nebo získání výhodnějšího postavení pro jeho nabytí, získání povolení k pobytu či případ zastřené sňatku. Naopak soulad s dobrými mravy lze vidět tam, kde již mezi osvojitelem a osvojencem existuje vztah obdobný vztahu mezi rodiči a dětmi. Návrh rozlišuje mezi osvojením, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojením, které obdobou osvojení nezletilého není. Případy osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého jsou taxativně vypočteny v § 843 odst. 1. Zletilého lze osvojit, jestliže přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem, v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý, osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti nebo osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela. V těchto situacích je žádoucí osvojení připustit. Ustanovení o osvojení nezletilého se použijí obdobně, pokud to není z povahy věci vyloučeno (§ 843 odst. 3). Tak podle mého názoru nebude možné dovodit použitelnost ustanovení o souhlasu rodičů dítěte. Proto návrh výslovně stanoví, že zletilého nelze osvojit, jestliže by to bylo v rozporu s odůvodněnými zájmy jeho

¹⁴⁵ Návrh občanského zákoníku s důvodovou zprávou [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2011 [cit. 2011-10-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>>.

pokrevních rodičů (§ 843 odst. 2). Vzhledem k závažným důsledkům osvojení je správné dát rodičům možnost zapojit se do procesu osvojení a vzít v úvahu také jejich zájem. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, vychází z úpravy dříve platné na našem území a dále ji rozvíjí. K osvojení v tomto případě může dojít pouze výjimečně z důvodu hodných zvláštního zřetele (sociální, zdravotní). Zároveň však toto osvojení nesmí být na újmu důležitých zájmů potomků osvojitele nebo potomků osvojovaného a musí být přínosné pro osvojitele a osvojence navzájem, nebo v odůvodněných případech alespoň pro jednoho z nich (§ 844 odst. 1). Ustanovení o osvojení nezletilého se použijí pouze přiměřeně. Podle důvodové zprávy bude takové osvojení přicházet v úvahu především u osob bez vlastních potomků, osob hledajících duchovního dědice nebo pokračovatele se svým vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném díle, osob, které hledají pomoc v nemoci či ve stáří. Nemocný však může být i osvojenec. Dále se může jednat o případy, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným již dříve v minulosti existoval vztah jako mezi rodiči a dětmi. Soud bude povinen se kromě otázky skutečného přínosu zabývat také tím, zda nejde o zneužití institutu některým z navrhovatelů, resp. k újmě některého z nich. Pak by bylo nutné návrh zamítnout. Tento druh osvojení má právní následky jen pro osvojitele a osvojence, popřípadě jeho později narozené potomky. Pro dříve narozené jen pokud s tím souhlasí (§ 848). Jedná se tedy o osvojení neúplné. Osvojenci tak nevzniká příbuzenský poměr k rodině osvojitele a nenabývá vůči nim žádná majetková práva. Osvojitel naopak nenabývá žádná majetková práva vůči osvojenci. Osvojenec nepozbývá práva ve vlastní rodině (§ 845). Osvojení tak zakládá pouze jednostranné dědické právo osvojence vůči osvojiteli.¹⁴⁶ Návrh dále obsahuje společná ustanovení pro osvojení zletilého. V případě, že osvojenec není plně svéprávný, jedná za něj zákonný zástupce, popřípadě soudem jmenovaný opatrovník (§ 846 odst. 1). Podmínkou osvojení je souhlas manžela osvojence (§ 846 odst. 2). Osvojení zletilého nemá vliv na jeho příjmení, avšak je možné se souhlasem osvojitele připojit jeho příjmení k dosavadnímu příjmení osvojence (§ 847). Vyživovací povinnost k osvojenci má osvojitel. Nadále však zůstává podpůrná vyživovací povinnost pokrevních příbuzných. Zachována je také vyživovací povinnost osvojence vůči jeho předkům nebo potomkům, avšak jen tehdy a jen v té míře, nejsou-li

¹⁴⁶ Zuklínová, M.: Osvojení – jméno s několika významy. In: Dvořák, J. - Winterová, A. (eds.): Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. 1. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 379.

jiné osoby, které mají vyživovací povinnost, popřípadě nejsou-li tyto osoby schopny své vyživovací povinnosti dostát (§ 849 odst. 1). Osvojenec nabývá vůči osvojiteli dědické právo a to v první zákonné třídě dědiců (§ 849 odst. 2). O osvojení zletilého rozhoduje soud na návrh osoby, která chce zletilého osvojit. K tomuto návrhu se připojuje zletilý, který má být osvojen (§ 791 odst. 2). Výslovné zakotvení osvojení zletilého v obou jeho podobách v novém kodexu práva považují za krok správným směrem. Je však nutné zdůraznit, že by se mělo jednat pouze o výjimečné případy.

Práce vychází z návrhu schváleného vládou dne 18. května 2011 a předloženého Parlamentu České republiky jako sněmovní tisk č. 362. Nicméně ke dni finalizace této diplomové práce se stav změnil v tom smyslu, že dne 9. listopadu 2011 došlo k jeho schválení Poslaneckou sněmovnou ve znění pozměňovacích návrhů, které navrhl Ústavně právní výbor. Byly přijaty také určité změny v právní úpravě osvojení, o kterých bych se na závěr této kapitoly ráda zmínila. Opatrovníkem dítěte mladšího dvanácti let, který dává jeho jménem souhlas s osvojením, jmenuje soud nikoliv jako v původním návrhu obligatorně, ale pouze zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 802 odst. 1). Ke stejné změně došlo i v § 835, který upravuje dohled nad úspěšností osvojení, kdy poradenství a služby spojené s péčí o osvojenec poskytně a dohled vykonává zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tím se soudu zřejmě dává možnost spolupracovat i s jinými orgány či organizacemi. Souhlas k osvojení podle § 811 pozbude účinnosti nikoliv za tři roky, ale nově až za šest let ode dne, kdy byl dán. Změněn byl i § 814, kde došlo k vypuštění druhé možnosti, kdy není třeba souhlasu rodiče dítěte, tedy případu, kdy rodič bezdůvodně odmítá dát souhlas k osvojení. Poslední změna se týkala § 832, který zakotvuje informační povinnost o skutečnosti osvojení, kde bylo podle původního návrhu nutné osvojenec informovat nejpozději při zahájení školní docházky. Podle schváleného znění to má být nejpozději do zahájení školní docházky.

11. Německá právní úprava osvojení

Právní úprava institutu osvojení je ve SRN zakotvena přímo v Občanském zákoníku. Nalezneme ji ve čtvrté knize nazvané Rodinné právo, ve druhé části (Příbuzenstvo) pod sedmým titulem (Annahme als Kind), který se dělí na dva podtituly – Osvojení nezletilého a zletilého. Jedná se o ustanovení § 1741 – 1772 BGB. Zásadním rozdílem oproti české právní úpravě je možnost osvojení zletilé osoby, které by na našem území měl umožnit teprve nový občanský zákoník.

Pojetí právního institutu osvojení se od vstupu BGB v platnost, tedy od roku 1900, poměrně podstatně změnilo. Nejprve bylo hlavním cílem umožnit osvojiteli získat vlastního potomka, po 2. světové válce vystoupila více do popředí péče o nezletilé děti, které neměly žádné rodiče. Dnes je osvojení nezletilého přípustné, pokud slouží blahu dítěte a předpokládá se, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvoří takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi (§ 1741 odst. 1 BGB). BGB v původním znění upravovalo osvojení na principu smlouvy (tedy adopci jako právní úkon mezi zúčastněnými), a to pouze s omezenými účinky. V roce 1977 vstoupil v platnost zákon o adopci, který zásadně změnil právní úpravu osvojení tím, že zavedl úplnou adopci nezletilého, kterou osvojenec získá postavení odpovídající vlastnímu dítěti osvojitele a dochází ke zrušení pokrevních příbuzenských vztahů.¹⁴⁷ Dále došlo ke změně smluvního systému osvojení na dekretní systém, ve kterém nastává adopce prostřednictvím rozhodnutí rodinného soudu na návrh osvojitele.¹⁴⁸

11.1 Osvojení nezletilého

11.1.1 Podmínky osvojení

11.1.1.1 Návrh osvojitele

Přestože v SRN panuje tzv. dekretní systém, nelze ho chápat tak, že by soud svévolně bez souhlasu zúčastněných rozhodoval o osvojení dítěte. Proto je jednou ze základních podmínek osvojení podání návrhu osvojitelem u rodinného soudu. Podle § 1752 BGB musí být tento návrh notářsky ověřený, nesmí být podmíněný nebo

¹⁴⁷ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 457.

¹⁴⁸ Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 378.

časově omezený a nesmí být podán zástupcem. Z § 1750 odst. 4 věta první BGB dále vyplývá, že návrh může být vzat zpět až do rozhodnutí soudu o osvojení. Německá právní úprava tak podrobněji upravuje požadavky týkající se návrhu včetně jeho notářského ověření.

11.1.1.2 Podpora blaha dítěte (Wohl des Kindes)

Základní podmínkou osvojení, jak již bylo zmíněno, je podpora blaha dítěte.¹⁴⁹ Blaho dítěte je velmi neurčitý právní pojem, který byl v průběhu času konkretizován v mnoha soudních rozhodnutích následujícím způsobem. „*Osvojení mění celkové životní podmínky nezletilého ve srovnání k jeho současné situaci tak, že je možno očekávat viditelně lepší vývoj osobnosti dítěte. Očekávání je zpravidla dáno, pokud je nahrazen právně nebo fakticky neexistující individuální vztah rodič – dítě vztahem aktivním.*“¹⁵⁰ Otázka blaha dítěte vystupuje do popředí především v případě osvojení mezi příbuznými, osvojení jednotlivcem a páry stejného pohlaví. Osvojení mezi příbuznými je v SRN v zásadě možná ve druhém a třetím stupni příbuzenství, jak vyplývá z § 1756 BGB, ale pouze výjimečně je v souladu s blahem dítěte. Stejně tak v případě adopce jednotlivcem je nutné velmi pečlivě zkoumat, zda bude opravdu ve prospěch dítěte. Naopak homosexualita osvojitele adopci nebrání, což vyplývá ze zákona o registrovaném partnerství, který umožňuje registrovanému partnerovi adoptovat dítě svého partnera. Ovšem i zde je nutné zkoumat, zda je to opravdu v souladu s blahem dítěte.¹⁵¹ Přísnější požadavky ohledně blaha dítěte stanoví dále sám zákon, pokud jde o osvojitele, který spolupůsobil na protizákonném nebo dobrým mravům příčícím se zprostředkování nebo získání dítěte za účelem adopce nebo tím někoho pověřil nebo ho za to odměnil. Poté může dítě adoptovat pouze tehdy, pokud je adopce pro blaho dítěte nezbytná (§ 1741 odst. 1 BGB). Tato podmínka v české právní úpravě zakotvena není, její zavedení by však bylo žádoucí, neboť by mohla vést k omezení nežádoucích manipulací s dětmi za účelem jejich adopce. V ostatním se naše

¹⁴⁹ Zákon o rodině používá pojem prospěch dítěte, nový občanský zákoník pojem zájem dítěte, německému pojmu Wohl des Kindes však podle mého názoru lépe odpovídá překlad blaho dítěte.

¹⁵⁰ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 459.

¹⁵¹ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 459 - 460.

právní úprava shoduje s německou, s výjimkou osvojení nevlastního dítěte jedním z registrovaných partnerů.

11.1.1.3 Vytvoření vztahu jako mezi rodiči a dětmi (Eltern – Kind Verhältnis)

Další základní a také nebytnou podmínkou osvojení je, aby se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi. Tuto podmínku je třeba vždy zkoumat společně s předchozí podmínkou, tedy blahem dítěte, proto jsou obě upraveny společně v § 1741 odst. 1 BGB. V následujícím odstavci zákon stanoví, že manželé mohou osvojit dítě pouze společně, výjimku tvoří adopce nevlastních dětí, kdy jeden z manželů může samostatně osvojit dítě druhého manžela a dále případy, kdy druhý manžel nemůže dítě osvojit, protože je nezpůsobilý k právním úkonům nebo ještě nedosáhl potřebného věku pro adopci. To je zásadní rozdíl oproti naší právní úpravě, která připouští osvojení jedním z manželů a podmiňuje ho pouze souhlasem druhého manžela. Neprovdané osoby mohou naopak osvojit dítě pouze samostatně. Německé právo tedy neumožňuje společnou adopci neprovdanému páru, což potvrzuje i § 1742 BGB, který umožňuje osvojení adoptovaného dítěte za života osvojitele jen jeho manželem. V případě registrovaného partnerství zákon o registrovaném partnerství sice nově od roku 2005 povoluje adopci dítěte partnera, ale společná adopce dítěte oběma partnery umožněna není. Stejně jako v České republice tedy platí, že jako společné dítě mohou osvojit pouze manželé.

11.1.1.4 Minimální věk osvojitele a způsobilost k právním úkonům

Další podmínkou osvojení je minimální věk osvojitele, který je v SRN stanoven pevnou věkovou hranicí v § 1743 BGB. Osvojitel musí dosáhnout minimálně 25. roku života, v případě že manžel osvojuje dítě druhého manžela, stačí 21 let. K osvojení dítěte manželským párem stačí, pokud jeden z partnerů dosáhne věku 25 let, druhý však musí dosáhnout minimálně 21 let. Naopak nejvyšší věková hranice pro osvojitele stanovena není. S věkem souvisí i další podmínka osvojení a to způsobilost k právním

úkonům.¹⁵² V případě chorobné poruchy duševní činnosti, která není pouze přechodná, je možnost adopce vyloučena. Naše právní úprava naopak pevné věkové hranice nestanoví, pouze požaduje, aby byl osvojitel způsobilý k právním úkonům.

11.1.1.5 Požadavek souhlasu všech bezprostředně zúčastněných

Další a podle mého názoru jedna z nejdůležitějších podmínek osvojení je souhlas (Einwilligung) všech bezprostředně zúčastněných osob. Osvojitel vyjadřuje svůj souhlas již tím, že podá návrh na osvojení. Udělení souhlasu ostatních dotčených osob a jeho následky jsou velmi podrobně upraveny v § 1746 – 1751 BGB.

Nejprve je upraven souhlas dítěte. Ustanovení § 1746 BGB stanoví, že v případě, že dítě není způsobilé k právním úkonům nebo ještě nedosáhlo věku 14 let, může souhlas udělit pouze jeho zákonný zástupce.¹⁵³ V ostatních případech může dítě udělit souhlas pouze samo, přičemž k tomu potřebuje přivolení (Zustimmung) svého zákonného zástupce. Takto udělený souhlas může dítě, které již dosáhlo 14 let věku a je způsobilé k právním úkonům, až do nabytí účinnosti rozhodnutí o osvojení odvolat. Odvolání souhlasu musí mít formu notářského zápisu, činí se vůči rodinnému soudu a není k němu zapotřebí přivolení zákonného zástupce. Souhlas dítěte s osvojením je nezbytným předpokladem pro splnění účelu osvojení, proto nemůže být nahrazen soudním rozhodnutím. Zákon v § 1746 odst. 3 BGB upravuje pouze možnost nahrazení souhlasu či přivolení poručníka nebo opatrovníka, který jeho udělení odepřel bez závažného důvodu. Dále je stanoveno, že pokud jsou rodiče zároveň zákonnými zástupci dítěte a již udělili souhlas k osvojení nebo byl jejich souhlas nahrazen soudním rozhodnutím, není jejich další souhlas či přivolení potřeba.

Dále je nutný souhlas obou rodičů dítěte, případně jeho nahrazení soudním rozhodnutím. Souhlas rodiče je upraven v § 1747 BGB a je vždy nutný, i když rodič

¹⁵² Způsobilost k právním úkonům je v německém právu definována negativně v § 104 BGB. Nezpůsobilý k právním úkonům je ten, kdo ještě nedosáhl sedmý rok věku života, dále ten, kdo se nachází ve stavu chorobné poruchy duševní činnosti, tedy ve stavu, který vylučuje volné určení vůle. Pokud ovšem tento stav podle své povahy není pouze přechodný. Vzhledem k tomu, že věk je u adopce upraven speciálně a tato úprava má tedy přednost před úpravou obecnou, rozumí se nezpůsobilostí k právním úkonům pro účely osvojení pouze duševní porucha.

¹⁵³ Zákonným zástupcem dítěte jsou oba rodiče nebo rodič, který je samostatně oprávněný dítě zastupovat. Podle okolností případu může být zákonným zástupcem i poručník nebo opatrovník.

není nositelem rodičovské zodpovědnosti (Sorgerecht).¹⁵⁴ Poměrně podrobně upravuje zákon souhlas otce nemanželského dítěte. Před rokem 1998 byl k osvojení takového dítěte potřebný pouze souhlas jeho matky, což však bylo Spolkovým ústavním soudem prohlášeno za protiústavní. V podobném smyslu se vyjádřil i ESLP, proto dnešní úprava vyžaduje i souhlas otce nemanželského dítěte. V případě, že otcovství ještě není určeno, musí souhlasit ten, kdo věrohodně prokáže, že s matkou souložil v době otěhotnění.¹⁵⁵ Dále zákon upravuje postavení otce nemanželského dítěte v § 1747 odst. 3 BGB, který stanoví, že v případě, že rodiče dítěte neučinili jiné prohlášení, může otec udělit souhlas již před narozením dítěte. Pokud otec požádal o přenesení rodičovské zodpovědnosti, může být adopce uskutečněna až po rozhodnutí soudu o tomto návrhu. Konečně se otec může vzdát podání návrhu na přenesení rodičovské zodpovědnosti. Prohlášení o vzdání se musí být úředně ověřeno. Vzhledem k tomu, že souhlas rodičů s adopcí je velmi závažný krok, zákon stanoví, že souhlas může být udělen nejprve 8 týdnů po narození dítěte. Z toho platí jediná výjimka pro otce nemanželského dítěte, jak již bylo zmíněno. Ve SRN není na rozdíl od naší právní úpravy povolena tzv. blankoadopce, tedy adopce jako taková bez vztahu k určitým osvojitelům. Možná je pouze tzv. inkognitoadopce, tedy souhlas bez znalosti osob osvojitelů, kteří jsou jako takoví již jistí. V praxi tato adopce probíhá tak, že rodiče souhlasí s osvojením osobou, která je uvedena v seznamu žadatelů u příslušného zprostředkovatelského místa. Jedná se tedy o osobu, která je již známá, pouze rodiče ji přímo neznají, protože to pro osvojení není příliš žádoucí.¹⁵⁶

Kromě souhlasu dítěte a rodičů jsou nutné ještě dva souhlasy, které upravuje § 1749 BGB. V případě, že dochází k osvojení pouze jedním manželem, je nutný souhlas druhého manžela (totéž platí pro registrované partnery). Jestliže je osvojované dítě již provdané, je nutný souhlas jeho manžela.

Dále zákon upravuje případy, kdy není výjimečně nutný souhlas rodičů či zúčastněných manželů. Je tomu tak tehdy, pokud jsou k podání prohlášení dlouhodobě neschopní (z důvodu nezpůsobilosti k právním úkonům bez dohledné změny jejich stavu) nebo je jejich pobyt dlouhodobě neznámý.

Jak již bylo řečeno, souhlas rodičů může být nahrazen soudním rozhodnutím. V jakých případech je toto možné, je upraveno v § 1748 BGB. Rodinný soud je

¹⁵⁴ Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 380.

¹⁵⁵ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 463 - 464.

¹⁵⁶ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 464.

podle § 1748 odst. 1 BGB povinen nahradit souhlas rodičů soudním rozhodnutím tehdy, pokud rodič trvale hrubě porušuje své povinnosti ve vztahu k dítěti (např. nepřístojný výkon rodičovské zodpovědnosti, neustálé zanedbávání dítěte¹⁵⁷) nebo svým jednáním dává najevo, že je mu dítě lhostejné, a pokud by neuskutečnění osvojení způsobilo dítěti nepřiměřenou újmu. Dále může být souhlas nahrazen, pokud porušení povinností sice není trvalé, ale je zvláště těžké a dítě nebude pravděpodobně moci být nadále svěřeno do péče rodiče (např. pokus o zabití nebo znásilnění dítěte, matka nechá malé dítě téměř vyhladovět a vůbec o něj nepečuje¹⁵⁸). Rozhodnutí o nahrazení souhlasu z důvodu lhostejnosti, která ale není zároveň těžkým porušením povinností, je zásadně závislé na předchozím poučení rodičů o možnosti nahrazení souhlasu soudním rozhodnutím a konzultaci (Beratung) s úřadem péče o mládež (Jugendamt) a uplynutím třech měsíců od tohoto poučení. Toto poučení vyjasní povinnosti rodičovské zodpovědnosti, a je proto konstitutivní pro nahrazení souhlasu. Naproti tomu konzultace, která je obsahově důležitější, není nahlížena jako povinná pro rozhodnutí.¹⁵⁹ Poučení není třeba, pokud rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval a úřadu péče o mládež se ani za tři měsíce nepodařilo zjistit místo, kde se v dané době zdržuje. Lhůty uplynou nejdříve pět měsíců po narození dítěte (§ 1748 odst. 2 BGB). Souhlas může být nahrazen také tehdy, pokud z důvodu zvláště těžké psychické nemoci nebo zvláště těžkého duševního nebo psychického (geistig oder seelisch) postižení není rodič trvale schopen pečovat o dítě a vychovávat ho a dítě by při neuskutečnění adopce nemohlo vyrůstat v rodinném prostředí, čímž by bylo ve svém vývoji těžce ohroženo (§ 1748 odst. 3 BGB). Souhlas otce nemanželského dítěte může být podle § 1748 odst. 4 BGB nahrazen za zjednodušených podmínek, pokud matka vykonává rodičovskou zodpovědnost sama. Poté stačí, aby neuskutečnění adopce způsobilo dítěti nepřiměřenou újmu. Vyšší nároky ale klade judikatura, která požaduje rozsáhlé zvážení mezi zájmy nemanželského dítěte a otce. Nepřiměřená újma pro dítě je dána pouze tehdy, pokud adopce poskytuje dítěti značný prospěch, takže by rozumně o své dítě pečující rodič na zachování příbuzenského svazku netrval.¹⁶⁰ Ve všech případech rozhoduje soud pouze na návrh

¹⁵⁷ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 363.

¹⁵⁸ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 363.

¹⁵⁹ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 465.

¹⁶⁰ Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 382.

dítěte. Pokud dítěti není 14 let, jedná za něj zákonný zástupce. Jinak může podat návrh samo. Zda potřebuje přivolení zákonného zástupce je sporné.¹⁶¹ Zákon dále umožňuje nahrazení souhlasu manžela v případě, že dochází k osvojení jen jedním manželem. Děje se tak na návrh osvojitele. Souhlas nesmí být nahrazen, pokud oprávněné zájmy druhého manžela a rodiny odporují adopci (§ 1749 odst. 1 BGB). Naopak nahrazení souhlasu manžela dítěte je nepřípustné, protože manželství dítěte může být adoptí ohroženo.¹⁶²

Zákon upravuje také formální náležitosti týkající se souhlasu, a to v § 1750 BGB. Souhlas musí mít formu notářského zápisu a musí být učiněn vůči rodinnému soudu a je účinný okamžikem, kdy soudu dojde. Souhlas nesmí být podmíněný nebo časově omezený. Souhlas je neodvolatelný, jediná výjimka z tohoto pravidla celkem logicky platí pro souhlas udělený dítětem starším 14 let. Souhlas dále nesmí být udělen prostřednictvím zástupce. Rodiče a manželé, kteří mají omezenou způsobilost k právním úkonům, mohou souhlasit pouze osobně a nepotřebují k tomu přivolení svého zákonného zástupce. Souhlas pozbývá platnosti, pokud je návrh na adopci vzat zpět nebo je adopce odepřena. Souhlas rodiče dítěte pozbývá dále platnosti, pokud dítě není v průběhu 3 let od účinnosti souhlasu osvojeno.

Posledním paragrafem týkajícím se souhlasu je § 1751 BGB, který upravuje účinky souhlasu rodičů a povinnost výživy dítěte. Jakmile je udělen rodičem souhlas s osvojením, „odpočívá“ jeho rodičovská zodpovědnost a oprávnění k osobnímu styku s dítětem nesmí být nadále vykonáváno. Poručníkem dítěte je úřad péče o mládež, což neplatí, pokud rodičovskou zodpovědnost vykonává druhý rodič nebo byl dítěti poručník již ustanoven. Tato úprava logicky neplatí v případě adoptí nevlastních dětí. Od okamžiku, kdy rodiče dítěte udělili souhlas s osvojením a osvojitel má dítě za účelem osvojení ve své péči, vzniká ex lege vyživovací povinnost osvojitele k dítěti, která má přednost před příbuznými dítěte. To samé platí pro přednostní vyživovací povinnost obou manželů, pokud osvojuje manžel dítě druhého manžela.¹⁶³ V případě, že souhlas rodiče pozbyl platnosti, nedochází k automatickému vrácení rodičovské zodpovědnosti. Naopak je třeba rozhodnutí rodinného soudu, který přenesou rodičovskou

¹⁶¹ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 364.

¹⁶² Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 365.

¹⁶³ Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 384.

zodpovědnost zpět na příslušného rodiče poté, co vyslechne úřad péče o mládež, rodiče a dítě a dojde k závěru, že toto přenesení neodporuje blahu dítěte. Jinak musí být ustanoven poručník nebo opatrovník.¹⁶⁴

Německá právní úprava je podrobnější než současná právní úprava česká, vcelku se jí však podobá navrhovaná právní úprava v novém občanském zákoníku. Rozdílné je to, že v německé právní úpravě musí mít souhlas i návrh osvojitele formu notářského zápisu a kromě souhlasu dítěte je souhlas neodvolatelný. U souhlasu dítěte stanoví německá právní úprava o dva roky vyšší věkovou hranici. I přesto, že je dítě způsobilé udělit souhlas, je k jeho souhlasu nutné přivolení zákonného zástupce. Jinak souhlas za dítě uděluje zákonný zástupce. V navrhované právní úpravě dává souhlas buď dítě samo, nebo místo něj soudem ustanovený opatrovník, což považuji za vhodnější, protože by mohlo dojít ke střetu zájmů. Německá právní úprava (stejně jako nový kodex) vyžaduje souhlas rodičů, nikoliv pouze zákonných zástupců jako současná právní úprava česká, a umožňuje udělit souhlas až po 8 týdnech po narození dítěte, přičemž otec nemanželského dítěte může souhlas udělit již před jeho narozením. V novém občanském zákoníku může otec udělit souhlas nejdříve po narození dítěte, matka je chráněna šestitýdenní lhůtou stejně jako v současné právní úpravě oba rodiče. Nahrazení souhlasu rodičů je v německé právní úpravě podle mého názoru upraveno komplikovaněji a méně přehledně než v obou českých úpravách. Také nahrazení souhlasu otce nemanželského dítěte za zjednodušených podmínek mi připadá poněkud diskriminační.

11.1.1.6 Zvážení zájmů dětí osvojitele

Vzhledem k tomu, že souhlas k osvojení dávají pouze přímo zúčastněné osoby, zakotvuje zákon v § 1745 BGB ochranu dětí osvojitele, jejichž souhlas k osvojení potřeba není. Podle této úpravy je adopce vyloučena, pokud ji odporují převládající zájmy dětí osvojitele, přičemž je třeba vzít v úvahu i majetkové zájmy, které ale nesmí být rozhodující. Stejnou podmínku obsahuje i nový občanský zákoník.

¹⁶⁴ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 367.

11.1.1.7 Preadopční péče osvojitele

Důležité je pokud možno již předem zjistit, zda mezi osvojitelem a dítětem může vůbec dojít k vytvoření vztahu jako mezi rodiči a dětmi a zda bude osvojení prospěšné pro blaho dítěte. K tomu slouží preadopční péče. Podle § 1744 BGB musí mít osvojitel dítě přiměřenou dobu v péči, jedná se o tzv. zkušební dobu. Její délka není stanovena zákonem, ale rozhoduje o ní rodinný soud. V průměru trvá jeden rok a rozhodujícím kritériem je především věk dítěte. Její stanovení je nadbytečné, pokud dítě již delší dobu žije v rodině osvojitele. Během preadopční péče má osvojitel právo rozhodovat v běžných záležitostech týkajících se dítěte a zastupovat držitele rodičovské zodpovědnosti.¹⁶⁵ Svěření rozhodování o délce preadopční péče do pravomoci soudu bez omezení se mi jeví vhodnější než stanovení minimální dolní hranice, jak tomu je v naší právní úpravě. Umožňuje to pružně reagovat na nejrůznější situace, které mohou nastat.

11.1.2 Řízení

Rozhodnutí soudu o osvojení předchází zprostředkování adopce, které v Německu provádí místa zprostředkování adopce (Adoptionsvermittlungstellen) u úřadů péče o mládež a centrální adopční místa zemských úřadů pro mládež. Jeho úprava se nachází v zákoně o zprostředkování adopce. Kromě úřadů péče o mládež mohou zprostředkování adopce provádět centrálními adopčními místy uznaná místa zprostředkování adopce. Jinak platí z důvodu ochrany blaha dítěte zákaz zprostředkování osvojení pod hrozbou trestu. Zakázány jsou také soukromé inzeráty a každá forma zprostředkování náhradního mateřství. Mezi hlavní úlohy míst zprostředkování adopce patří zkoumání vhodnosti osvojitelů a rodičů dětí, podpora, rada a pomoc dětem a jejich rodičům.¹⁶⁶ Německá právní úprava připouští, aby se do zprostředkování zapojily také nestátní organizace, což považuji za správné a doporučila bych tuto možnost zavést i u nás, protože by tím mohlo dojít k eliminaci nezákonných činností v této oblasti.

¹⁶⁵ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 367 - 368.

¹⁶⁶ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 458.

Vlastní řízení o osvojení upravuje zákon o řízení v rodinných věcech. Věcně příslušné jsou rodinné soudy. Řízení je vždy zahajováno na návrh osvojitele. Místně příslušný je soud, v jehož obvodu má osvojitel nebo jeden z osvojitelů trvalý pobyt. Soud při řízení zkoumá jak výše uvedené zákonné požadavky (návrh na osvojení, souhlasy dotčených osob, věkové požadavky, atd.), tak i věcné ospravedlnění adopce. Návrhu na adopci může být totiž vyhověno pouze tehdy, pokud slouží blahu dítěte a je možné očekávat, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvoří rodičovský vztah.¹⁶⁷ Pro zjištění, zda je dítě a rodina osvojitele vhodná pro osvojení, je soud povinen vyžádat si odborné vyjádření místa zprostředkování adopce, které dítě zprostředkovalo, nebo vyjádření úřadu péče o mládež, pokud takové místo není. Dále je nutné osobně vyslechnout osvojitele a osvojence. Od výsledku dítěte lze upustit, pokud je obava, že by výslech mohl znamenat újmu pro jeho vývoj, výchovu nebo zdraví nebo kvůli nízkému věku nelze očekávat žádné vysvětlení. Podle stejných pravidel je možné vyslechnout i děti osvojitele. Dále je nutné vyslechnout úřad péče o mládež, což neplatí, pokud již podal odborné vyjádření. V případě osvojení dítěte cizí státní příslušnosti je nutné vyslechnout i centrální adopční místo zemského úřadu pro mládež. Česká právní úprava je v zásadě stejná, liší se pouze místní příslušnost, která je dána bydlištěm dítěte, a výslech osvojence, který je vyslýchán jen tehdy, pokud je třeba jeho souhlas. Nový občanský zákoník již zakotvuje jeho výslech vždy, pokud je to možné.

V případě, že jsou splněny všechny podmínky osvojení, vydá soud rozhodnutí (Beschluss) o osvojení, které je nenapadnutelné a nezměnitelné a je účinné doručením osvojiteli. Při vadách vůle a chyb v řízení je možné pouze zrušení osvojení. Jinak je tomu pouze výjimečně při porušení základního práva na právní výslech (rechtlisches Gehör), kdy může být pokračováno v řízení nebo je subsidiárně možné podat ústavní stížnost. Pokud je návrh zamítnut, je rozhodnutí účinné oznámením navrhovateli, který může podat stížnost podle příslušných ustanovení zákona o řízení v rodinných věcech.¹⁶⁸

Přímo v BGB v § 1753 je upraveno, co se stane v případě úmrtí. Pokud zemře osvojované dítě v průběhu řízení, je adopce vyloučena, protože již není možné dosáhnout jejího účelu. Jinak je tomu v případě úmrtí osvojitele. Zde je osvojení

¹⁶⁷ Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 384 - 385.

¹⁶⁸ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 470.

přípustné tehdy, pokud osvojitel podal návrh na osvojení u rodinného soudu nebo po notářském ověření návrhu pověřil notáře, aby návrh podal (§ 1753 odst. 2 BGB). Rozhodnutí je účinné doručením dítěti a má stejné účinky, jako kdyby nastalo před smrtí osvojitele. Dítě tedy nabývá dědické právo po zemřelém. Dědicové nemohou vzít návrh zpět.¹⁶⁹ Podle českého práva by v těchto případech došlo k zastavení řízení.

11.1.3 Právní následky osvojení

Právní následky osvojení jsou upraveny v § 1754 – 1758 BGB. V Německu platí, stejně jako v naší právní úpravě, princip úplné adopce, která má za následek úplnou integraci dítěte do rodiny osvojitele.¹⁷⁰ Zákon stanoví v § 1754 BGB, že v případě, kdy dítě adoptují manželé společně nebo jeden z manželů adoptuje dítě druhého manžela nebo partnera, získá dítě právní postavení společného dítěte manželů a oba manželé se stávají nositeli rodičovské zodpovědnosti a zákonnými zástupci dítěte. Osvojí-li si dítě pouze jeden z manželů (což je možné pouze v případě nezpůsobilosti k právním úkonům nebo nízkému věku druhého manžela) nebo neprovdaná osoba, získá dítě právní postavení dítěte osvojitele a pouze on má právo vykonávat rodičovskou zodpovědnost a je zákonným zástupcem dítěte. Mezi osvojeným dítětem a jeho potomky a osvojitelem a jeho příbuznými vznikají úplné příbuzenské vztahy, zahrnující mimo jiné zákonné dědické právo a vyživovací nároky.¹⁷¹ Dále platí zákaz manželství z důvodu příbuzenství mezi novými příbuznými, z čehož může soud udělit v zákonem stanoveném případě (příbuzenství v pobočné linii) výjimku. Nezletilé dítě cizí státní příslušnosti získá německou státní příslušnost, pokud je osvojen německými občany, přičemž stačí německá státní příslušnost jednoho z rodičů. Naopak německé dítě adoptované cizím státním příslušníkem ztrácí německou státní příslušnost, pokud získá cizí a nezůstane příbuzné s německým rodičem.¹⁷²

Velice důležitým následkem osvojení, upraveným v § 1755 a 1756 BGB, je zánik příbuzenských vztahů osvojeného dítěte a jeho potomků k dosavadním příbuzným a z nich vyplývajících práv a povinností. Adoptuje-li manžel dítě svého manžela nebo partnera a druhý rodič dítěte ještě žije, poté dochází ke zrušení příbuzenských vztahů

¹⁶⁹ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 470.

¹⁷⁰ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 470.

¹⁷¹ Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 386.

¹⁷² Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 369 - 370.

k tomuto rodiči a jeho příbuzným. Pokud druhý rodič již zemřel, ale před smrtí byl nositelem rodičovské zodpovědnosti, poté se zruší příbuzenský vztah pouze k tomuto rodiči, zatímco k jeho příbuzným zůstává nedotčen. Dítě má tedy např. troje prarodiče a je vůči nim i zákonným dědicem. Podobně je tomu v případě adopce osobami, které jsou s dítětem příbuzné nebo sešvagřené ve druhém nebo třetím stupni, kdy dochází ke zrušení příbuzenských vztahů dítěte a jeho potomků pouze ve vztahu k rodičům dítěte, nikoliv k dalším příbuzným. To je poměrně zajímavé řešení, které však v naší právní úpravě umožněno není. Určité právní následky pokrevního příbuzenství ale přetrvávají, jako například zákaz sňatku, trestnost soulože s vlastními potomky nebo právo odepřít svědectví.¹⁷³ Dále zůstávají zachovány nároky, které dítěti vznikly do osvojení (například nároky na důchody, sirotčí důchod, opakující se plnění, právo na dědictví, které napadlo před osvojením), naopak dochází ke zrušení vyživovacích nároků dítěte vůči pokrevním příbuzným.¹⁷⁴

Dalším následkem osvojení je změna příjmení dítěte, kterou zákon poměrně podrobně upravuje v § 1757 BGB. Stanoví, že osvojením dítě získá jako rodné příjmení osvojitelovo příjmení, přičemž jako příjmení neplatí příjmení, které je přidáno ke společnému příjmení. V případě, že dítě osvojují manželé nebo manžel osvojuje dítě manžela a manželé nemají společné příjmení, musí určit rodné příjmení dítěte před osvojením vůči rodinnému soudu. Mohou si zvolit příjmení adoptivní matky nebo otce, které pak platí i pro ostatní společné děti. Dokud jméno nezvolí, není možné rozhodnout o osvojení. Pokud dítě dosáhlo pěti let, musí i ono souhlasit s vybraným příjmením. Zákon dále opravňuje rodinný soud, aby na návrh osvojitele a se souhlasem dítěte změnil jméno dítěte nebo mu přidal jedno nebo více jmen, pokud to odpovídá blahu dítěte (například v rodině již je dítě se stejným jménem¹⁷⁵) a aby uvedl dosavadní příjmení před nebo za novým příjmením, pokud je to ze závažných důvodů pro blaho dítěte potřebné. V případě, že je adoptované dítě provdané a jeho rodné příjmení je společné příjmení manželů, vztahuje se změna příjmení na společné jméno, jen pokud s tím jeho manžel před rozhodnutím o osvojení vyslovil souhlas.¹⁷⁶ V naší právní úpravě

¹⁷³ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 471.

¹⁷⁴ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 370.

¹⁷⁵ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 373.

¹⁷⁶ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 472.

je nutné přijetí pro společné děti zvolit již při uzavření manželství, což mi připadá vhodnější. Ke změně jména dítěte nedochází soudním rozhodnutím, ale ve správním řízení před matričním úřadem. Nový občanský zákoník upravuje změnu příjmení podrobněji a na rozdíl od německé právní úpravy stanoví, že souhlas dítěte je vyžadován až od 15 let. Pokud osvojenec se změnou příjmení nesouhlasí, rozhodne soud, že bude ke svému příjmení připojovat příjmení osvojitele.

Osvojení podléhá zvláštní ochraně utajení adopce.¹⁷⁷ Proto zákon v § 1758 BGB stanoví, že skutečnosti, které jsou způsobilé odhalit adopci a její okolnosti, nesmí bez souhlasu osvojitele a dítěte vejít v patrnost nebo být vypátrány. Jediná výjimka z tohoto pravidla platí v případě, kdy jsou dány zvláštní důvody veřejného zájmu. To může být například při objasnění nebo stíhání trestného činu nebo v řízení, ve kterém má být popřeno otcovství dítěte nebo zjištěno pokrevní otcovství muže.¹⁷⁸ Zákaz vypátrání osvojení by ztratil svůj smysl, kdyby měl platit teprve od rozhodnutí o osvojení. Proto je jeho začátek stanoven již k okamžiku udělení souhlasu rodičů dítěte a tím zpravidla na začátek preadopční péče.¹⁷⁹ Zákon dále stanoví, že rodinný soud může nařídit, aby účinky zákazu vejít v patrnost a vypátrání osvojení nastaly již k okamžiku podání návrhu na nahrazení souhlasu rodiče. Další ochranu utajení osvojení poskytuje matriční zákon, když rozlišuje mezi rodným listem, ve kterém jsou uvedeni pouze osvojitelé jako rodiče, a záznamem v registru narození (Geburtenregister), ze kterého je patrný i pokrevní původ. Matriční zákon dále omezuje okruh osob, které jsou oprávněny nahlížet do záznamu v registru.¹⁸⁰ Vlastní rozhodnutí, kdy se dítě dozví o osvojení, spočívá tedy na osvojiteli. Z důvodu blaha dítěte je ale přikázáno včasné vysvětlení. Nejpozději při uzavření manželství dítětem vyjde tato skutečnost stejně najevo, protože je nutné předložit doklad o původu dítěte, aby se zabránilo případnému zakázanému sňatku mezi příbuznými. Navíc dítěti dosažením věku 16 let přísluší právo na náhled do záznamu v registru, což vyplývá z práva dítěte znát svůj vlastní původ, které dovodil ústavní soud z všeobecného práva na ochranu osobnosti zakotveného

¹⁷⁷ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 472.

¹⁷⁸ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 373.

¹⁷⁹ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 374.

¹⁸⁰ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 473.

v Ústavě SRN.¹⁸¹ Současná česká právní úprava žádné utajení osvojení nestanoví. Nový občanský zákoník však umožňuje osvojení utajit, avšak pouze před rodinou původu dítěte. Poněkud diskutabilní je utajení pokrevních rodičů před dítětem, naopak žádoucí obecné utajení osvojení stanoveno není. Výslovně je také zakotvena povinnost informovat osvojence o osvojení. Právo nahlížet do matriční knihy náleží osvojenci až o dva roky později.

11.1.4 Zrušení osvojení

Osvojení dítěte je zásadně nenapadnutelné a konečné. Ani chyba v řízení, ani problematický vývoj ve vztahu mezi osvojitelem a dítětem zásadně neodůvodňují zrušení adopce. Z této zásady však zákon připouští určité výjimky, když upravuje dvě skupiny případů, ve kterých je možné zrušit osvojení soudním rozhodnutím s účinky *ex nunc*. Je tomu tak v případě, kdy určitá pro adopci potřebná prohlášení nebyla vůbec nebo platně poskytnuta nebo je zrušení adopce potřebné ze závažných důvodů pro blaho dítěte.¹⁸² Zrušení osvojení má ale poměrně malý význam, průměrně jsou zrušeny pouze dvě z tisíce adopcí.¹⁸³ Je to ale velký zásah do života dítěte i osvojitele, proto se zákon jeho úpravě věnuje velmi podrobně v § 1759 – 1766 BGB. Důvodem pro zrušení osvojení v zásadě není rozvod osvojitelů (jen výjimečně je dán důvod pro zrušení osvojení z moci úřední), rodinný soud rozhodne o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů stejně jako u vlastních dětí, přičemž v případě osvojení nevlastních dětí nepřísluší vlastnímu rodiči přednost před nevlastním rodičem.¹⁸⁴

První skupina případů je upravena v § 1760 – 1762 BGB, kdy je soudní řízení možné zahájit pouze na návrh. Důvody pro zrušení osvojení jsou podrobně upraveny v § 1760 BGB. Rodinný soud je oprávněn zrušit osvojení, pokud chybí návrh osvojitele, souhlas dítěte nebo potřebný souhlas rodiče nebo tento návrh nebo souhlas je neplatný. Ve druhém odstavci je taxativně vypočteno, kdy je návrh nebo souhlas neplatný. Je tomu tak v případě bezvědomí, přechodné poruchy duševní činnosti, pokud byl návrhovatel nezpůsobilý k právním úkonům nebo souhlas udělilo dítě, které bylo nezpůsobilé k právním úkonům nebo ještě nedosáhlo věku 14 let. Mezi další důvody

¹⁸¹ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 473.

¹⁸² Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 387 - 388.

¹⁸³ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 374.

¹⁸⁴ Gernhuber, J. – Coester-Waltjen, D: Familienrecht. 6. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 875.

patří omyl jednajícího o svém způsobu jednání nebo o identitě účastníků osvojení (nejde tedy o omyl ve vlastnostech¹⁸⁵), lstivé oklamání o podstatných okolnostech, které byly určující pro prohlášení, nebo bezprávní výhrůžky, která byla určující pro prohlášení. Konečně může být neplatnost zapříčiněna tím, že rodiče udělili souhlas s osvojením dítěte předčasně, tedy ještě předtím, než dosáhlo věku osmi týdnů. Tyto vady mohou být po odpadnutí případných překážek zhojeny prostřednictvím dodání formálního návrhu či souhlasu nebo dokonce neformálním potvrzením souhlasu s osvojením.¹⁸⁶ Pokud chybí nebo jsou neplatná ostatní prohlášení (souhlas manžela, chybějící přivolení zákonného zástupce k souhlasu dítěte, nebyly brány v úvahu zájmy dalších dětí osvojitele), není to zákonem uznaný důvod zrušení osvojení.¹⁸⁷ Zrušení osvojení neodůvodňují ani nedostatky potřebných osvědčení nebo nepřípustné zastoupení, které jsou zhojeny již samotným rozhodnutím o osvojení, ani lstivé oklamání týkající se pouze majetkových vztahů nebo někým mimo stojícím (tedy někým, kdo není ani oprávněn učinit návrh nebo souhlas, ani není oprávněn ke zprostředkování adopce) bez vědomí toho, kdo je oprávněn učinit návrh nebo souhlas.¹⁸⁸

V následujícím paragrafu, tedy § 1761 BGB, zákon upravuje překážky zrušení osvojení, tedy případy, kdy přes existující důvod zrušení a včas podaný návrh ke zrušení osvojení nedojde. Je tomu tak především tehdy, kdy by mohlo zrušením osvojení být zásadně (erheblich) ohroženo blaho dítěte. Ke zrušení může přesto dojít, pokud to vyžaduje převažující zájem osvojitele. Soud tedy musí vždy zvážit ohrožení blaha dítěte tímto zrušením a zájem osvojitele na tomto zrušení. V praxi představuje přihlídnutí k blahu dítěte nejdůležitější překážku zrušení osvojení.¹⁸⁹ Dále není možné zrušit osvojení, pokud potřebný souhlas nebyl opatřen nebo je neplatný, jestliže existovaly předpoklady pro nahrazení souhlasu soudním rozhodnutím při rozhodnutí o osvojení nebo pokud tyto předpoklady existují v okamžiku rozhodnutí o návrhu na zrušení osvojení.

Návrh na zrušení osvojení může podle § 1762 BGB podat pouze ten, bez jehož návrhu nebo souhlasu bylo dítě osvojeno. Návrh musí být notářsky ověřený a nesmí být

¹⁸⁵ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 474.

¹⁸⁶ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 474.

¹⁸⁷ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 375.

¹⁸⁸ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 474.

¹⁸⁹ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 375.

podán zástupcem s výjimkou dítěte, které není způsobilé k právním úkonům nebo ještě nedosáhlo 14 let věku, a osvojitele, který není způsobilý k právním úkonům, za které podává návrh jejich zákonný zástupce. Navrhovatel, který má pouze omezenou způsobilost k právním úkonům, nepotřebuje k podání návrhu přivolení svého zákonného zástupce. Návrh musí být podán v zákonem stanovené subjektivní jednoroční lhůtě, jejíž počátek se řídí podle důvodu neplatnosti návrhu nebo souhlasu. Lhůta tedy počíná po zjištění vad, popř. po odpadnutí příslušné překážky.¹⁹⁰ Objektivní lhůta činí 3 roky od účinnosti rozhodnutí o osvojení (tedy od jeho doručení osvojiteli) a po jejím uplynutí již není možné návrh podat. Takto omezená doba pro podání návrhu je odůvodněna tím, že za tři roky se zpravidla již vytvoří nová rodina, která vyžaduje stejnou ochranu jako pokrevní rodina.¹⁹¹

Druhou skupinu případů zrušení osvojení upravuje zákon v § 1763 BGB. Ke zrušení může dojít pouze z moci úřední, pokud je to potřebné ze závažných důvodů pro blaho dítěte. Zrušení tedy musí být nazíráno jako poslední prostředek, pokud selžou ostatní prostředky nebo nepřicházejí v úvahu a zachování osvojení je pro dítě neúnosné (například stupňující se špatný vývoj ve vztahu mezi rodiči a dítětem, starší dítě odmítá jakýkoli kontakt s adoptivními rodiči, osvojitel vede zločinecký nebo nemravný život, dítě zabije svoji adoptivní matku).¹⁹² Další důležitou podmínkou je nezletilost dítě. Naopak z moci úřední nelze zrušit osvojení nezletilého, který mezitím nabyl zletilosti. Pokud se chce zletilé dítě vrátit ke svým pokrevním rodičům, existuje možnost zpětné adopce, protože zde platí výjimka ze zákazu řetězení osvojení, přičemž osvojení pokrevními rodiči může nastat bez zrušení předchozí adopce.¹⁹³ Osvojení je možné zrušit pouze tehdy, pokud to má umožnit nové osvojení dítěte. Dle soudní praxe zde musí již v okamžiku zrušení existovat opodstatněná vyhlídka na zprostředkování dítěte do vhodné rodiny, provedení zprostředkování nesmí být vážně pochybné.¹⁹⁴ Jinak je tomu v případě, kdyby bylo dítě osvojeno manželi. Zde je možné zrušit osvojení pouze ve vztahu k jednomu manželovi. Podmínkou ale je, že druhý manžel nebo pokrevní

¹⁹⁰ Maurer a kol: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Band 8: Familienrecht II. 5. Auflage. München: C. H. Beck, 2008, s. 1541.

¹⁹¹ Maurer a kol: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Band 8: Familienrecht II. 5. Auflage. München: C. H. Beck, 2008, s. 1541.

¹⁹² Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 376.

¹⁹³ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 474.

¹⁹⁴ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 376.

rodič je připraven převzít péči a výchovu dítěte a takový výkon rodičovské zodpovědnosti nebude odporovat blahu dítěte.

V § 1766 BGB je upraven zvláštní případ automatického zrušení osvojení. K němu dojde, pokud osvojitel uzavře zákonu odporující sňatek s osvojeným dítětem nebo jeho potomky. Sňatkem tedy dojde ke zrušení osvojením mezi nimi založeného právního vztahu přímo na základě zákona. Na ostatních adopcích založených nebo zrušených příbuzenských vztazích se nic nemění, takže dítě je od té chvíle bez rodiče.¹⁹⁵

Důležité je zmínit se také o právních následcích zrušení osvojení, které upravuje § 1764 BGB. Zrušení platí zásadně pouze pro futuro. Z tohoto pravidla činí zákon jedinou výjimku týkající se podaného návrhu osvojitele nebo dítěte, kteří zemřeli před rozhodnutím soudu o zrušení. Rozhodnutí má poté stejné účinky, jako by nastalo před jejich smrtí, což je důležité především pro ztrátu dědického práva. Zrušením osvojení dochází k zániku osvojením založených příbuzenských vztahů dítěte a jeho potomků k dosavadním příbuzným a z nich vyplývajících práv a povinností a zároveň se obnovují příbuzenské vztahy k pokrevním příbuzným a z nich vyplývající práva a povinnosti s výjimkou rodičovské zodpovědnosti. O té musí vždy rozhodnout rodinný soud, přičemž je povinen přenést rodičovskou zodpovědnost na pokrevní rodiče, pokud to neodporuje blahu dítěte. Jinak ustanoví dítěti poručníka nebo opatrovníka. Pokud dochází ke zrušení osvojení pouze k jednomu z manželů, poté zanikají příbuzenské vztahy pouze k tomuto rodiči a jeho příbuzným a nedochází k obnově příbuzenských vztahů k jeho pokrevním rodičům. Státní příslušnost, kterou dítě nabylo osvojením, zůstává nedotčena, stejně jako soudem změněné křestní jméno.¹⁹⁶ Naopak příjmení získané adopcí dítě zrušením osvojení ztrácí, což je upraveno v § 1765 BGB. Dítě opět dostane své původní příjmení. Z tohoto pravidla jsou připuštěny určité výjimky. Pokud dochází ke zrušení osvojení jen ve vztahu k jednomu z manželů, nedochází ke změně příjmení dítěte, pokud mají jeho adoptivní rodiče společné příjmení, které je i jeho příjmením.¹⁹⁷ Dítěti příjmení zůstává také v případě, že se jeho příjmení stalo společným příjmením jeho a jeho manžela či partnera. Pokud ale tyto manželé či partneři podají společný návrh, aby společným příjmením bylo

¹⁹⁵ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 378.

¹⁹⁶ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 475.

¹⁹⁷ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 378.

příjmení před osvojením, pak je rodinný soud povinen tomuto návrhu vyhovět. Konečně je rodinný soud na návrh dítěte oprávněn rozhodnout, že dítěti zůstane příjmení zachováno, pokud na tom má dítě oprávněný zájem.

Česká právní úprava umožňuje zrušení osvojení pouze u prostého osvojení z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence. Možnost zrušení osvojení sňatkem připuštěna není. Nový občanský zákoník navíc možnost zrušení omezuje lhůtou tří let s výjimkou osvojení v rozporu se zákonem a dává dítěti právo volby mezi současným a dřívějším příjmením.

11.2 Osvojení zletilého

V německém právním systému, na rozdíl od našeho současného, a stejně jako v novém občanském zákoníku, je připuštěna adopce zletilého. Její skutečný význam je však podstatně nižší než význam adopce nezletilého, odhadem je ročně adoptováno přibližně 1500 dospělých.¹⁹⁸ Osvojení zletilého je upraveno v § 1767 – 1772 BGB.

Adopce zletilého je podle § 1767 odst. 1 BGB přípustná pouze tehdy, pokud je mravně opodstatněná (*sittlich gerechtfertigt*). Tomu je tak především tehdy, pokud mezi osvojitelem a osvojencem již existuje vztah jako mezi rodiči a dětmi (jako například u dětí svěřených do pěstounské péče, manžela, který chce osvojit nevlastní dítě¹⁹⁹). Dle soudní praxe stačí, pokud se dá vytvoření takového vztahu očekávat v budoucnosti, především pokud je adopce podmíněná motivem vztahujícím se k rodině (například bezdětný obchodník chce adoptovat mladého spolupracovníka, aby po něm dědil a stal se i jeho pokračovatelem v živnosti; manželé adoptují manželku jejich zemřelého syna, aby se o ně měl ve stáří kdo starat). Naproti tomu judikatura dovodila chybějící mravní opodstatněnost, pokud osvojení slouží pouze k získání šlechtického jména nebo titulu, jsou rozhodující pouze ekonomické, obzvláště daňové zájmy nebo jejím jediným cílem je pomoc cizinci, který se doposud bezvýsledně snažil získat politický azyl.²⁰⁰ Rozhodující pro vytvoření vztahu jako mezi rodiči a dětmi je určitá vnitřní sounáležitost a připravenost ke vzájemné pomoci, k čemuž je potřebný i

¹⁹⁸ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 476.

¹⁹⁹ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 379.

²⁰⁰ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 379.

přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojenecem.²⁰¹ Rodinný soud je tedy povinen pečlivě zkoumat, z jakých motivů má být adopční vztah založen. Motivy, které se nevztahují k rodině, jsou neškodné, pokud se jedná o motivy vedlejší.²⁰² Pokud má soud odůvodněné pochyby ohledně vytvoření vztahu jako mezi rodiči a dětmi, je nutné osvojení nepřipustit.²⁰³ Blaho dítěte není zpravidla potřeba zkoumat, protože zletilý o svém blahu již sám rozhodl podáním návrhu.²⁰⁴

Až na tyto základní zvláštnosti platí pro osvojení zletilého předpisy upravující osvojení nezletilého, ovšem s následujícími odchylkami. Návrh musí podat nejen osvojitel, ale i osvojenec. Pokud je osvojenec nezpůsobilý k právním úkonům, může návrh podat pouze jeho zákonný zástupce. Není nutný souhlas rodičů ani předchozí preadopční péče. Souhlas dítěte je vyjádřen již v podaném návrhu. Stejně jako u osvojení nezletilého, je i zde nutné zvážit zájmy dětí osvojitele i osvojenec a v případě, že převáží, je nutné adopci nepřipustit. Ustanovení § 1769 BGB, který toto speciálně pro osvojení zletilého upravuje, se ale nezmiňuje o majetkových zájmech, proto je možné, aby i ony byly pro nepřipustění osvojení rozhodující.²⁰⁵

Právní následky osvojení jsou omezeny pouze na osvojitele, osvojenec a jeho potomky, nevztahují se na příbuzné osvojitele. Osvojením tedy nedochází ke vzniku příbuzenských vztahů mezi osvojenecem a příbuznými osvojitele ani ke sešvagření rodin, přestože manžel nebo partner musí s osvojením souhlasit. Proto také nedochází k zániku příbuzenských vztahů osvojenec a jeho potomků a z nich vyplývajících práv a povinností (jako například vyživovací povinnost nebo dědické právo) k jeho dosavadním příbuzným. Zákon však stanoví, že povinnost osvojitele zajistit výživu osvojenec a jeho potomků má přednost před stejnou povinností pokrevních příbuzných. Osvojenec zůstává stejná vyživovací povinnost jak vůči osvojiteli, tak vůči pokrevním rodičům. Pokud je schopen ji plnit pouze omezeně, pak je nutné tyto prostředky rozdělit mezi rodiče proporcionálně podle stávajících potřeb.²⁰⁶ Dále na rozdíl od osvojení nezletilého platí, že zletilý cizinec, který je osvojen německým občanem, nezíská

²⁰¹ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 477.

²⁰² Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 379.

²⁰³ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 477.

²⁰⁴ Gernhuber, J. – Coester-Waltjen, D: Familienrecht. 6. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 915.

²⁰⁵ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 380.

²⁰⁶ Gernhuber, J. – Coester-Waltjen, D: Familienrecht. 6. Auflage. München: C. H. Beck, 2010, s. 919.

německou státní příslušnost.²⁰⁷ V určitých případech, stanovených v § 1772 BGB, může rodinný soud na návrh osvojitele a osvojence rozhodnout, že se právní následky osvojení řídí ustanoveními o adopci nezletilého (tedy § 1754 – 1756 BGB), jedná se o tzv. adopci se silnými účinky. Dojde tedy k úplnému začlenění osvojence do nové rodiny a k zániku původních příbuzenských vztahů. Toto je možné pouze v následujících případech: nezletilý bratr nebo sestra osvojence byli nebo jsou současně osvojeni osvojitelem, osvojenec byl přijat do rodiny osvojitele jako nezletilý, osvojitel adoptuje dítě svého manžela nebo osvojenec nebyl zletilý v době, kdy byl návrh na osvojení podán u rodinného soudu. Takové rozhodnutí je ale nepřipustné, pokud mu odporují převažující zájmy pokrevních rodičů. To může být například v případě zájmu rodičů na zachování vyživovací povinnosti či dědického práva, proto je nutné je vždy vyslechnout.²⁰⁸

Zákon také odchylně upravuje možnost zrušení osvojení v § 1771 BGB, který se vztahuje pouze na adopci zletilého. Pokud bylo adoptováno nezletilé dítě, které mezitím dosáhlo zletilosti, je možné zrušit osvojení pouze podle § 1760 BGB.²⁰⁹ Adopce zletilého může být zrušena z důvodu vadného nebo chybějícího návrhu, přičemž zákon zde odkazuje na přiměřené použití § 1760 BGB. Obvyklá adopce zletilého, tedy tzv. adopce se slabými účinky, při které vznikají příbuzenské vztahy pouze mezi osvojitelem a osvojencem a jeho potomky, může být dále zrušena na návrh osvojitele a osvojence (pouze jednostranný návrh není podle převažujícího mínění přípustný²¹⁰), pokud zde existuje závažný důvod. To je případ, kdy pro osvojitele nebo osvojence není další pokračování adopčního vztahu únosné.²¹¹ Zrušení osvojení zletilého z moci úřední zákon nepřipouští.²¹²

Osvojení zletilého na našem území zatím možné není, k jeho znovuzavedení by mělo dojít s přijetím nového občanského zákoníku. Ten připouští osvojení zletilého, pouze tehdy, pokud to není v rozporu s dobrými mravy. Rozlišuje osvojení, které je

²⁰⁷ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 381.

²⁰⁸ Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 478.

²⁰⁹ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 382.

²¹⁰ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 382.

²¹¹ Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, s. 382.

²¹² Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009, s. 479.

obdobou osvojení nezletilého, které odpovídá německé úpravě osvojení se silnými účinky, a osvojení, které není obdobou osvojení zletilého, které v zásadě odpovídá německému osvojení se slabými účinky s rozdílem vyživovací povinnosti, která je stanovena pouze jako podpůrná.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo provést analýzu právních aspektů osvojení. Podle mého názoru se úprava tohoto institutu plně vyrovnala se společenskými změnami, které u nás nastaly po roce 1989, a v důsledku změn provedených velkou novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb. již v zásadě odpovídá požadavkům, které vyplývají ze závazků přijatých v mezinárodních smlouvách.

V současné právní úpravě však vidím také určité nedostatky. Těmi je podle mého názoru především rozhodování o preadopční péči svěřené do pravomoci správních orgánů, dále požadavek, aby bylo osvojení ku prospěchu společnosti a také neexistence následného dohledu nad úspěšností osvojení. Celkově naše právní úprava chrání více osvojitele než osvojované dítě.

Domnívám se však, že se s těmito problémy plně vyrovnal návrh nového občanského zákoníku, který podle mého názoru přináší velmi kvalitní úpravu institutu osvojení. Inspiruje se v současné právní úpravě, kterou dále rozvíjí, a odstraňuje její nedostatky a především klade důraz na to, aby osvojení bylo skutečně v zájmu dítěte. Vychází ze zásady, že dítě by mělo vyrůstat především ve své přirozené rodině, a teprve tehdy, pokud ta není schopna plnit své poslání a nelze ani v rámci širších příbuzenských vztahů najít osobu, která by byla ochotná a schopná o dítě pečovat, přistupuje k dalším opatřením. Zcela správně je, na rozdíl od současné převažující praxe, kladen důraz na sanaci přirozené rodiny.

Avšak i v rámci nového občanského zákoník můžeme najít ustanovení, která budí jisté pochybnosti. Jedná se především o ustanovení umožňující utajení osvojení. Obdobně diskutabilní je i ustanovení umožňující zrušení osvojení pouze po dobu tří let, přičemž právo toto navrhnout náleží jak osvojenci, tak osvojiteli. Naopak za správné považují výslovné zakotvení informační povinnosti ohledně skutečnosti osvojení. Je však otázkou, jak toto ustanovení bude fungovat v praxi.

Je nepochybné, že osvojením dochází k zásadní změně v životě dítěte, jeho rodičů i budoucích osvojitelů. Institut osvojení a jeho právní úprava je proto stěžejním institutem ovlivňujícím zásadní statusové otázky tisíců osob v naší republice. Proto musí být právní úprava v této oblasti jasná a propracovaná. Lze ocenit, že především v rámci návrhu nového občanského zákoníku byl tento cíl splněn. Je však třeba si

uvědomit, že kvalitní právní úprava je pouze jedním z mnoha předpokladů správného fungování institutu osvojení ve společnosti. Důležitým a neopomenutelným aspektem by měla být důsledná a správná aplikace příslušných právních norem tak, aby základní cíl celé právní úpravy – tedy prospěch, resp. zájem dítěte – byl skutečně naplněn.

Seznam zkratek

BGB	– Bürgerliches Gesetzbuch – Občanský zákoník SRN
FOD	– Fond ohrožených dětí
ESLP	– Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	– Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
LZPS	– Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
MPSV	– Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
OSŘ	– Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	– Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
SRN	– Spolková republika Německo
TZ	– Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
Úřad	– Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně
ZMPS	– Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
ZoO	– Zákon č. 56/1928 Sb. o osvojení
ZoR	– Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZPR	– Zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném
ZSPOD	– Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
MatrZ	– Zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

Monografie

1. Eliáš, K. – Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vydání. Praha: Linde, 2001. 302 s. ISBN 80-7201-303-0
2. Hrušáková, M.: Dítě, rodina a stát. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s. ISBN 80-210-0694-3
3. Novotná, V. - Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. 1. vydání. Praha: Linde, 2004. 158 s. ISBN 80-86131-56-4
4. Radvanová, S. (ed.): Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost: (realita a východiska v ČR): kolokvium II. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2009. 99 s. ISBN 978-80-87146-25-5
5. Radvanová, S. (ed.): Náhradní výchova dětí – možnosti a meze: kolokvium I. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. 126 s. ISBN 978-80-87146-05-7
6. Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973. 108 s.
7. Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3

Komentáře

1. Drápal, L. – Bureš, J. et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s. ISBN 978-80-7400-107-9
2. Holub, M. – Nová, H. – Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde, 2007. 752 s. ISBN 978-80-7201-668-6
3. Hrušáková, M. et al.: Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7400-061-4
4. Maurer, H.-U. et al.: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Band 8: Familienrecht II. 5. Auflage. München: C. H. Beck, 2008. 2667 s. ISBN 978-3-406-54848-2
5. Mayerová, Z. – Šťoviček, J.: Zákon o rodině s komentářem. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998. 245 s. ISBN 80-85963-84-1

6. Nová, H. – Velehrach, M.: Rodinné vztahy v soudní praxi. 1. vydání. Praha: Prospektrum, 1995. 277 s. ISBN 80-7175-030-1
7. Plecítý V.: Zákon o rodině: komentář, judikatura, provádějící předpisy, související předpisy. 1. vydání. Praha: Eurounion, 2007. 521 s. ISBN 978-80-7317-063-9

Učebnice

1. Dethloff, N.: Familienrecht. 29. Auflage. München: C. H. Beck, 2009. 563 s. ISBN 987 3 406 59506 6
2. Gernhuber, J. – Coester-Waltjen, D: Familienrecht. 6. Auflage. München: C. H. Beck, 2010. 1059 s. ISBN 978 3 406 595 13 4
3. Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2006. 398 s. ISBN 80-7239-192-5
4. Hrušáková, M. et al.: Rodinné právo. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1995. 159 s. ISBN 80-85765-46-2
5. Kincl, J. – Urfus, V. – Skřejpek, M.: Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1
6. Radvanová, S. et al.: Občanské právo hmotné III. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 306 s. ISBN 978-80-7357-465-9
7. Malý, K. et al.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1
8. Plecítý, V. et al.: Základy rodinného práva. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 140 s. ISBN 978-80-7380-139-7
9. Plecítý, V. – Salač, J.: Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: Eurounion, 2001. 364 s. ISBN 80-7317-002-7
10. Radvanová, S. - Zuklínová, M: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2
11. Schwab, D.: Familienrecht. 18. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2010. 494 s. ISBN 978 3 406 60764 6
12. Tschernitschek, H. – Saar, S. Chr.: Familienrecht. 4. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008. 476 s. ISBN 978 3 503 11018 6
13. Winterová, A. et al.: Civilní právo procesní. 6. vydání. Praha: Linde, 2011. 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0

Odborné články

1. Bayerová, M.: Mezinárodní osvojení. *Právo a rodina*. 2002, č. 2, s. 4n
2. Bayerová, M.: Obecná charakteristika Úmluvy o právech dítěte. *Právo a rodina*. 2000, č. 5, s. 8n
3. Bayerová, M.: Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy*. 1999, č. 7, s. 394n
4. Fiala, J. – Švestka, J.: K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny. *Právník*. 1984, č. 2, s. 146n
5. Frinta, O. – Melicharová, D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. In: Radvanová, S. (ed.): *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze: kolokvium I*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008, s. 26n
6. Frinta, O.: Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*. 2007, č. 9, s. 969n
7. Haderka, J. F.: K některým domnělým (i skutečným) nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. *Právní praxe*. 1999, č. 7, s. 406n
8. Haderka, J. F.: Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*. 1998, č. 7, s. 402n
9. Haderka, J. F.: Případ Keegan versus Irsko. *Právní rozhledy*. 1995, č. 8, s. 311n
10. Haderka, J. F.: Dopad norem Rady Evropy na moderní rodinné právo. *Právní praxe*. 1994, č. 9, s. 506n
11. Hrušková, M. – Králíčková, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*. 2005, č. 2, s. 53n
12. Hrubá, M.: Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právo a rodina*. 2007, č. 7, s. 20n
13. Hrubá, M.: Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech (2.). *Právo a rodina*. 2007, č. 8, s. 20n
14. Hrubá, M.: Principy osvojení pro novou právní úpravu. In: Radvanová, S. (ed.): *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze: kolokvium I*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008, s. 38n
15. Kovářová, D.: Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva. *Právo a rodina*. 2008, č. 2, s. 15n
16. Kovářová, D.: Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva (2.). *Právo a rodina*. 2008, č. 3 s. 20n

17. Králíčková, Z.: Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. Právní rozhledy. 2009, č. 5, s. 158n
18. Králíčková, Z.: Kauza tzv. právně volné dítě. Právní rozhledy. 2004, č. 2, s. 52n
19. Králíčková, Z.: Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte. Správní právo. 2003, č. 5 – 6, s. 307n
20. Kühn, Z.: ESLP k možnosti homosexuálů adoptovat dítě, [online]. Blog Jiné právo, 2008 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z WWW: <http://jinepravo.blogspot.com/2008/01/eslp-k-monosti-homosexul-adoptovat-dt.html>>
21. Lukešová, J. – Neduchalová, A.: Chcete mě?!!. In: Winterová, A. – Dvořák, J. (ed.): Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. 1. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 630 s. ISBN 978-80-7357-432-1, s. 295n
22. Nedorost, L. – Větrovec, V.: Několik poznámek k osvojení dítěte. Právo a rodina. 2004, č. 1, s. 7n
23. Novák, T.: Kdo, jak a kdy má říci dítěti pravdu o jeho původu. Právo a rodina. 2009, č. 11, s. 19n
24. Novák, T. – Průchová, B.: Problémy s tajemstvím nezrušitelného osvojení. Právo a rodina. 2004, č. 10, s. 9n
25. Novotná V.: Osvojení nebo pěstounská péče?. Právo a rodina. 2005, č. 8, s. 6n
26. Novotná V.: Osvojení nebo pěstounská péče? (2.). Právo a rodina. 2005, č. 9, s. 6n
27. Novotná, V.: O Evropské úmluvě o osvojení. Právo a rodina. 1999, č. 1, s. 9n
28. Novotná, V.: Ještě jednou k Evropské úmluvě o osvojení. Právo a rodina. 1999, č. 2, s. 6n
29. Novotná, V.: O osvojení. Rodinné právo. 1999, č. 3, s. 1n
30. Novotná, V.: Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Rodinné právo. 1999, č. 4, s. 5n
31. Nykodým, J.: Novela zákona o rodině. Bulletin advokacie. 1998, č. 8, s. 12n
32. Macháčková, L.: Právní úprava osvojení v Německu a srovnání s ČR. Právo a rodina. 2001, č. 8, s. 11n
33. Macháčková, L.: Náhradní rodiče ve vyšším věku – diskriminace v zákoně o rodině?. Právo a rodině. 2000, č. 8, s. 8n

34. Mandlíková, E.: Nezletilost jako jeden z předpokladů úspěšného osvojení. *Právo a rodina*. 2004, č. 2, s. 7n
35. Petrová, E.: Jak dát adoptivním dětem to, co potřebují. *Právo a rodina*. 2010, č. 2, s. 20n
36. Petrová, E.: Co mohou prožívat děti svěřené do náhradní rodinné péče. *Právo a rodina*. 2010, č. 1, s. 21n
37. Petrová, E.: Aby adopce byla úspěšná... *Právo a rodina*. 2009, č. 10, s. 22n
38. Radvanová, S.: Poznámky k problému „zprostředkování“ osvojení. In: Radvanová, S. (ed.): *Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost: (realita a východiska v ČR): kolokvium II*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2009, s. 59n
39. Radvanová, S.: Osvojení v proměnách společnosti. In: Dvořák, J. - Wintrová, A. (ed.): *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. 1. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. 386 s. ISBN 80-7357-057-2, s. 245n
40. Sedlák, P.: K některým otázkám mezinárodních osvojení. In: Radvanová, S. (ed.): *Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost: (realita a východiska v ČR): kolokvium II*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2009, s. 82n
41. Sedlák, P.: Základní otázky osvojení v rekonstrukci občanského zákoníku. *Právo a rodina*. 2009, č. 3, s. 19n
42. Sedlák, P.: Základní otázky osvojení v rekonstrukci občanského zákoníku (2.). *Právo a rodina*. 2009, č. 4, s. 22n
43. Sedlák, P. Důsledky revize evropské úmluvy o osvojení dětí na novelu občanského zákoníku. In *Europeanization of the national law, the Lisbon Treaty and some other legal issues*. Sborník příspěvků z konference Cofola 2008 konané na PrF MU 13 - 14. května 2008. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 1327n
- Westphalová, L.: Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina*. 2006, č. 4, s. 4n
44. Wintr, J.: Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách. [online]. *Gender Studies*, o.p.s., 2009 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.glpartnerstvi.cz/zakaz-adopci/pravni>

- analyza-osvojeni-ditete.html>.Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. Právní rozhledy. 2005, č. 7, s. 250n
45. Zuklínová, M.: Osvojení – jméno s několika významy. In: Dvořák, J. - Winterová, A. (ed.): Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. 1. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. 386 s. ISBN 80-7357-057-2, s. 369n
46. Zuklínová, M.: Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. Právní rozhledy. 1999, č. 6, s. 295n

Internetové zdroje

1. European Convention on the Adoption of Children (Revised) [online]. Council of Europe, 2008 [cit. 2011-10-22]. Dostupné z WWW: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/202.htm> >.
2. Návrh občanského zákoníku s důvodovou zprávou [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2011 [cit. 2011-10-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>>.
3. Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a některé další související zákony [online]. Praha: MPSV, 2011 [cit. 2011-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>>.
4. <http://www.concourt.cz>
5. <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>
6. <http://www.fod.cz>
7. <http://www.justice.cz>
8. <http://www.mpsv.cz>
9. <http://www.nsoud.cz>
10. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>
11. <http://www.portal.gov.cz>

Právní předpisy

1. Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský

2. Německý Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) ve znění vyhlášky ze dne 2. ledna 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), který byl změněn článkem 1 zákona ze dne 27. července 2011 (BGBl. I S. 1600)
3. Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení
6. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
11. Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině
12. Rezoluce OSN č. 41/85, Deklarace o sociálních a právních zásadách ochrany a péče o děti se zvláštním zřetelem k pěstounské péči a národnímu a mezinárodnímu osvojení
13. Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte
14. Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích
15. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
16. Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
17. zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů
18. Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů
19. Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
20. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
21. Zákon č. 360/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí

22. Sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
23. Sdělení MZV č. 132/2000 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí
24. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
25. Zákonem č. 315/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
26. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
27. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
28. zákonem č. 342/2006 Sb., kterým se mění některé zákony související s oblastí evidence obyvatel a některé další zákony
29. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

1. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci E. B. vs. Francie ze dne 22. ledna 2008, č. 43546/02
2. Nález Ústavního soudu ze dne 28. března 1995, č. 72/1995 Sb.
3. Nález Ústavního soudu ze dne 5. listopadu 1996, č. 295/1996 Sb.
4. Nález Ústavního soudu ze dne 19. dubna 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000
5. Nález Ústavního soudu ze dne 28. ledna 2004, sp. zn. I ÚS 669/02
6. Nález Ústavního soudu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10
7. Usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSSR k rozboru a zhodnocení praxe soudů při rozhodování o osvojení, R VII/67
8. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29. března 1967, sp. zn. 5 Cz 26/67
9. Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. prosince 1976, sp. zn. Cpj 49/76
10. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. září 1985, sp. zn. 5 Cz 28/85
11. Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. srpna 1987, sp. zn. Cpjf 27/86
12. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005
13. Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 8. prosince 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010

Název diplomové práce v anglickém jazyce

Legal aspects of adoption

Abstrakt v českém a anglickém jazyce

Abstrakt v českém jazyce

Právní aspekty osvojení

Cílem diplomové práce je analýza institutu osvojení zejména po stránce právní. Pomocí analyticko deskriptivní metody je popsána platná právní úprava, provedeno její zhodnocení a navrženy možné změny de lege ferenda. Práce se zabývá také právní úpravou v navrhovaném kodexu občanského práva a jejím kritickým hodnocením. Závěr práce je věnován platné právní úpravě ve Spolkové republice Německo.

Práce se skládá z jedenácti kapitol. První kapitola pojednává obecně o náhradní péči o dítě. Druhá kapitola se zabývá pojmem osvojení. Třetí kapitola popisuje historický vývoj osvojení včetně samostatné podkapitoly věnované právní úpravě osvojení na našem území po roce 1918. V rámci této podkapitoly jsou uvedeny prameny práva týkající se institutu osvojení včetně nejvýznamnějších mezinárodních úmluv. Čtvrtá kapitola se zabývá druhy a typy osvojení. Nejrozsáhlejší pátá kapitola pojednává o podmínkách osvojení z hlediska platné právní úpravy. Tato kapitola se dělí do dvou podkapitol, které popisují jednotlivé podmínky zrušitelného a nezrušitelného osvojení. Šestá kapitola se zabývá vznikem a právními následky osvojení a opět je rozdělena do dvou podkapitol, kdy první pojednává o právních následcích společných pro oba typy osvojení, druhá o speciálních následcích nezrušitelného osvojení. Sedmá kapitola se zabývá možností zrušení osvojení, která je připuštěna pouze u nezrušitelného osvojení. Osmá kapitola popisuje proces zprostředkování osvojení, devátá pak procesní úpravu osvojení. Tato kapitola je rozdělena do třech podkapitol, podle druhů řízení, které u osvojení přicházejí v úvahu (řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, řízení o osvojení a řízení o zrušení osvojení). Desátá kapitola se zabývá právní úpravou osvojení v novém občanském zákoníku a provádí její kritické zhodnocení, přičemž obsahuje především ta ustanovení, která přinášejí určité změny oproti stávající právní úpravě. Jedenáctá kapitola popisuje platnou právní úpravu ve Spolkové republice Německo a provádí její srovnání se současnou i navrhovanou

právní úpravou v České republice. Tato kapitola se dále dělí do dvou podkapitol podrobně popisujících právní úpravu osvojení nezletilého i zletilého.

Dospěla jsem k závěru, že se právní úprava institutu osvojení plně vyrovnala se společenskými změnami, které u nás nastaly po roce 1989, a již v zásadě odpovídá požadavkům, které vyplývají ze závazků přijatých v mezinárodních smlouvách. V současné právní úpravě však vidím také určité nedostatky. Domnívám se však, že se s těmito problémy vypořádal návrh nového občanského zákoníku, který podle mého názoru přináší velmi kvalitní úpravu institutu osvojení.

Abstrakt v anglickém jazyce

Legal aspects of adoption

The purpose of my thesis is to analyze legal aspects of an adoption. By use of the analytic and descriptive methods the valid legal provisions are described and evaluated. Furthermore some changes of the respective law are proposed de lege ferenda. The thesis deals with the proposal of new civil code and analyses it critically. The last part of the thesis describes German Law regarding adoption.

The thesis is composed of eleven chapters. First chapter describes the alternative care of children generally. Second chapter deals with the term „adoption“. The third chapter deals with history of an adoption and contains a separate part regarding history of an adoption in the Czech territory after 1918. In this part of this thesis the main source of law regarding adoption and most important international contracts and conventions are described. The fourth chapter describes kinds and forms of an adoption. The largest fifth chapter deals with conditions for adoption stipulated by the Czech Law. This chapter is subdivided into two parts, which describe the conditions for the open and closed adoption. The sixth chapter deals with legal aspects of an adoption. This chapter is subdivided into two parts. The first one describes legal impacts of an adoption common for both forms of an adoption, the second part of this chapter deals with the legal impacts of the closed adoption. The seventh chapter describes the open adoption. The eighth chapter deals the process of an adoption and the following ninth chapter the procedural aspects of an adoption. The ninth chapter is divided into three parts, based on procedural form required for an adoption

(to determine if an approval of parents is required; proceeding regarding adoption; proceeding regarding annulment of an adoption). The tenth chapter deals with the proposed regulation of an adoption according to the proposal of new civil code. In this chapter the provisions are described, which changes the current legal provision regarding adoption. The eleventh chapter describes the German law. In this chapter the comparison of relevant Czech and German legal provisions has been made. This chapter is divided into two parts.

In my thesis I have come to a conclusion, that the current law regarding adoption has fully reflected the social and legal changes in the Czech Republic after 1989 and basically comply with applicable international contracts and conventions. Nevertheless according to my opinion the current Czech Law regarding adoption still contains some deficiency. I assume that these deficiencies have been mostly solved by the new civil code, which contains very good regulation of the adoption process and related issues.

Klíčová slova

rodinné právo, osvojení, adopce

family law, adoption